

A könyvtáros

Vida János

1960. ÉVI OKTÓBER HÓ / TIZEDIK ÉVFOLYAM

10

PELEJTEI TIBOR: Könyvtárak a szocialista munkabrigádokért	721
DR. SCHER TIBOR: Csak a legjobbakat	723
SZÖLLÖSY KÁLMÁN: A peremkerületek könyvtári ellátása	725
HORVÁTHNE VARSÁNYI LIVIA: Az új magyar szépirodalom forgalma a 8. számú Szabó Ervin Könyvtárban	727
JÁNSKY LAJOS: A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség Rio de Janeiro-i konferenciája	731
Eseménynaptár	732
HUBAY LÁSZLÓ: A falusi könyvtárak állománygyarapítási problémái	733
GOMBOCZ ISTVÁN: India könyvtárügye	735
A Komárom megyei Könyvtáros Kör megalakulása (B. L. I.)	737
HAVASI ZOLTÁN: Elvek és tervek	738
KEREKES IMRE: Veszprém megye szakszervezeti könyvtármozgalmáról	741
JENŐFI M. IMRE: Készül az új „Petrik”	742
Új szakmai kiadványok	743
TÓKÉS LÁSZLÓ: Fényképmások előállítására mikrofilmolvasó készülékkel	744
SOMKUTI GABRIELLA: A gyulafehérvári Bathyány könyvtár (2. rész)	746
Vas megye tanácsai a könyvtárakért (K. L.)	748
TÓTH ISTVÁN ANDRÁS: A könyvkártya, mint a könyvviválasztás eszköze	748
SLEZSÁK IMRE: Tanácsok a könyvtárakért — könyvtárak a tanácsokért	750
Testvéri együttműködés	753
Román könyvműállítás	755
A. G.: Vallástörténeti könyvek	756
fról arcképek	
L. S.: Arany László	758
DERSI TAMÁS: Szabó Magda	760
—k—: Montesquieu	762
FRANK LÁSZLÓ: Nikolaus Lenau	763
HARSÁNYI ISTVÁN: A népmese védelmében	766
Legkedvesebb könyveim: Kolozsvári Grandpierre Emil nyilatkozata	769
Kérdezz — felelek	771
Olvasás közben. A konfliktus (P. L.)	772
Az olvasó jegyzetei	773
RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS: Fűsi József	775
A „Palermói körkérdés”	776
Irók és könyvkiadók: Vörösmarty (L. K.)	777
Szemelvény. ALEXSZANDR TVARDOVSKIJ: A két kovácsműhely	779
A mesétől a valósáig. Gyermekek enciklopédiája (p. b.)	781
Könyvbarátok kis lexikona. VERTESY MIKLÓS: Álnevek, írói nevek	782
TÜSKÉS TIBOR: Könyvek Baranyából	783
CSÁNYI LÁSZLÓ: Egy régi veszprémi könyv tanulsága	784

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

N. SZ. HRUSCSOV: A békés egymás mellett élésért (S. M.)	785
A Szovjetunió és az Egyesült Államok gazdasági versenye (S. M.)	785
TAMÁSI ÁRON: Szírom és boly (Dersi Tamás)	786
VÁRNAI ZSENI: Békét! (F. L.)	786
TERSÁNSZKY J. JENŐ: Rossz szomszédok — Az én fiam (Simándi Béla)	787
Kakasdi népmesék (B. G.)	787
TABÁK ANDRÁS: Szól a sziréna (Pomogáts Béla)	788
KIS FERENC: Ami megőríz (Vertesy Miklós)	788
VÉSZI ENDRE: Lakoma hajnalban (Bottyán János)	789
F. RÁCZ KÁLMÁN: Éjszakai vallomás (Zsadányi Ede)	789
ZALKA MIKLÓS: Aknamező (Fahidy József)	790
EURIPIDÉSZ: Iphigeneia Auliszban (Z. V.)	790
MAMIN—SZIBIRJÁK: A préda (P. B.)	791
TYIHONOV: A bokharai teaház (B. S.)	791
LI HSZING-TAO: A krétakör (-k-)	792
JOSEPH CONRAD: A Narcissus néger (Harsányi Zsuzsanna)	792
MIHAIL SADOVEANU: Medveszem (Zolnay Vilmos)	793
EGÉNE LE ROY: A rebellis (-y-)	793
HEGEDŰS GÉZA: Az írrok és a fáraó (Cs. O.)	794
ARKADY FIEDLER: Robinson szigete (Csertői Oszkár)	794
KONSZTANTYIN FEGYIN: Az író és a kor (Bottlik Sándor)	795
CAUDWELL: Illúzió és valóság (-i-l)	795
HUGÓ GLASER: A gyógyítás diadalútja (L. I.)	796
GENTHON ISTVÁN: A posztimpresszionizmus (-o-)	796
Beethoven élete leveleiben (Szöllősy András)	797
BORDÁCSNÉ HAULISCH LENKE: Vaszary (-n-)	797
Sz. OBRAZCOV: A kínai színház (Szánthó Dénes)	797
Sz. Batsányi János Összes Művei II. kötet (-s-a)	798
NÉMETHI LAJOS: Képzőművészet 1919-től napjainkig (-b-)	798
DERCSÉNYI DEZSÓ — GRANASZTÓI PÁL: Vác (-o-)	799
CZOBOR ÁGNES: Caravaggio (Szöllősy Andrásné)	800
DÖMÖTÖR SÁNDOR: Őrség (Magyar Sándor)	800
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	Borító III.

Címlapkép: A román könyvkiállítás egy részlete

A könyvtáros

A Kiadólétségi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkesztő: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza!

KÖNYVTÁRAK A SZOCIALISTA MUNKABRIGÁDOKÉRT

A könyvtári munkaterületek között első helyen áll az olvasók toborzása és igényeik, fejlődésük biztosítása. E lényeges munkához ad — szinte egyedülálló módon — segítséget és lehetőséget a „szocialista munkabrigád” mozgalom. Segítséget nyújt az olvasók toborzásához, és lehetőséget biztosít a könyvtári munka színvonalának emeléséhez.

Ez az újfajta versenymozgalom a VII. Pártkongresszus tiszteletére, a szocialista építés ütemének gyorsítására bontakozott ki, és mind szélesebben terjed üzemünkben. A versenyben résztvevő munkabrigádok vállalásokat tesznek a termelés növelésére és általános műveltségük fokozására. A mozgalomnak így közvetlen könyvtári vonatkozásai is lehetnek.

A legközvetlenebb kapcsolat akkor jön létre, amikor az üzemi munkabrigád kulturális felajánlásában vállalja, hogy beiratkozik a könyvtárba, és rendszeresen olvas. De más szempontból is összefűződnek a szocialista brigádmozgalom és a könyvtárak érdekei. A brigádtagok szakmai, politikai és általános műveltségük fejlesztésével hozzájárulnak második ötéves tervünk művelődéspolitikai célkitűzésének megvalósításához, vagyis a könyvtárak szocialista műveltség-eszményének megvalósításához is. Közös a cél, és ezért érdekük fűződik a könyvtárosoknak ahhoz, hogy támogassák a szocialista brigádmozgalmat.

Még mielőtt részletesen kifejtenénk könyvtáraink feladatait, nézzük meg, mi is ez a mozgalom, honnan indult el és mik az eddigi tapasztalatok?

Akik nemcsak dolgozni, hanem tanulni és élni is szocialista szellemben akarnak

— Így jellemezték a munkabrigádok újfajta versenyét a német könyvtárosok. Mert az NDK-ban, a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban és — még előbb — a Szovjetunióban is, már szélesebben kibontakozott a versenymozgalom. A célkitűzésük az, hogy a „Szocialista munkabrigád” cím elnyerése ne csak magasabb termelési eredményeket jelentsen, hanem a brigádtagok szakmai és politikai műveltségének emelését, valamint a szocialista együttélés és az elvtársi segítség formáinak kialakítását is. Ezzel a céllal bontakozott ki nálunk is a versenymozgalom 1959 őszén.

Például a *Dej Hajógyár* egyik munkásbrigádja vállalta, hogy

1. újabb munkamódszerekkel, takarékosaggal és egymás segítségével állandóan javítja termelési eredményeit;
2. a brigádtagok mindegyike politikai oktatásban vesz részt;
3. beiratkozik a könyvtárba, rendszeresen olvas, és az egész műhelyben megszervezi a könyvtárt.

Néhány példa már is mutatja, hogy könyvtárosaink sem maradnak el a dolgozók kezdeményezésétől, és segítenek brigádjaiknak a vállalások megfogalmazásában, és főleg azok teljesítésében. A Budapesti Konzervgyárban elérték, hogy a brigádvezetők rendszeresen kölcsönöznek könyveket a brigádtagok számára is. A *Lőrinci Fonóban* a szocialista brigádok által rendezett ankétra *Berkesi András* írórt hívták meg, hogy beszélgessenek vele műveiről. A *Tésztagyárban* a brigádtagok olvasmányait különös gondossággal és körültekintéssel válogatja ki a könyvtáros, hogy segítse a vállalások teljesítését. Egy-két üzemben a könyvtáros feljegyzéseket készít a versenyben álló brigádtagokról, érdeklődési körükről és olvasmányaikról.

Az eddigi tapasztalatok szerint — sajnos — a legtöbb brigád a kulturális vállalások során a könnyebb szórakozás lehetőségét: mozi-, színházlátogatásokat és esetleg a látott darabok megvitátását vállalta. Sokkal kevesebb a könyvtári vonatkozású vállalás. Például a *Láng Gépgyárban* 29 brigádból csak 3 vállalt közvetlen könyvtári felajánlást. Ez azt bizonyítja, hogy könyvtárosaink még nem mindannyian ismerték fel a mozgalom jelentőségét és könyvtári hasznosságát. Feladat tehát bőven adódik. Most nézzük meg ezeket.

12 000 brigád segítése

A csaknem egy év tapasztalatai után megállapíthatjuk, hogy a mozgalom sokoldalú, az eddigi versenyformák közül a leghasznosabb és legtöbbet ígérő. A kulturális vállalatokkal — amint látjuk —, a brigádok tagjai közelebb kerülnek a könyvtárakhoz is. A könyvtárosoknak így jobb lehetőségük nyílik a legfontosabb feladatuk, a nevelő munka kiszélesítésére. Ezt a számadatok is bizonyítják. 1960 első feléig 12 000 brigád versenyzett. Eddig 3000 teljesítette a versenyfeltételeket, és nyerte el a „Szocialista brigád” megtisztelő címet. A versenybe lépő brigádok száma állandóan növekszik, de a régiék is meg akarják tartani címüket, így gyarapodik a művelődési eszközöket igénybevevők száma is. Könyvtárosainknak tervszerűen fel kell készülniök a segítés munkájára.

Milyen segítséget adhat az üzemi könyvtáros a brigádoknak?

1. Tanácsot ad a mozgalom szervezőinek és a most versenybe lépő brigádoknak a *kulturális vállalatok megfogalmazásához*. Az előbbieknél már említettünk egy-két üzemi példát, de a könyvtáros még sok más, jó ötlettel gazdagíthatja őket. A brigádtagok vállalhatják szépirodalmi és általános ismeretterjesztő, politikai és szakmai művek rendszeres olvasását. Megismerkedhetnek egy-egy történelmi időszak (pl. a második világháború) irodalmával, valamely tudományág és művészeti szakágazat vagy más irodalmi műfaj könyveivel. („Az atom”, „a nyughatatlan föld”; „nagy magyar képzőművészek”; „fantasztikus regények”; „a történelem nagyjai”; „a munkásmozgalom története”; „szerelem, házasság, család az irodalomban” stb., stb.)

Jó, ha a könyvtáros előre összeállít állománya alapján néhány tématervet, melyből a vállalatot tevő brigádtag kedvére válogathat. Minél szélesebb, minél szelektibb körű a választék, annál nagyobb a lehetőség arra, hogy találnak érdeklődési körüknek megfelelő témákat, és vállalják a rendszeres olvasást. A brigádok ankétok, viták, előadások szervezését is vállalhatják, vagy azt, hogy a könyvtár folyóiratainak segítségével rendszeresen megbeszéljék a napi politikai eseményeket.

A könyvtáros sokat tehet azért, hogy a rendszeres olvasás és a könyvtár szerepe ne sikkadjon el a kulturális vállalatok között.

2. A vállalatok megtörténte után *megfelelő könyvanyaggal kell segíteni a brigádot*. De ne csak azokra a könyvekre gondoljunk, melyek közvetlenül a kulturális vállalat irodalmához tartoznak! A brigád többi felajánlásának teljesítéséhez szükséges irodalmat is ajánljuk, és adjuk kézbe. A könyvtár alap- és középfokú szakirodalma révén járuljon hozzá a brigádok termelési vállalatásainak teljesítéséhez. Akik tanfolyamok, iskolai tanulmányok folytatását vállalták, azok részére a könyvtár a kötelező és a tanulmányaikat kiegészítő irodalom megszerzésével nyújthat segítséget.

A könyvtáros kísérje figyelemmel a brigádtagok olvasását, válassza ki számukra az érdeklődési körüknek, műveltségi fokuknak megfelelő irodalmat, legyen tekintettel világnézeti, politikai fejlődésükre. Azoknak, akik ezt igénylik, állítson össze *olvasótervet*. Legyen figyelemmel szakmai vállalkozásaikra, ismerje a munka közben előadódó nehézségeiket, és szakkönyvvel, esetleg műszaki dokumentációval idejében segítsen nekik. Ha kell, vegye igénybe a műszaki könyvtáros segítségét is. A könyvtáros és a brigádtagok kapcsolata ne korlátozódjék kizárólag a könyvtárra. Különösen az együtt dolgozó brigádok esetében van a könyvtárosnak jó lehetősége arra, hogy munkahelyükön keresse fel a brigádokat.

Mivel a szocialista brigádmozgalom a résztvevőknek nemcsak munkájára, hanem életmódjára, közösségi magatartására is kihat, a könyvtáros gyűjtse össze és adja kézbe azt az irodalmat, amely ennek útját egyengeti. (A szocialista brigádok életére, munkájára vonatkozó kiadványok, a szocialista életformát, munkaerkölcstöt ábrázoló irodalmi munkák stb.)

Lehetőség a könyvtári munka színvonalának emelésére

A brigádmozgalom segítése óhatatlanul is maga után vonja az olvasókkal való foglalkozás munkájának elmélyítését, régi törekvésünknek, a *színvonalas könyvtári munkának* a megvalósítását. Az olvasószolgálati munkához szükségesek a brigádtagok olvasmányainak feljegyzése és figyelemmel kísérése. Ennek legegyszerűbb formája az, hogy a könyvtáros az olvasó személyilapját (vagy tasakját) megjelöli valamilyen egységes jelzéssel, és feljegyzi kulturális vállalatát. Így a vállalatnak megfelelő könyvanyaggal láthatja el olvasóját. Helyes, ha a könyvtáros feljegyzi azokat a megjegyzéseket, amelyek a kivitt könyvre vonatkoznak. Pl. mi volt a véleménye az olvasónak az olvasott műről, milyen új igényt támasztott benne stb.

Az előzőekben már megemlítettük az olvasókkal való foglalkozás egy másik segéd-eszközét, az *olvasótervet*. Az olvasóterv elsősorban azok számára készül, akik vállala-

lásukban is kifejezésre juttatják, hogy valamilyen témakörben alaposabban el akarnak mélyülni, vagy műveltségüket tervszerűen sokoldalúvá kívánják tenni. Akár a szakmai ismeretek fokozási tervének összeállításáról, akár az általános-, vagy középiskolai műveltség elsajátításának feladatáról van szó, a könyvtáros vegyen igénybe segédeszközöket (pl. ajánló bibliográfiát). Kérje továbbá a üzemi szakemberek és az üzemet pártfogoló pedagógusok segítségét. (Ahol ilyen még nincs, egy-egy olyan iskola pedagógusai köréből lehet megszervezni, mely fölött az üzem vállalt védnökséget.)

A *propagandamunka* színvonalának javításával segíthetjük a brigádok műveltségének fejlődését és a szocialista közösségi szellem kialakulását. Könyvismertetések, -ankétek, író-olvasó találkozók, irodalmi fejtörők, csoportos kirándulások, tapasztalatcserek a kiváló üzemekben, vagy rokon vállalatoknál, mind-mind jól bevált formái a brigádokkal való csoportos foglalkozásnak. Az előadások és az egyéb szóbeli propaganda eszközökkel kapcsolatban figyelniünk kell arra, hogy azok mindig az üzem összes dolgozójának, a könyvtár összes olvasójának szólnak. Helyes, ha a brigádok résztvesznek a rendezésben, vagy a szervezésben, és ők hívják meg erre a dolgozókat.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár összegyűjtötte az eddigi hazai és külföldi tapasztalatokat, amelyeket a Fővárosi Tanács Népművelési Osztályának kezdeményezésére néhány szakma üzemi és hálózati könyvtárosa megvitatót, és „módszertani levél”-ben közzétett. Az elért eredmények már bebizonyították e sajátosan könyvtári munka fontosságát, és emelték könyvtáraink jó hírét. Valósítsák meg könyvtáraink a brigádokkal való foglalkozás munkájából mindazt, amit erejük és lehetőségeik megengednek.

Pelejpei Tibor

CSAK A LEGJOBBAKAT...

Egy évvel ezelőtt összegeztük a levelező hallgatóknak jelentkezőt könyvtárosok felvételi vizsgájával kapcsolatban nyert tapasztalatainkat és észrevételeinket. A kérdés fontosságára való tekintettel hasznosnak látszik, ha megvizsgáljuk, miként álltak meg helyüket, hogyan boldogultak a tavaly felvettek, milyen képet adnak az idej felvételi vizsgák egyrészt a *jelöltekről*, másrészt az *őket javasoló intézményekről*.

Az elsőéves levelező hallgatóink nagyobb része kiállotta a próbát. Felelősségteljesen, sokolyan ellátták mindennapi munkájukat, a család, a gyermeknevelés gondja mellett megtanulták a tananyagot, elolvasták és kijegyzetelték a megadott irodalmat. A foglalkozásokon lelkiismeretesen résztvettek, figyelmesen jegyezték az elhangzott előadásokat, rendszeresen felkészültek a kollokviumaikra. Tanulmányi munkájukat alaposság, elmélyültség jellemezte, eredményeik természetesen ennek megfelelőek. Öröm volt foglalkozni velük és vizsgáztatni őket.

Egy másik részük nem volt ennyire szilárd. Könnyebben tettek engedelményeket maguknak a nehézségek miatt, „sok a mindennapi könyvtári munka, sok munkával jár a szervezés, gondot ad a család, a gyerekek, sokat kell tanulni, nehéz az anyaghoz hozzájutni” stb. Ennek folytán könyvtári vagy egyetemi munkájukban jelentkeztek kisebb nagyobb fogyatékoságok.

A harmadik, egyébként legkisebb csoport a képességek hiánya, vagy talán a felelőtlensége miatt — bár épp úgy megkapott minden megfelelő segítséget, mint a többiek — egyelőre nem váltotta be az egyetemi tanulmányaihoz fűzött jogos várakozásainkat. Néhányuk vizsgáját elégtelen felkészülés miatt vissza kellett utasítani. Ennek a csoportnak jellemzője volt a „háromnapos” tanulási idő, amely természetesen nem lehetett elégséges.

Az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy levelező hallgatóinkkal együtt nemcsak maguk a hallgatók, de munkahelyeik vezetői is vizsgáznak, mégpedig emberségből, elvtársi segítségadásból, felelősségből. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy vidéki könyvtárvezetőinknek nagyobbik része megfelelő várakozásainknak. Fontos lenne, hogy a vidéki könyvtárak vezetői rendszeresen ellenőrizzék egyetemi tanulmányaikat folytató munkatársaik *egyenletes* vizsgai készülését.

A felvételi vizsgákkal kapcsolatosan felmerült a felvételt javasoló intézmény, a helyi pártszervezet és szakszervezet felelőségének a kérdése. Az egyetemi oktatók munkájának egyik igen fontos része a felvételi vizsga, az utánpótlás, az új évfolyam, az elsőévesek megfelelő összeválogatása. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy milyen könyvtárosokat nevelünk, hiszen a könyvtáros munkája hivatás, küldetés. A könyvtáros is épp úgy,

mint a tanító, a népet neveli, csak még szélesebb területen, differenciáltabb igényekkel. Tanészékünk mindent elkövet, hogy a kultúra őrhelyeire — a könyvtárakba — szakmailag jól képzett, világnézetileg szilárd, magabiztos emberek kerüljenek, ezért függ sok az egyetemi felvételtől, a helyes és megfelelő kiválasztástól.

Kormányzatunk, pártunk nagy bizalommal, komoly feladatot bízott az intézményekre, a helyi párt- és szakszervezetre, amikor rájuk ruházta az egyetemi felvételre való javaslattevési jogát. De egyidejűleg nagy felelősséget is rótt rájuk. Az intézmény, a helyi párt- és szakszervezet segítséget, méghozzá hathatós segítséget kell hogy nyújtson az egyetemi felvételi bizottságoknak — még ha a felvétel sorsa nem is az ajánlásra dől el —, hiszen ők ismerik jobban a jelentkezőket. A felvételi bizottságok igyekezzenek alaposan elbeszélgetni, behatóan megismerkedni a vizsgázókkal, de az erre szánt idő önmagában nem lehet elégséges, és a vizsga-izgalomról sem szabad megfeledkeznünk. Előfordul sajnos az „én nem akarok rossz ember lenni, majd kihull, ha nem bírja” káros gyakorlata is, amikor fenntartás nélkül minden jelentkezőt felvételre javasolnak. És megfélemlenek arról, hogy az ajánlást meg kellene előznie a munkahely, a helyi párt- és szakszervezet részéről a megfelelő gondosságnak és alapos előkészítésnek. A munkahelynek gondosan tanulmányoznia kellene a maga dolgozóját, figyelembevéve végzett munkáját, világnézeti fejlődését, törekvéseit, tehetségét, társadalmi munkában kifejtett tevékenységét, és csak ezután irányítani a magasabb ismeretek megszerzésének lehetőségére, az egyetem felé! Fokozottabb gondnal válasszák ki és javasolják munkatársaik közül azokat, akiket világnézeti szilárdság, a szocializmus építésének vágya és felelőssége, hivatásstudat, a dolgozó nép iránti szeretet és a tudás iránti nemes vágy jellemez.

Mi kell ahhoz, hogy valaki levelező hallgató legyen a könyvtár-szakon? Legalább két éves szakmai gyakorlat alatt lelkiismeretesen végzett könyvtári munka, megfelelő tájékozottság mindennapi életünk politikai kérdéseiben, továbbá kellő jártasság a történelemben és az irodalomban. Azonban igen lényeges, hogy a jelentkezők mindezt ne egy héttel a felvételi vizsgák előtt akarják megszerezni, „elsajátítani”, hanem egész évi munkájuknak, művelődési törekvéseiknek ez legyen az alapja. Ehhez persze a könyvtárosnak is olvasnia kell újságot, folyóiratokat, könyveket. A felvételi vizsgán kell-

lemetlenül hat, ha a könyvtáros tájékozatlanságát azzal mentegeti, hogy „nem ér rá olvasni”. Sajnos, néhány ilyen eset előfordult. Természetesen minden könyvet nem lehet, de az alapvető ismereteket adó műveket — a természettudományos ismereteket adókat is — el kell olvasni. Még igen fontos szempont: könyvtárosaink legyenek *igényesek* olvasmányaik kiválasztásában.

Az írásbeli vizsgák azt mutatták, hogy a helyesírás terén is vannak fogyatékoságok. Ezek megszüntetése csupán némi gyakorlat kérdése. A könyvtárosnak szépen és helyesen kell tudnia magyarul, szóban és írásban egyaránt.

A felvételi vizsga természetesen nem követeli meg annak az anyagnak az ismeretét, amit a hallgatók majd az egyetemi tanulmányaik során fognak behatóan tanulmányozni és elsajátítani. De bizonyos jártasságot feltétlenül fel kell mutatniok. Ezért kísérik figyelemmel és olvassák a könyvtári szakra jelentkezők szakfolyóiratunkat, *A Könyvtárost*, amelyből figyelemmel kísérik a felmerülő szakmai problémákat, és a megjelent új könyvekről is tájékozódást nyerhetnek. Szükségesnek tartanánk, hogy megyei és járási könyvtáraink tervszerűen és intézményesen tárgyalják meg *A Könyvtáros* őket is érintő cikkeit. A felvételi vizsgára jelentkezők jó hasznát fogják ennek venni mindennapi munkájukban is. A felvételi vizsgák során erős hiányokat tapasztaltunk a vallás problémáit — sőt a népszerű természettudományi ismereteket — tárgyaló könyvek terén is. A világűr meghódításának korszakában, úgy véljük, nem kell bővebben magyarul, hogy az e témákkal foglalkozó művek ismerete mennyire fontos a könyvtáros számára. A népek szabadságvágya, a gyarmatok felszabadulási törekvése a könyvtáros kötelességévé teszi a szélesebb körű földrajzi ismeretek megszerzését is. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a felvételi vizsga megköveteli az apró és részletes földrajzi problémák ismeretét, de bizonyos tájékozottságot meg lehet kívánni gyakorló könyvtárosainktól.

A most lezajlott felvételi vizsgákon számos kiemelkedő, szép felelet hangzott el. De nagy számban akadtak a meg nem alapozott felkészültségük tanúsága szerint egyelőre az egyetemre még korán jelentkezett könyvtárosok is. Alkotmányunk a tanulás lehetőségét mindenki számára biztosítja, azonban a jelentkezők nagy száma és a felvehető viszonylag kis kerete miatt továbbtanulni szándékozó könyvtárosainknak minél alaposabban ajánlatos elsajátítaniuk a felvételhez előírt ismereteket.

Dr. Scher Tibor

A PEREMKERÜLETEK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSA

1.

Pécs lakosságának tekintélyes hányada, kb. 70 000 ember munkás. Nagyrésztük a peremkerületekben lakik, ahol a kulturális intézmények jelenleg is ritkábbak még, mint a belvárosban.

A belvárosban a Megyei Könyvtár, az Egyetemi Könyvtár, a Szakszervezet Központi Könyvtára és az egyes művelődési otthonok könyvtárai látják el bőségesen a hozzáfordulókat. Kinn a peremvidéken pedig csak a szakszervezet tartott fenn néhány könyvtárat, amelyek között voltak jól működők is. Ezek azonban a nagyközönség számára kevésbé voltak hozzáférhetők.

A Megyei Könyvtár már megalakulásakor érezte ennek a kérdésnek súlyát, de kellő városi támogatás hiányában csak keveset tudott tenni. Ezt igazolják a következő adatok is:

Év	Fiók	Olvasó	Kölc. kötet
1956	17	1122	27 196
1957	19	2271	56 770
1958	21	2732	86 003
1959	23	3594	100 162

Ez az eredmény ugyan látszatra megfelelőnek tűnik, de az állomány ismertetében egyáltalán nem megnyugtató. Amíg például a belvárosban levő Megyei Könyvtár kölcsönözhető könyveinek a száma kb. 80 000, és ebből a keresett, élő könyvanyag kb. 35—40 000 kötet, addig a belvárosnál nagyobb peremvidéken mindössze 13—14 000 kötet volt a fiókokban. Ráadásul 4000 kötet a gyermekkönyvtár állományában volt, és a 23 fiókkönyvtár számára mindössze 9—10 000 kötet maradt.

Így egy fiókkönyvtárra csupán 4—500 kötet könyv jutott.

Ha tovább elemezzük, akkor még rosszabbá válik a kép. A 23 fiókkönyvtárból 12 a kórházi, szociális otthoni és kisebb könyvtár, és mindössze 11 jutott a munkáslakta vidékekre.

Ha a könyvtárak elhelyezését nézzük, akkor a múltbeli helyzet még siralmasabbnak tűnik. A 23 könyvtárból mindössze 3 volt külön helyiségben, bútorzatuk pedig innen-onnan összeszedett szekrényekből és asztalokból állt.

A könyvanyagot sem lehetett tovább bővíteni. A Megyei Könyvtár helyi könyvvásárlásra kapott kerete éppen csak a központi kölcsönzés felújítására volt elég. A fiókkönyvtárak könyvvásárlására a Művelődésügyi Minisztérium adott esetenként nagyobb összegű

támogatást, és néha a Városi Tanács is, bár keveset.

Pécs gazdag város, sok a gyára, üzeme. A Városi Tanács részéről tapasztaltunk jóakaratot, de a könyvtár nem volt saját intézmény, és így a tanács inkább a saját intézményeit támogatta. Alig hiszem, hogy a tíz év alatt 30—40 000 forintnál többet kapott volna a városi fiókkönyvtár-hálózat a várostól.

Ilyen körülmények között került sor ez év januárjában a fiókhálózat átadására a Városi Tanácsnak. A helyzet egycsapásra megváltozott. Azelőtt minisztériumi támogatással sem volt a fiókkönyvtárakban könyvre elköltött összeg 70 000 forintnál több, ez évben viszont csupán költségvetésből 120 000 forintot fordíthatunk könyvekre.

A tervekben is megmutatkozik a támogatás. A 23 fiókkönyvtár nyolc év alatt összegyűlt állománya kb. 14 000 kötet. Az ötéves terv végére a kötetszám előreláthatólag 50 000-re nő, vagyis az új beszerzés két és félszer annyi lesz, mint az elmúlt nyolc év alatt.

2.

A hálózat fejlesztésében két eset lehetséges: vagy csinálunk néhány kerület középpontjában nagyobb fiókkönyvtárat, vagy minden kerületben kisebbeket.

Mi az utóbbi mellett döntöttünk. Azt szeretnénk elérni, hogy egy kilométernél nagyobb távolságra ne kelljen senkinek sem mennie ahhoz, hogy könyvtárhoz jusson. Ez a követelmény Péccett kb. 20—25 fiókkönyvtárat jelent.

A döntésben természetesen nemcsak a megfontolás, hanem a szükség is közrejátszott, hisz nagyobb helyiséget, mint 4×4 vagy 4×5 méter alapterületűt se hogy sem kaphattunk. (Nálunk a fontos kereskedelmi vállalatok is kénytelenek megelégedni ekkora helyiséggel.)

De még itt is kiderült a Városi Tanácshoz csatolás haszna. Jóllehet a város kereskedelmi hálózata még zsúfoltabb lett az elmúlt évek alatt, a Városi Tanács mégis gondoskodott rólunk, és 6 hónap alatt két új helyiséghez jutottunk.

A most létesített könyvtárak már mások, mint a régiak. Mindnek külön helyisége van, és a legtöbb új fiók 1000—2000 kötetes.

Kérdés, hogy mennyire növelhető egy-egy fiókkönyvtár anyaga? Bár ezt elsősorban a hely nagysága szabja meg, mégis, azt hiszem, 5000 kötetten alul aligha állhatunk meg. Ennyi természetesen jelenleg még nincs, de az olvasók számának növekedésével a könyvanyag is állandóan

bővül, és mindig élő, friss marad, mivel a főlöseges, elavult anyagot nem tartják meg a fiókkönyvtárak állományában. Körülbelül 20—25 ilyen könyvtárral Pécs város fiókkönyvtár hálózatának kiépítése az ötéves terv végére befejeződik.

3.

A fiatalság az olvasótábor legfürgébb része. Ha nem vigyázunk, nálunk is előáll az a helyzet — ami az ilyen kisebb fiókkönyvtárak esetében gyakran előfordul —, hogy gyerekkönyvtárakká válnak. A fiókkönyvtárak legfontosabb célja pedig éppen azoknak a bevonása, akik a nagyobb távolság miatt nem mennék könyvtárba, vagy eddig egyáltalában nem érdekelte őket a könyv.

A fiatalságot mi részben máshova irányítjuk ezekből a fiókkönyvtárakból. Nem küldjük el őket máshová, hanem a város középpontjában két vonzóbb könyvtárat létesítettünk számukra. Az egyik a már régóta meglévő gyermekkönyvtárunk 6—14 éves korú gyermekek számára, a másik a most megnyitott 14—26 éves korúaknak szánt ifjúsági könyvtár. Ezt a két könyvtárat nagyon erősen támogatjuk. Mindkettő nagyobb könyvanyagával, jobb válogatási lehetőséggel, a szívesebb könyvállományával a fiókokénál jóval nagyobb vonzóerőt jelent. Ebben a két könyvtárban mintegy 2—2500 fiatalot kívánunk összegyűjteni.

Aki azután a fiatalok közül kényelmesebb, kevesebbet mozog a városban, az még mindig megelégszik egy-egy fiókkönyvtár ifjúsági- és gyermekkönyv anyagával. De ez a fiatal olvasóréteg már nem lesz olyan nagy, és számuk a fiókkönyvtárban egészséges arányban lesz a felnőttek létszámával.

4.

Az a tapasztalatunk, hogy a forgalmasabb helyen elhelyezett könyvtár jobb, mint a forgalmas útvonal mellé, csendes utcába telepített. Egyik könyvtárunk például a legforgalmasabb útvonalon, több utca kereszteződésénél van. Ébbe a könyvtárba csaknem 600 olvasó iratkozott be, míg a másik, ugyanilyen nagy terület közepén, csendes utcában lévő még csak 300 olvasónál tart. A mi tapasztalatunk szerint forgalmasabb a kis üzletben elhelyezett könyvtár, mint akár a művelődési otthonban, akár az iskolában, vagy tanács épületében levő.

A berendezés is fontos. Szőnyeg, függöny, kép, váza, virág, üvegtáblára festett ízléses feliratok okvetlenül legyenek benne. Nincs szomorúbb, mint a „szegényszagú” könyvtár. Olyan ez, mint a régi vasúti resti. Tudom, az ilyen több

pénzbe kerül, de —, mert az eredménye lesz nagyobb —, megéri, hogy inkább kevesebbet vagy lassabban csináljuk. Még valamire kell gondolnunk: az ilyen 3—5000 kötetes könyvtárban nem elég a cédulakatalógus többek között azért sem, mert csak egy ember fér hozzá. Mi minden fiókkönyvtárnak írógéppel irt könyvalakú katalógust készítünk, négy példányban. Ha új könyvet adunk a könyvtárnak, mellékeljük a katalógusba behelyezhető pótlapot is. Ha a pótlapok miatt már áttekinthetetlenné válik ez a gondosan bekötött katalógus, akkor újra gépeltetjük. Ez ugyan külön költség, de megéri. (A munkának még az elején tartunk, most gépelik le a harmadik fiókkönyvtár katalógusát.)

5.

Mik az eddigi eredmények? Azt hiszszük, hogy biztatóak. Januárban alakultunk meg. Azóta átleltároztunk, könyvtárakat szerveztünk, a látszat eredményeket felmutató, illetve főlöseges könyvtárakat megszüntettük, vagy átrendeztük, az eredmény pedig már az első negyedévben 37 500 kötet, a másodikban 38 500, összesen pedig 76 000 kötet forgalom, szemben a tavalyi félévi 50 000-rel. Pedig még nem is tartunk a szervezésnek a végén, csak a közepén, mert új könyvtárak kezdik a munkát, és még több régi könyvtár átszervezése, könyvanyagának kibővítése is hátra van.

Mennyiben befolyásolja ez a hálózat a Megyei Könyvtár központi forgalmát? A tapasztalatok szerint egyáltalában nem csökkenti. Megvizsgáltuk azt is, hogy hány olyan olvasó van egy-egy fiókkönyvtárban, aki más könyvtárból jött át. A legjobban működő újonnan megnyitott fiókkönyvtárunk az Ady Endre utcai. Itt beiratkozott 551 olvasó. Közülük mindössze 134 volt olyan, aki már más könyvtárban is olvasott, 417 pedig pusztán azért iratkozott be, mert a könyvtár közel ment hozzá, különben nem lett volna belőle olvasó.

(Meg kell azonban mondanunk azt is, hogy a könyvtáros nagy ügybuzgalommal látta el feladatát, és nemcsak kölcsönzött, hanem egyúttal szervező is volt. Ezek a személyi feltételek bizony nagyon fontosak.)

Munkánknak még csak a kezdetén vagyunk, de bízunk abban, hogy az öt év alatt Pécs peremvidékének, tehát a legfontosabb munkáslakta kerületeinek könyvtári ellátását megnyugtató módon megoldjuk, és az évente kölcsönzött kötetek számát 100%-kal, évi 200 000 kötetre emeljük.

Szóllósy Kálmán

Az új magyar szépirodalom forgalma

a 8. számú Szabó Ervin Könyvtárban

1.

Megváltozott életünk és fejlődő irodalmunk állandó kölcsönhatása az olvasók érdeklődésén mérhető le leginkább. Várják, igénylik az átélt sorsdöntő események irodalmi ábrázolását, (1919, 1945, 1956 stb.), s ha a mű maradandó élményt nyújt, mondanivalója hiteles, akkor az olvasók szinte önkénytelenül az író állásfoglalásához alakítják véleményüket. Ezek a könyvtárosi tapasztalatból adódó becslésszerű megállapítások azonban nem képesek tökéletesen visszatükrözni az új magyar irodalom iránti érdeklődés jelenlegi mértékét. A forgalom statisztikai elemzése adhat csak választ az olvasószolgálati munkánk során egyre többször felvetődő, sok tekintetben a könyvtár falain túlnövő, közérdekű kérdésekre.

Legelőször a régi és az új magyar irodalom forgalmi adatait kell egybevetnünk, hiszen elsősorban a két csoport számainak 1959-től alakuló aránya hívta fel figyelmünket az olvasók érdeklődésében végbemenő változásokra. 1959 májusától ugyanis az előző évekhez képest fokozatosan emelkedni kezdett az új magyar írók műveinek kötetforgalma.

Szépirodalmunk teljes kötetforgalmához viszonyítva: 1958 I. félévében az új magyar szépirodalom fogalma 45,3% volt, a régi magyaré 54,7%. 1959 I. félévében az új magyar szépirodalom forgalma 50,5% volt, a régi magyaré 49,5%. 1960 I. félévében az új magyar szépirodalom forgalma 56,4%-ra emelkedett, a régi magyaré 43,6%-ra csökkent. Az emelkedés okait kutatva, megállapítottuk, hogy

1. 1959—1960 I. félévéig több olyan, nagyjelentőségű történelmi évfordulót ünnepeltünk, s olyan események zajlottak le, amelyek az érdeklődést az új magyar irodalom felé irányították (a Tanácsköztársaság 40., felszabadulásunk 15. évfordulója, az MSZMP VII. kongresszusa stb.).

2. Ezekre az alkalmakra sok új magyar regény jelent meg: *Gergely Márta*: A mi lányunk, *Gyetzai János*: Fegyverek és emberek, *Lengyel József*: Prenn Ferenc hányatott élete stb. E könyvek a 19-es emlékeket idézték. *Erdődy János*: A negyedik lovas, *Nagy Zsuzsa*: Huszonegyedik óra, c. munkája stb. a II. világháború és a felszabadulás idejéről szólt. Az 1956-os ellenforradalmi eseményekről írott regények közül a pártkongresszus alkalmából jelent meg pl. *Mesterházi Lajos*: Pokoljárás című könyve.

3. A könyvtár két könyvkártya segít-

ségével figyelte ezen művek kölcsönzésének gyakoriságát, s különös gonddal folyt ajánlásuk, ami ugyancsak érdeklődést váltott ki az olvasókból az új magyar irodalom iránt.

Az új magyar irodalom kötetforgalmának emelését és a régi magyar irodalom forgalmának viszonylagos csökkenését igen jelentős eredménynek tekintjük, de ez korántsem jelenti a magyar klasszikusok mellőzését. Mi, könyvtárosok, az új magyar irodalom jelentőségének tudatában, helyes arányt igyekszünk kialakítani a régi és az új irodalom olvasottsága között. A magyar klasszikusok csaknem valamennyi művét ismerő idősebb olvasókat rávezetjük a mai magyar irodalom értékeire, a magyar szépirodalommal ismerkedő fiataloknak párhuzamosan ajánljuk a régi és az új szerzők műveit.

Az új és a régi magyar irodalom forgalmának összehasonlításakor a kölcsönözhető állomány összetételét is figyelembe kell vennünk. Az 1959. júl. 30. — aug. 17. között végrehajtott állományelemzésnek a szépirodalomhoz viszonyított adatait vessük egybe az 1960. márciusában a szépirodalomból kikölcsönzött kötetek forgalmával:

az új magyar írók kötetforgalma 26,1%; az állományból való részesedése 27,0%;

a régi magyar írók kötetforgalma 20,6%; az állományból való részesedése 19,7%.

Ezt az arányt természetesnek tarthatjuk, bár az új szerzőkre jutó állományrész a régi műveknél valamivel kisebb mértékben van kihasználva. Ennek okairól a későbbiek során még lesz szó.

A következő kérdés, vajon a régi és az új magyar irodalom forgalmi adatainak összehasonlításából levont következtéseken felül az új magyar irodalom kategóriájába sorolt könyvek forgalma tartalmaz milyen mértékben meríti ki a mai életünk problémáival foglalkozó, marxista világnézeti társadalmi regények fogalmát? A kérdést az az általános statisztikai gyakorlat indokolja, miszerint az új magyar irodalom csoportjába kerül minden olyan író műve, aki a felszabadulás után alkotott, illetve ma is alkot, még akkor is, ha életművének túlnyomó részét 1945 előtt írta, (*Heltai Jenő*, *Szép Ernő*, *Füst Milán* stb.). Ez a korszakhatár kétségtelenül jelzi a szocialista kiadási szervek szerint megjelenésre méltó művek szerzőinek hovatartozását. Az írások tartalmát azonban nem köthetjük kizárólag mai életünk problémáihoz, eseményeihez.

A ma különösen nagy számban megjelenő, változatos témájú írások között találunk történelmi, utópisztikus stb. regényt is, s mivel szerzője ma élő magyar író, könyvét az új magyar irodalom rovatában jelöljük. Az átmeneti kor embereinek igényeit, felfogását, sajátos megnyilatkozásait figyelve, nem lehet közömbös számukra az olvasók érdeklődésének iránya az új magyar irodalom tartalmi megoszlása szempontjából sem.

Az ún. reprezentatív statisztikai felmérés módszerével 1960. február és március hónapjában két külön rovatban gyűjtöttük az új magyar irodalom naponta ki-kölcsonzótt 'köteteinek számát: a mai tárgyú irodalom és az egyéb új magyar irodalom csoportjába.

Az első csoportba soroltuk a II. világháború alatti és a felszabadulásunk utáni életünkkel foglalkozó műveket: pl. *Bárány Tamás: Húsz év, Csigalépcső, Óravec Paula: Petri Anna, Bihari Klára: Szomjúság, Mesterházi Lajos: Tanúság c. trilógiája, Molnár Géza: Hullámverés stb. c. művét. Ide tartozónak véltük még a két világháború között játszódó mozgalmi regényeket is, amelyek hősei mai életünket készítették elő: pl. *Illés Béla: Ég a Tisza, Major Ottó: regénytrilógiáját, Hunyadi József: Elsüllyedt ország c. könyvét stb.**

A mai életünk fonákságait feltáró szatirikus írások is itt kaptak helyet, pl. *Galabárdi* két regénye, *Mikes György, Gádor Béla, Tabi László* írásai stb.

A második csoportba az új magyar írók által írt történelmi és utópisztikus regények kerültek: *Kovai Lőrinc, Hege-dűs Géza, Passuth László, Botond-Bölcs György, Elek István, Földes Péter* stb. művei. Nem állítjuk, hogy minden új magyar író esetében biztos ítélettel döntöttünk hovatartozásáról. A szerzők és a művek sokrétűsége nem is adott erre mindig lehetőséget. Igyekeztünk azonban az egyazon művekkel mindig következetesen eljárni.

A felmérés eredménye a következő volt:

Időszak	Az újmagyar irodalom forgalma				összesen kötet
	mai tárgyú	%	egyéb tárgyú	%	
1960					
Február	1033	56,8	787	43,2	1820
Március	1141	55,7	906	44,3	2047

A terjedelménél fogva itt nem közölt napi statisztikai bontás alapján jól követhető a két csoport arányának folyto-

nos hullámzása, majd február vége felé a mai tárgyú irodalom forgalmának mérsékelte, de fokozatos emelkedése. A februári emelkedést nagyban elősegítette a II. világháborúról szóló regények megjelenése, ezek ugyanis az új könyvek varázslásával hatottak az érdeklődő olvasókra. A felszabadulásunk 15. évfordulójával kapcsolatos regények forgalma is ebben az időben lendült fel. Ezenkívül a félévi vizsgákra több kötelező olvasmányt kértek el a mai tárgyú irodalomból. (*Veres: Próbátétel, Illés: Vígyszínházi csata stb.*) Márciusban — bár az új magyar irodalom együttes forgalma az előző hónapoz képest 11,2%-os emelkedést mutat — a mai tárgyú művek kölcsonzósi aránya 1,1%-kal csökkent az „egyéb” művek javára.

Az adatok részletesebb elemzése során megállapítottuk, hogy a két csoport forgalmának alakulása nincs arányban a kölcsonzóható állomány összetételével. A mai életünkkel foglalkozó művek ugyanis — becslések alapján — nagyobb számban vannak a könyvtár állományában, mint a történelmi és utópisztikus regények. Ha tehát egyformán olvasnák mindkét csoportban a könyveket, a „mai tárgyú irodalom” rovat összegének mindenképpen magasabbnak kellene lennie az „egyéb” rovat összegénél. Az állomány elemzésével azonban megindokolhatjuk ezt az aránytalanságot.

1. Amíg az „egyéb” csoportba sorolt könyvállomány állandóan forog, addig a mai tárgyú művek egy része az előzőhöz képest kihasználatlan. A mai tárgyú állományban ugyanis több, már kevésbé népszerű, nagykötetszámú mű is található: pl. *Holdi J.: Igy kezdődött, Szentiványi K.: Bontakozó világ, Palotai B.: Puskásné stb.*

2. Az új magyar irodalmat nemcsak regények, hanem *elbeszélések, versek, szindarabok* is alkotják. E műfaji csoportok iránt pedig a szépirodalom más területén (világirodalom, egyéb szépirodalom stb.) is kisebb az érdeklődés.

A versek még mindig kevésbé keresettek, pedig hónapról hónapra újabb kötetek jelennek meg mindennapi életünk lírai tükröződéseként. Megfigyeltük, hogy az utóbbi három évben megjelent, élő magyar költők által írt köteteket (*Csepeli Szabó Béla, Fodor József, Gereblyés László stb.*) átlag 4—5 olvasó kölcsonozta ki. Kivételt képez két nagyon kedvelt antológia: az 1957-ben kiadott „15 fiatal költő 105 verse”-t 9-en, az 1958-ban megjelent „Tűztánc” c. antológiát 13-an olvasták. Tapasztalataink mégis azt mutatják, hogy az öbudai közönség egy része az utóbbi években vált élményt kereső versolvasóvá.

A színdarabok forgalma főként alkalmi jelenetekre, humoreszkekre korlátozódik. A versek és a színdarabok népszerűsítése egyébként a kirakatnak egy részét fenntartjuk. A reprezentatív felmérés adataiból kitűnik, hogy az utóbbi másfél évben az új magyar irodalom olvasottsága a régi magyar művek forgalmához képest megnövekedett. E növekedés azonban az új magyar irodalom tartalmi elemzése alapján nem egyértelmű. Úgy látszik, hogy az olvasók többsége szívesebben mélyed a történelmi múlt eseményeibe, vagy a jövő titkaiba, mint a jelen kor amúgyis személyes élményt nyújtó folyamatába.

2.

Figyelmbe kell vennünk, hogy a sematikus, termelési regények művészetlensége csökkentette olvasóink érdeklődését az alakuló társadalmunk problémáival foglalkozó művek iránt. Fontos körülmény az is, hogy az utóbbi másfél évben hézagpótló történelmi regények jelentek meg nemzeti múltunk egyes korszakaiból. Herczeg Ferenc, Harsányi Zsolt, Gulácsy Irén stb. művei helyett: *Jankovich Ferenc, Kolozsvári Grandpierre Emil, Gergely Sándor, Győry Dezső, Szász Imre* stb. regényei kerültek olvasóink kezébe.

Korunk technikai vívmányai az atom-

korba, a világűrbe vezető utópisztikus regények felé irányítják az olvasót. E könyvek forgalma mai életünk sajátos igényeit, érdeklődését tükrözi.

Az olvasók ismerete, s a forgalmi statisztika arra a kérdésre is válaszol, hogy ki, miért szereti az „egyéb” szépirodalmi művek kategóriájába sorolt könyveket. Az idősebbek szívesen idézik az iskolában valamikor tanult történelmi érdekességeket, a családban szájhagyományként élő történeteket, s nem utolsó sorban személyes élményeiket az I. világháború idejéből. A fiatalok, különösen a diákok történelmi tanulmányaikat egészítik ki a különböző korokról szóló regények olvasásával. Ez a korosztály az utópisztikus regények felé is nagy érdeklődéssel fordul.

30 és 40 év között olvassák legszívesebben a mai témájú új magyar irodalmat. E korosztály számára a II. világháború, a felszabadulás és az azt követő események a felnőtté válás, illetve az érett férfikor élményekre legfogékonyabb időszakában zajlottak le. Ezek az olvasók a mai tárgyú regényekben életük legtevékenyebb korszakának tükröződését keresik. Legjobban bizonyítja ezt az 1956-os ellenforradalommal foglalkozó írások népszerűsége. Az MSZMP VII. kongresszusa tiszteletére figyelt könyvek közül választottuk ki az alábbiakat:

Az 1956-os eseményekkel foglalkozó művek forgalma
1959 szept. 7—dec. 1-ig.

Szerző, cím	A mű példányszáma	Férfi	Nő	Munkás			Pedagógus			Egyéb értelmiségi			Tanuló		Háztartásbeli, nyugdíjas	Összesen
				1	2	3	1	2	2	1	2	3	középiskolás	főiskolás		
Berkesi: Októberi vihar	4	11	14	—	6	—	1	1	—	—	2	2	—	2	11	25
Berkesi: Vihar után	4	10	15	4	1	3	1	1	—	2	3	3	2	—	5	25
Mesterházi: Pokoljárás	5	16	18	—	7	4	—	4	1	2	7	2	4	—	3	34
Molnár G.: Hullámverés	2	13	12	—	7	6	—	1	1	—	2	2	1	—	5	25

/Korhatár: 1: 20—30, 2: 31—45, 3: 46 felett./

E kifejezetten mai életünket érintő művek forgalmának elemzése nem volna teljes a politikai jellegű új magyar irodalomhoz sorolt, I—II. világháború között játszódó mozgalmi regények olvasottságának vizsgálata nélkül. (Ld. a következő oldalon levő táblázatunkat.)

A két korszak iránti érdeklődés arányát a foglalkozások szerint figyelve megállapíthatjuk, hogy a legtöbb mozgalmi regény munkások, háztartásbeliek, nyugdíjasok és egyéb értelmiségiek (mérnökök, orvosok), illetve tisztviselők ol-

vassák. Ezek a kategóriák az óbudai könyvtár tagjainak összetételére is jellemzők. Észrevehetjük, hogy az értelmiségiek, különösen 31—45 év között mennyire érdeklődnek az 1956-os események iránt. Mesterházi: Pokoljárás c. regényét olvasták a legnagyobb számban, éppen az őket érintő mondanivalója miatt. Diákok szintén olvassák e könyveket. Eszményképet, történelmi példát kereső érdeklődésük az új magyar irodalmon belül is kifejezésre jut: *Hárs György*: Ökölbe

zárt szív, *Győry Gezső*: Veszedelmes ember stb. Szívesen olvassák azonban nő-íróink — Gergely Márta, Oravecz Paula, Várnai Zseni — regényeit is. A pedagógusok alacsony kölcsönzési aránya összefügg a beiratkozottak számával.

művek forgalmából viszont az látszik, hogy ezeket több nő olvasta, mint férfi.

Az új magyar irodalom statisztikai elemzésével könyvtárosi tapasztalatunk még számos érdekes, elgondolkoztató adattal gazdagodott. A fentiekben csak

**A Tanácsköztársaságra vonatkozó szépirodalmi művek forgalma
1959 február—augusztus.**

Kiemelt könyv	Példány-szám	Kölcsönzések száma	Kölcsönzők				
			mun-kás	peda-gógus	értel-miségi, tiszt-viselő	tanuló	háztar-tásbeli, nyug-díjas
Gergely M.: A mi lányunk	4	19	5	1	4	5	4
Hárs Gy.: Ökölbe zárt szív.....	2	6	3	—	—	1	2
Gyetvai J.: Fegyverek és emberek	2	9	6	—	—	—	3
Győry D.: Veszedelmes ember	4	19	8	3	2	2	4
Illés B.: Ég a Tisza	4	30	13	2	5	7	3
Kádár K. E.: Gyönyörű ősz.....	5	23	3	5	5	1	9
Lengyel J.: Visegrádi utca	2	14	2	1	4	1	6
Mesterházi L.: Pár lépés a határ	2	17	7	—	2	3	5
Oravecz P.: Kócos	10	46	12	2	8	9	15
Sándor K.: Szégyenfa	6	23	6	—	7	3	7
Szentiványi K.: A völgy emberei	3	17	7	—	6	1	3
Várnai Zs. Fényben és viharban	6	39	8	6	7	4	14
Egyé asszony...	6	37	4	1	10	5	17

Erdemes felhívni a figyelmet az olvasók nemek szerinti érdeklődésére is. A férfiak inkább a történelmi, utópisztikus; a közelmúltból pedig a háborús partizán-regényeket olvassák. A nők érdeklődnek jobban a mindennapi élet olyan problémái iránt, mint a dolgozó nők helyzete, a szerelem, család, válás stb. Az 1956-os

azokra térünk ki, amelyekből összefüggő, közérdekű következtetéseket vonhattunk le. Az elemzés teljes anyaga lehetőséget ad majd arra, hogy adatait viszonyítási alapként használjuk fel az új magyar irodalom iránti érdeklődés további alakulásának tanulmányozásához.

Horváthné Varsányi Livia

A „zálog” rendszerű kölcsönzés — falun

„A könyvtáros” 7. számában megjelent „A »zálog« rendszerű könyvkölcsönzés” című cikkben tárgyalt kölcsönzési eljárás véleményem szerint kitűnő. Különösen nálunk, falusi könyvtárosoknál előnyös. Ismeretes, hogy a falusi ember keze általában nem nagyon szokott az íráshoz és nehéz. Sokszor a kölcsönzés így bonyolódik le: „Adjál, fiam, egy jó, nekem való könyvet. Tudod te, hogy én milyent szeretek.” Mikor az aláírásra kerül a sor: „Írd oda a nevemet, hiszen ismersz, otthon maradt a szem-üvegem”, vagy „én nem tudom olyan kicsi helyre aláírni a nevemet” stb. El lehet képzelni, milyen lassan történik mindez. Azért, hogy az olvasómat megtartsam, sőt még többet szerezzek, kívánságukat teljesítem. Nekem ugyan peresítési jogom nincs, azonban mégsem félek az ilyen olvasóktól, mert még minden könyvetem visszahozták. A „zálog”-rendszerű kölcsönzésnél csak egyszer kellene aláíratnom, és azt könyvnyebben is lehetne, ugyanakkor jobban volna biztosítva az állomány megvédése. Szeretném ezt a kölcsönzési rendszert kipróbálni. Kérem véleményüket.

Pálfalvi Béla
könyvtáros, Szerecseny
(Veszprém megye)

A SZERKESZTŐ MEGJEGYZÉSE:

Bár a zálogrendszerű kölcsönzés ott jelent nagy időmegtakarítást, ahol nagy a forgalom, a levél írója e kölcsönzési mód olyan előnyét említi meg, amelyet a cikk alig érintett: az írni ritkán szokott falusi embereknek a többszöri aláírások is kényelmetlenséget jelentenek. Kérjük, hogy próbálja ki, és írja meg a vele kapcsolatos tapasztalatát.

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség Rio de Janeiro-i konferenciája

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (Fédération International de Documentation = FID) 1960. évi konferenciáját Rio de Janeiroban tartotta július 22-től augusztus 3-áig. A konferencián, amelyen 24 ország képviseltette magát, 114 külföldi és 260 brazil delegátus vett részt. Képviseltette magát az UNESCO és az IFLA, valamint a Nemzetközi Atomerőügynökség is.

A konferencia napirendjén a következő főbb témák szerepeltek:

*A dokumentációs központok dolgozóinak képzése, dokumentalisták oktatása;
A tudományos-műszaki tájékoztatás kialakulása és fejlődése Latin-Amerikában;
Szabványosítás a dokumentáció területén;
Nemzetközi együttműködés kialakítása a kurrens bibliográfiák terén;
Nyelvi problémák a dokumentációban;
Osztályozási kérdések.*

A felsorolt témákon kívül számos, Latin-Amerikát érintő előadás és vita szerepelt a napirenden. A konferencia fő célkitűzése a Varsóban, 1959-ben elfogadott távlati terv megvalósításának elősegítése, továbbá dél-amerikai regionális szervezet létrehozása volt. Ez utóbbi célkitűzés érdekében jelölték a konferencia színhelyéül éppen Rio de Janeiro-t, mert a latin-amerikai államok közül ez ideig egyedül Brazília rendelkezett dokumentációs központtal. A konferencia nyilvános előadásai és az ún. keréksztalmegbeszélések ezért túlnyomó részben ismerető jellegűek voltak, és azt célozták, hogy a résztvevő latin-amerikai országok könyvtárosai és dokumentalistái tiszta képet nyerjenek a dokumentáció alap-problémáiról. A nagy földrajzi távolság miatt mindössze 11 európai állam (köztük Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország és az NDK) képviselői jelentek meg, míg Dél-Amerika csaknem valamennyi állama nagyszámú delegátust küldött. Végeredményben határozat született a dél-amerikai FID-titkárság megszervezésére, és a titkári teendőket Brazília bízta meg. Egyidejűleg lépések történtek egy Latin-Amerikát átfogó dokumentációs szervezet megalakítására is. Megállapíthatjuk tehát, hogy a konferencia a FID hatáskörének és tevékenységének kibővítésére irányuló célkitűzését sikeresen teljesítette, és ezzel fontos lépést tett előre a Varsóban elfogadott program egyik pontjának megvalósítása érdekében.

Ami a távlati program* többi pontjának megvalósítását illeti, ezen a téren nem lehetünk elégedettek. Bizonyos szervezeti kérdések (mind ez ideig nem sikerült még megfelelő új főtitkárt találni stb.) akadályozzák a tervek megvalósulását. Ezért a rioi konferencia a zárt tanácsuléseken (ezeken a nemzeti tagok legfeljebb két-két képviselővel vehetnek részt) határozatot fogadott el a program végrehajtásának meggyorsítására irányuló intézkedésekre. Ilyen intézkedések közé tartozik az új főtitkár háladátként megválasztása, a hágai főtitkárság személyzetének megerősítése — lehetőleg szovjet tudományos titkárral —, továbbá állandó osztályozási szakértő kinevezése. Az ehhez szükséges anyagi alap 1961-től kezdve biztosítva van.

A nemzetközi munkamegosztás szép példáját láthattuk abban a tervezetben, amelyet dr. Koblitz, az NDK képviselője terjesztett be „Nemzetközi Fordításnyilvántartási Központ” létesítésére. E tervezet szerint a FID tagállamai az országukban készült fordításokat egy nemzetközi központhoz jelentenék be, amely kívánságra felvilágosítást nyújt a tagállamoknál arról, hogy valamely dokumentumot idegen nyelvre lefordítottak-e. Ennek feltétele természetesen a nemzeti fordításnyilvántartási központok létrejötte. Ilyenek ma még csaknem kizárólag a szocialista országokban működnek. A magyar delegátus észrevétele a munka egyszerűsítése érdekében arra irányult, hogy a kisebb nyelvterületű országok csak a valamely világnyelvre lefordított anyagot jelentsék. Ezt az észrevételt figyelembe vették.

Dr. Lázár Péter és dr. Barta Gábor tanulmányát, mely a könyvtári és dokumentációs munka nemzeti és nemzetközi szabványosításáról szól, nagy figyelemmel fogadták, és a tanulmányt a konferencia hivatalos kiadványai sorába iktatták.

Számos más, érdekes előadás is elhangzott, amelynek részletezésére itt nincs helyünk, de amelyeket a konferenciáról szóló részletes beszámolóban („Külföldi tanulmányok 1960.” c. kötet) az érdeklődők majd elolvashatnak.

Meg kell említenünk még, hogy a konferencia közgyűlése Magyarországi képviselő-

* A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség távlati programja 1960. júliusában magyar nyelven is megjelent a „Külföldi könyvtári szakirodalom” sorozat 6. füzeteként mint a KMK és az Orsz. Dokumentációs Bizottság közös kiadványa

lójét egyhangúlag a FID alelnökei sorába választotta az 1960—1963. évekre terjedő időre. Ez a magyar dokumentáció munkájának nagy elismerését jelenti.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Rio de Janeiro-i FID-konferencia a kitűzött célokat nagyjából elérte, és ha szakmailag nem is volt kiemelkedően magas színvonalú, a dokumentáció munkamódszereinek általános elterjedéséhez mégis hasznosan hozzájárult. Magyar szempontból is eredményesnek kell itélnünk azt, hogy a FID munkájában egyre nagyobb mértékben veszünk részt. Ami a konferencia külső-segeit illeti, a brazil vendéglátók minden képezetet felülmúló programot állítottak össze, ami annál is könnyebb volt, hiszen az ülések a világ egyik legszebb városában, Rio de Janeiro-ban zajlottak le. Alkalmunk volt látni *Brasiliát*, az új fővárost, továbbá *Sao Paulo*-t, Dél-Amerika egyik legnagyobb világvárosát. A fogadtatás és a konferencia szívélyes légköre és jó hangulata egyaránt vendéglátó brazil kollegáink dicséretére szolgál, és e tekintetben a Rio de Janeiro-i konferencia valóban a nemzetközi tudományos együttműködés iskolapéldája volt.

Jánszky Lajos

ESEMÉNYNAPTÁR

VÖRÖSMARTY MIHÁLY 1800. DECEMBER 1-ÉN SZÜLETETT.

Riedl Frigyes: — élete és művei. Bp. Egyetemi Ny. 1937. 194. old., Vajda Endre: — művei regékben. Bp. Rózsavölgyi, 1942. 328 old., Tóth Dezső: —. Bp. MTA. 1957. 632 old., Zsigmond Ferenc: — élete és művei. Bp. Egyetemi Ny. 1940. 80 old., — emlékkönyve. Szerk. Czapáry László. Székesfehérvár, 1900. CXXI. 362 old., — breviárium. Összeáll. Alszegey Zsolt. Bp. Magyar Tud. Társ. 1924. 96 old., — album. Pest. Heckenast. 1866. 66 old., Vetéssy Geza: Antik eposzi hagyományok — kisebb eposzaiban. Debrecen. Bertók, 1935. 48 old., A Szózat és a nagyvilág. (20 nyelven), Bp. Cserépfalvi, 1940. 120 old., Sas Ede: —. Bp., Singer és Wolfner, 1908. 44 old., Gyulai Pál: — életrajza. Franklin, 1900. 240 old., Gyulai Pál: — élete. Bp. Magyar Helikon. [E. N.] 48 old., Gyulai Pál: — életrajza. Bp. Franklin, 1879. 321 old., Csefkó József: — fantasztikus művei. Rákospalota. Don Bosco Ny. 1930. 134 old., Bánrévy György: — Salamon királya és történeti forrásai. Bp. Held, 1928. 72 old., Gellért Jenő: — élete és költészete. Bp. Lampel, 1901. 143 old., Lukácsy Sándor — Balassa László: —. 1800—1855. Bp. Magvető, 1955. 520 old.

TAKÁTS SÁNDOR TÖRTÉNETÍRÓ 1860. DECEMBER 7-ÉN SZÜLETETT.

Takáts Sándor: Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp. Genius, [1923] 643 old., —: Rajzok a Többök világból. I—III. kötet. Bp. MTA. 1915—1917., —: Szegény magyarok. Bp. Genius, [192?] 500 old., —: Magyar küzdelmek. 1—2 k. Bp. Genius, [1929]., —: Régi idők, régi emberek. Bp. Athenaeum, 1922. 397 old., —: A régi Magyarország jövedelme. Bp. Athenaeum, 1921. 327 old., —: Régi magyar asszonyok. Bp. Az „Élet” kiadása, 1914. 342 old., —: Magyar nagyszonyok. Bp. Genius, [1925] 538 old., —: Hangok a múltból. Bp. Athenaeum, [1930] 415 old., —: A magyar múlt tarlójáról. Bp. Genius, 1926 412 old., —: Lapok egy kisváros múltjából. Komárom. Ziegler, 1886. 178 old., —: A dohány elterjedése és az első dohánymonopólium hazánkban. Bp. 1898., —: A magyar gyalogság megalakulása. Bp. MTA, 1908. XI. 312 old., —: Zrinyi Miklós nevelőanyja. Bp. Franklin, 1917. 141 old., —: Emlékezzünk eleinkről. Bp. Genius [192?] 595 old., —: Bajvívó magyarok. Képek a törökvilágból. Bp. Ifj. KVK. [1956] 360 old., Végvári vitézek. — tanulmányai nyomán összeáll. Klicanicz Tibor. Bp. Művelt Nép Kvk. 1951. 151 old.

Nagy Miklós: — emlékének 1860—1932. Bp. 1937. 118 old. (Thalióczy Lajos Társ. kiadványai, 4.).

ALFRED DE MUSSET FRANCIA KÖLTŐ ÉS ÍRÓ 1810. DECEMBER 11-ÉN SZÜLETETT.

Alfred de Musset: Szeszély. Ford. Cs. Szabó László. Bp. Révai, 1944. 129 old., —: Javotte titka. Ford. Takács Mária. Bp. Világirod. kiadó [1923] 125 old. (Világirodalmi kvtár.), —: Lorenzaccio. Dráma 5 felv. Bp. Európa, 1957. 136 old. (Világirodalmi kiskvtár.), —: A század gyermekének vallomása. Ford. Benedek Marcell. Bp. Az Est-lapok kiadása 1936, 278 old. (Pesti Napló könyvek.), —: Vallomás. Ford. Kállay Miklós. Bp. Genius, 1921. XVI. 342 old., —: Tizian fia. Ford. Marquis Géza Bp. Lampel [189?] 61 old. (Magyar kvtár, 91.), — Válogatott költeményei. Ford. Radó Antal. Bp. Lampel 190? (Remekírók képes kvtára, 26.), —: Miről álmodnak a lányok. Ford. Radó Antal. Bp. 1912., —: Egy fehér rigó története. Elbeszélések. Ford. Eckhardt Ilona. Bp. Európa, 1960. 304 old.

Magyar Emil: — lyrail költészete. Bp. Buschmann [190?] 103 old., Garzó A.: — Az ember és a lírikus. Bp. 1905., König György: —. Bp. Franklin, 1910. (Költők és írók).

TESSEDIK SÁMUEL MEGHALT 1820. DECEMBER 28-ÁN.

Tessedik Sámuel Önéletrajza. Bp. Magyar Társaság. Falukutató Int., 1935. 16 old., —: Válogatott pedagógiai művei. Bp. Tankönyvk. 1956. 147 old. (Neveléstört. kvtár.), Bodor Antal: Szakoktatásunk és a falukutatás úttörőjének önéletrajza. Bp. Faluszövetség, 1926. 16 old. (A falu kvtára, 24.), Gaál Jenő: A falu gondozása. — élete, alkotásai és művei. Bp. Grill, 1918. 201 old. (Magyar Közgazd. Kvtár, 21.), Fabricius Endre: — A szakfő. Bp. Pátria, 1942. 44 old., Szelényi Odón: Az első magyar munkáspedagógus. — élete és munkássága. Bp. Lampel [192?] (Hasznos tudnivalók, 19.), Vincze Ferenc: — A magyar agrártudomány előfutára. Bp. 1954. 26. old. (Útmutató a TTIT előadói számára, 92.), Wellmann Imre: —. Bp. Művelt Nép Kvk. 1954. 135 old. Bibliográfiával. (Magyar Tört. Társ. népszerű kiadánysorozata).

A falusi könyvtárak állománygyarapítási problémái

A falusi könyvtárak egyrészenek önálló intézménnyé válása új helyzetet teremtett az állománygyarapítás terén is. Borsod-Abaúj-Zemplén megye 364 községi könyvtára közül 3 főfoglalkozású, 123 tiszteletdíjas könyvtárossal működő önálló könyvtár, 238 pedig letéti rendszert. Ez a kettősség az állománygyarapításra is rányomja bélyegét. Fokozódott a járási könyvtárak felelőssége. Megyénkben 1959 végéig az volt a gyakorlat, hogy a járási könyvtárak könyvrendeléseit is a megyei könyvtár nézte át. Ez év elejétől azonban a járási könyvtárak nemcsak saját szerzeményeiket intézik teljesen önállóan, hanem az intézményesített községi könyvtárak rendeléseit is ők bírálják felül. Erre ma még szükség van, mert az állománygyarapítás a községi könyvtárak munkájában új, és tegyük hozzá, nehéz feladat. Kis összeget helyesen elkölteni nem könnyű dolog. Meg kell tanulni összeegyeztetni az olvasók igényeit a könyvtár feladataival és a rendelkezésre álló pénzügyi kerettel. Meg kell tanulni lemondani is: a könyvtáros egyéni érdeklődését esetleg felcsigázó, de a könyvtár gyűjtőkörén kívül eső művekről és azokról is, amelyekre már nem futja a pénzből. A járási könyvtárak felülbíráló tevékenysége nem korlátozódhat pusztán adminisztratív intézkedésekre. A hibákat ki kell javítani, de ezt alkalomadtán meg is kell indokolni a hibát elkövető könyvtáros előtt.

Az önállósult községi könyvtárak könyvbeszerzési kerete általában a lakosság lélekszámához igazodik, bár egyes mérészám még nem alakult ki. Járásonként, sőt községenként szerepet játszott a tanácsok pénzügyi helyzete, a könyvtár meglévő állománya, sőt nem egyszerű a könyvtárosok ügyessége is. Sajnos, ma még több olyan községi könyvtár van, amelynek az egész évi könyvbeszerzési kerete nem éri el az 1000 forintot sem. Ezeknek a kispénzű könyvtáraknak a havonta kiküldött rendelőjegyzék is túl gyakori, s elég lenne, ha negyed- vagy félévenként kapnának összevont jegyzékeket. A gyakorlatban úgy segítenek magukon, hogy egy-egy jegyzéket kihagynak. Ez azonban nem jó megoldás, a Könyvtárellátó munkáját is zavarja. Az sem helyes, hogy egyes falusi könyvtárak nem tervszerű ütemezés szerint vásárolják el a Könyvtárellátónál lekötött keretet. Vannak olyan könyvtárak, amelyek az első félévben keretük egyötöd részét sem költötték el. Ez azt eredményezi, hogy évvégén a ren-

delések összetorlódnak, és a Könyvtárellátó az igényeket csak hiányosan tudja kielégíteni.

A költségvetésen kívül majdnem minden község áldoz könyvtárára a községfejlesztési alapból is. Arra törekszünk, hogy a falusi könyvtárak ezt az összeget is a Könyvtárellátónál költésék el. Ez ma még nem mindig sikerül. Helyenként előfordul, hogy a község vezetői ragaszkodnak ahhoz, hogy a könyvtáros a költségvetésen kívüli összegért helyben vásároljon, esetleg a beszerzendő művek összetételére vonatkozóan is határozott kívánásai vannak. Ezek a kikötések nem minden esetben felelnek meg a könyvtár gyűjtőkörének, vagy gyarapítási tervének. Az ilyen különleges kívánalmakat a könyvtárosainknak tapintatosan, de határozottan vissza kell utasítaniok.

Önálló községi könyvtáraink zöme ma még nem rendelkezik sem olyan állománynyal, sem akkora könyvbeszerzési kerettel, hogy saját erejéből ki tudná elégíteni a jelentkező igényeket. A helyi törzsállomány mellett tehát továbbra is szükség van a járási könyvtártól kapott letétre. Addig azonban, amíg az intézményesített falusi könyvtárak mellett fennáll a letéti rendszerű könyvtárak hálózata, a járási könyvtárak elsősorban az utóbbiakat fogják csereanyaggal ellátni, mondván, hogy az önállóaknak még mindig több pénzüg van, mint amennyi egy-egy letéti könyvtárra jut. A gyakorlatban tehát az önálló intézménnyé vált falusi könyvtárak igen kevésbé számíthatnak a letétre. Ebben az átmeneti időszakban a községeknek nagyobb áldozatot kell hozniok könyvtáraiért. Ez azért is szükséges, mert a falusi könyvtárak nagy részében még a legszűkebb értelemben vett törzsanyag sem található meg teljességgel. Vizsgálataink során nem egy községi könyvtárat találunk, ahol nincs meg a *Kommunista Kiáltvány* vagy *Petőfi összes költeményei*, nemis beszélve a község termelési arculatának megfelelő mezőgazdasági művekről.

A törzsállomány kialakításánál nincs hiány segítségben. A Könyvtárellátó megrendelőjegyzégein feltüntetett jelzések jó útbaigazítást adnak a falusi könyvtárosoknak. A KMK Módszertani osztálya által 1959-ben kiadott „Címjegyzék” pedig lehetővé teszi a sokoldalú gyűjtemény összeállítását. Ennek alapján minden könyvtár megvizsgálhatja állományának összetételét, és felszűrheti a megfelelő tanulmányokat. A hiányok pótlása azonban kétfelől is nehézségekbe ütközik. Egyik a pénzhiány, a másik pe-

dig az, hogy ezek a művek nagyrészt már nem is kaphatók. A nehézségek ellenére mégis kell találni valamilyen megoldást. Ide tartozna az, hogy az időálló műveket időnként ismételtelen adják ki, s a könyvtárak igyekezzenek őket lehetőségeikhez mérten beszerezni. Ehhez az is szükséges lenne, hogy a törzsanyag-nak nyilvántartott művek ne legyenek olyan drágák. Az 50—60 forintos mezőgazdasági szakkönyvek, a 150 forintos lexikon beszerzése sok könyvtárnál egyenlő a lehetetlennel. A törzsállomány gyarapításához falusi könyvtáraink vegyék igénybe a költségvetésen kívüli forrásokat is. A letéti rendszernek is alkalmazkodnia kell az új viszonyokhoz. A járási könyvtáraknak letéti állományukat úgy kell összeválogatniuk, hogy a községi könyvtárak saját állományában mutatkozó hiányokat ki tudják egészíteni. Tehát a járási könyvtáraknak letéti könyvrendeléseiket össze kell hangolnunk a községi könyvtárak rendeléseivel. Ez azért is fontos, mert elemző vizsgálataink azt mutatják, hogy a járási könyvtárak állománya sok kívánnivalót hagy maga után. Egyfelől a könyvtárakból kivont, elavult, felesleges művek százaival és ezreivel találkozunk, másfelől azt kell megállapítanunk, hogy a törzsanyagjegyzéken szereplő legfontosabb társadalomtudományi, mezőgazdasági és szépirodalmi művek csak elenyészően kis példányszámban vannak meg. Ez nem minden esetben a hibás szerzemé-

nyezési politikára vezethető vissza. Az elmúlt években sokszor kerethiány miatt kellett igényeinket a minimálisra szorítanunk. A jövőben az évi költségvetés tárgyalásnál figyelembe kell venni, hogy a járási könyvtárak letéti könyvbeszerezési keretéből nemcsak a régi értelemben vett letéti rendszerű könyvtárakat kell ellátni, hanem az önálló községi könyvtárakat is.

A falusi könyvtáraktól azt kívánjuk, hogy területükön mezőgazdasági szakkönyvtári feladatokat is lássanak el. Ennek a feltételeit meg is kell teremteni. A könyvtártól elvárjuk, hogy a termelőszövetkezeteket, mezőgazdasági szakembereket ellássa a nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges szakkönyvekkel. Viszonyosul a termelőszövetkezetek részéről is segítséget várunk a mezőgazdasági könyvállomány gyarapításához. Ez a segítség mind anyagiakban, mind a beszerzési javaslatokban megnyilvánulhat.

A falusi könyvtárak önálló állománygyarapításának igen nagy a jelentősége. A letéti rendszer által nyújtott válogatási lehetőség meglehetősen szűk keretek között mozgott. Most azonban falun is megvalósul, hogy a könyvek beszerzését a könyvtáros végzi, aki a legjobban ismeri a község viszonyait, és közvetlen kapcsolatban áll az olvasókkal: Az ebből eredő tapasztalatokat a megyei és járási könyvtáraknak fel kell használniuk állománygyarapítási politikájuk kialakításában. *H u b a y L á s z l ó*

A LENGYEL KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT EREDMÉNYEIRŐL

A lengyel közművelődési könyvtárak hálózata az 1959. december 31-én lezárt statisztikai felmérés szerint a következő képet mutatja: az országban összesen 6105 könyvtár, 713 fiókkönyvtár és 22 292 könyvkölcsönző állomás működött. A közművelődési könyvtárak hálózatában 240 könyvtár kifejezetten a 14 éven aluli gyermekolvasók szükségleteit szolgálja. A könyvtárak állománya 1959. december 31-én 29 066 000 kötetet tett ki, szemben az 1958. évi 27 055 000 kötettel. A gyarapodás tehát 2 011 000 kötet, vagyis 7,4%. Az egy lakosra jutó kötetek száma 0,93 kötetről 0,99 kötetre emelkedett, s így valószínűnek látszik, hogy 1965. végére valóban sikerül elérni az egy lakosra tervezett 1,3 kötet. Az összlakosság 11%-a, azaz 3,245 000 fő kölcsönzött a közművelődési könyvtárakból. A 14 éven aluli olvasók száma az összes olvasók 35%-át tette ki.

A lengyel közművelődési könyvtáraknak összesen 6215 nyolcórás dolgozója és 3724 mellékfoglalkozású dolgozója van. A könyvtárak kötetszámáról, olvasóinak számáról és a kölcsönzések alakulásáról jó képet ad az alábbi összehasonlító táblázat:

A lengyel közművelődési könyvtáraknak összesen 6215 nyolcórás dolgozója és 3724 mellékfoglalkozású dolgozója van. A könyvtárak kötetszámáról, olvasóinak számáról és a kölcsönzések alakulásáról jó képet ad az alábbi összehasonlító táblázat:

Év	A könyvtárak száma a fiókokkal együtt	A kötetek száma		Az olvasók száma		A kölcsönzések száma	
		Összesen (ezrekben)	100 lakosra jut	Összesen (ezrekben)	100 lakosra jut	Összesen (ezrekben)	100 lakosra jut
1937—38	1033	1 700	5	357	1,03	4 544	13
1946	412	1 066	4				
1949	3885	6 597	27	1085	4,04	18 445	75
1959	6318	29 066	99	3245	11,00	58 822	200

INDIA KÖNYVTÁRÜGYE

India könyvtárügye nemcsak Ranganathant, a könyvtártudomány világszerte ismert és tisztelt tekintélyét jelenti, de azt a 100 millió hindút is, akit előbb meg kell tanítani írni és olvasni, majd számára könyveket kiadni és könyvtárakat létrehozni. Az indiai kultúra évezredes, akárcsak a kínai, de modern könyvtár-életről csak azóta lehet beszélni, amióta az indiai nép kezébe vette saját sorsának intézését. A mongol uralom évszázadai alatt elszigetelt buddhista kolostorok megóvhatták az ősi indiai művészetet és irodalmat a pusztulástól, az angol uralom idején virágozhattak egyes elszórt tudományos központok és könyvtárak — mindez India 372 millió lakosának átlagos műveltségi színvonalát kevésbé érintette. Az önálló államiságnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy ez a sokrahivatott nép végre a XX. század közepén megindulhasson a haladás és a kultúra széles országútján.

A függetlenség kivívásának éve (1948) előtt sem az analfabetizmus elleni küzdelem nem volt kellő mértékű, sem közművelődési könyvtárak nem álltak megfelelő számban a lakosság rendelkezésére. A nemzeti könyvtár ugyan már az 1880-as években megalakult, Kalkuttában és Madrasban tekintélyes könyvtári intézmények is működtek, az óriási terület és a nagyszámú lakosság arányaihoz képest mégis nagyon kevés volt mindez.

A nagy könyvtárak is csak 1903-ban lettek nyilvánosak. Ebben az időszakban fontos szerepet töltött be Bombay központi könyvtára, amely már 1869 óta kap — törvény alapján — köteleispéldányokat, és amely korán bevezette a Dewey-féle osztályozást, valamint korszerű katalógusokat is létesített.

A *kalkuttai Nemzeti Könyvtár*. Tagore herceg korábbi alapítványát 1903-ban egyesítették a Kelet-Indiai Társaság gyűjteményével, és így a könyvtárból modern közintézményt fejlesztettek. Igazi fontosságot és nemzeti szerepet csak az új India adott a könyvtárnak, mely új otthon is kapott a Belvedere épületében. Raktárának felirata Gandhi szavait idézi: „Azt akarom, hogy házám körül virágozzék minden nép kultúrája.” Nehru pedig az újjászervezés 80. évfordulóján kijelentette, hogy a „Belvederet nagyszerű központi könyvtárrá kell alakítani, ahol sok kutató dolgozhat és használhatja a modern könyvtár minden vívmányát.”

800 000 könyvével és sok-sok ritkaságával ma is ez India legnagyobb könyvtára. Különösen gazdag az indiai törté-

nelemre, néprajzra, művészetre és régészetre vonatkozó irodalom. Ritkabecsű kincs az ősi szanszkrit, pali és prakrit nyelveken írt filozófiai, tudományos és irodalmi gyűjtemény. A köteleispéldánybeszolgáltatás megszervezése mostanában folyik. A könyvtár reggel 7-től este 10-ig tartja nyitva termeit. A jövőben a könyvtárra nagy szerep vár: a nemzet könyvtárügyének csúcán álló központi intézmény lesz belőle.

A *tudományos-, egyetemi-, főiskolai és szakkönyvtárak* száma eddig alig haladta meg a 230-at. Fontosabbak: a bombayi Ázsiai Társaság könyvtára, a 33 pedagógiai, 30 orvosi, 28 műszaki, 17 mezőgazdasági szakkönyvtár. Felbecsülhetetlen értékűek azok a gyűjtemények, melyek néha betöltik a levéltárak szerepét is — és pálmalevéltre, faháncsra, bőrre, rézlapokra, valamint rizspapírra írott ritka kéziratokat őriznek. Az egyetemi könyvtárak közül a következők fontosabbak: Annamala, Allahabad, Aligarh, Banaras, Baroda, Bombay, Delhi, Hajdarabad, Kalkutta, Luknov, Madras, Najpur, Pundzsab és Santiniketán.

Sem a szakkönyvtárak, sem az egyetemi és főiskolai könyvtárak helyzete, működése még nem kielégítő. Nincs kellő együttműködés közöttük, nem tudták megtalálni a teljes központosítás és a túlzott önállóság közötti egyensúlyt, nincs kielégítően megoldva a könyvtárközi kölcsönzés stb. E problémákkal behatóan foglalkoznak a könyvtárosértekezleteken, országos konferenciákon. Fontos eredménye volt az utóbbi éveknek, hogy a tudományos könyvtárak munkafeltételeit sikerült megjavítani, több könyvtár új épületbe is költöztetett.

A *közművelődési könyvtárügy* az ország művelődéspolitikájának egyik legégetőbb és legtöbbet vitatott problémája. Széles fronton indult meg a küzdelem a nép műveltségi színvonalának emelése, az évszázados mulasztások gyors, de maradandó pótlása érdekében. Első lépésként egyszerű és közerthető könyvek nagy tömegéről kellett gondoskodni a gyermekek és a sokmillió felnőtt számára, akik az írást és olvasást csak most sajátították el. A közművelődési és iskolai könyvtárak ezreinek létesítésével egyidejűleg megfelelő képzettségű könyvtárosgárdát kell kiképezni, nemzeti bibliográfiát kell kiadni, központi címjegyzékeket felállítani, könyvtári együttműködést teremteni stb. stb. Mindez a nemzet kulturális mozgósítását kívánja meg, és jelentős anyagi áldozatokat igényel.

1955 végén Indiában összesen 24 086 közművelődési könyvtári egység működött, ideértve a legszerényebb falusi könyvtárat és a legapróbb iskolai vándorkönyvtárat is. Ha a 10 milliós Magyarország nem sokkal kevesebb könyvtárára gondolunk, a szám alacsonyága szembetűnő. A könyvtárak állománya $7\frac{3}{4}$ millió kötet, évenként $5\frac{1}{2}$ millió könyv a forgalom. Mindezek szerény számok India méreteihez képest, de hogy mégis eljutottak ideig, ahhoz többek között Ranganathan kezdeményező és szervezőerejére is szükség volt. Ő fogadtatta el 1948-ban Madras állam könyvtári törvényét, amely azóta is egész Indiában követendő példaként szolgál.

A gazdasági tervezéssel dolgozó India a könyvtárügyet is tervszerűen építi, ennek eredményei már az első ötéves terv idején (1950—55) megmutatkoztak. 9 állami és 149 körzeti könyvtárt már a hálózati elv alapján szerveztek, 1950-ben Pundzsab állam már központi könyvtárügyi bizottságot is létrehozott a szétszórta állami könyvtári munka összehangolására. A simlai 60 000 kötetes állami központi könyvtár azóta könyvvel, felszereléssel és módszertani segítséggel látja el az állam 161 városi és 534 falusi könyvtárát. Bombay állam az első ötéves terv során három nagy területi központban, 22 körzeti székhelyen, 299 kisebb városban és 6000 faluban létesített könyvtárakat.

Új-Delhi Közművelődési Könyvtára kiemelkedő jelentőségű nem csupán India, hanem az egész Ázsia szempontjából is. E könyvtár az Unesco büszkesége, mert az indiai kormánnyal kötött szerződés alapján a világszervezet anyagi támogatásával és könyvtári programja keretében, mint ú. n. mintalétesítmény jött létre 1951-ben.

Már első évében félmillió látogatót, 360 000 kölcsönzöt, 75 000 gyermekolvasót vonzott, a napi forgalom átlaga azóta is 2000 személy. Bár állománya 1954-ben csak 45 000 kötet volt, a használt kötetek száma elérte a félmilliót. Hatása a központi országrészekre is kiterjed, módszertani irányítást nyújt igen sok kisebb közművelődési könyvtárnak. 3000 kötetes könyvtáraitól és könyvtári fiókokkal behálózza a vidéket, és könnyű olvasmányok kiadásával is foglalkozik. Mint közművelődési központ sűrűn rendez népszerű előadásokat, klubdelutánokat, filmvetítéseket. Az Unesco a könyvtárról keskenyfilmet is készített.

A Madras állambeli Connemara város 70 000 kötetes állami központi könyvtárának állománya szabad polcokon várja az olvasókat, a látogatók száma 1955-ben 100 000 körül volt. A Nyugat-Bengál kor-

mány már most is erőteljesen képviseli a hálózati elvet: központi könyvtárból könyvtáraitók, a közelebbi környékre kerékpárosok hordják ki a falvakba a könyveket. Egy-egy faluban a legérdeklődőbb család vállalja a további kölcsönzést és kezelést. Travancore-Cochin államban a lakosságnak már mintegy a fele tud írni és olvasni, itt a legkisebb az analfabétizmus.

Az indiai könyvtárügy legújabb fejlődése már a második ötéves terv keretei között (1956—1961) indult meg. Kidolgozták az Egységes Könyvtári Tervet, mely az egész könyvtárügyet az állam kulturális feladatai közé iktatja, és kimondja a hálózati elvet.

A könyvtári hálózatok csúcán a *Kalkuttai Nemzeti Könyvtár* fog állni, mely 1958 őszén már ki is adta az össz-indiai nemzeti bibliográfia első részletét, folytatja a retrospektív bibliográfiai munkát, fokozatosan felépíti a központi címjegyzékeket, és átveszi az országos kölcsönzési és csereközponti funkciókat.

A következő lépcsőn Madras, Bombay, Delhi és Connemara állami központi könyvtárai állnak majd. Ezek nagy tájgyűjtemények megfelelő köteletpéldányjogosultsággal. Az ő módszertani irányításukkal működő körzeti könyvtárak hálózata fokozatosan kibővül: a második ötéves terv végére mind a 320 körzet megkapja központi könyvtárát. A körzeti könyvtárak egy-egy nagyobb városban mint városi könyvtárak is működnek, hálózatuk valamennyi közművelődési könyvtárnak bibliográfiai módszertani segítséget fognak nyújtani, segítségükre lesznek könyvtárosaik kiképzésében is.

A nagyvonalú programot a központi kormány mellett újonnan felállított Könyvtárügyi Tanács egyezteti.

Az indiai könyvtárosképzés kezdetei 1910-ig nyúlnak vissza, de komolyabb formát csak Ranganathan kezdeményezése nyomán a 20-as években nyertek a Madrasban szervezett nyári tanfolyamokkal. Később az egyetemek és a könyvtárosegységek is programjukba iktatták a képzést, de hiányoztak az egységes elvek és módszerek. A követelmények és a minősítés terén sok volt az eltérés. Az egyetemek általában diplomákat adnak, sőt a Delhi Egyetem ismeri a könyvtárosi doktorátus fogalmát is. Az egyesületek tanfolyamai bizonyítvánnyal fejeződnek be, és alacsonyabb képzést nyújtanak. Ranganathan statisztikája szerint 1955-ben 2303 könyvtáros működött Indiában, közülük azonban csak 601 részesült szakmai kiképzésben, ezek közül is a legtöbb csak gyors kurzusokat

végzett. Az új elvek szerinti egységesítést az Indiai Könyvtáregyesület fogja megvalósítani.

A *Könyvtáregyesületi életnek* Indiában nagy hagyományai vannak. Andra már 1914-ben, Bengália 1925-ben, Madras 1928-ban, Pundzsab 1929-ben alapította meg egyesületét, az országos egyesület pedig 1933-ban alakult meg. Több egyesület folyóiratot is kiad, a bengáliai kibocsátotta az állami könyvtárak cím-tárát. A madrasi egyesület 1953-ban, jubileuma alkalmából, összefoglaló könyvtártudományi kézikönyvet adott ki Ranganathan előszavával. Az országos egyesület 1956-ban össz-indiai könyvtároskongresszust rendezett, ezen megvi-

tatták a könyvtárügy valamennyi időszzerű kérdését, és kijelölték a követendő út főbb irányait. Nemrégén megalakult a szakkönyvtárosok egyesülete is.

Az *Indiai Tudományos Dokumentációs Központ* (INDSDOC) az Unesco támogatásával 1951-ben jött létre Új-Delhiben, és azóta egész Dél-Ázsiára kiterjedő hatókörrel fontos dokumentációs csúcintézmény lett belőle. Korszerű berendezéssel bibliográfiai-, mikrofilm-, valamint — főleg az alkalmazott tudományokra kiterjedő — általános tájékoztató-szolgálatot lát el, és az ázsiai országok jelentkezői számára időnként dokumentációs tanfolyamot rendez.

Gombocz István

A Komárom megyei Könyvtáros Kör megalakulása

A fővárosban már 1955-ben megalakult a budapesti könyvtárosok Szabó Ervin Köre. A fővárosi példát Szegeden már követték a könyvtárosok, s ugyanúgy cselekedtek most a Komárom megyei főhivatású könyvtárosok is.

Augusztus 27-én Esztergomban gyűltek össze a megye közművelődési és szakszervezeti könyvtárosai a Komárom megyei Könyvtáros Kör megalakítására. *Kéki Béla* elvtárs, a fővárosi Szabó Ervin Könyvtáros Kör titkára részletesen és érdekesen ismertette a magyar könyvtárosok egyesülési törekvéseit 1876-tól, az első könyvtáros egyesület megalakulásától napjainkig, majd beszámolt a 650 tagot számláló budapesti Szabó Ervin Kör tevékenységéről és jövő terveiről. Az előadást követő felszólalások egytől-egyig mind a Komárom megyei Könyvtáros Kör megalakulásának a szükségesét hangsúlyozták, s a megalakítandó kör céljának és tevékenységének a megfogalmazásához nyújtottak segítséget.

A Kör megalakulásának a kimondása után a Könyvtáros Kör feladatait a következőkben látják a tagok:

Mint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szakosztálya, a Kör tevékenyen részt vesz a TIT munkájában;

A könyvtárosok szervezett továbbképzése (előadások, konferenciák, ankétok, vitaestek, klubestek) rendezése;

A tagok nemes szórakozásának biztosítása (közös operaesteken, színelőadásokon, múzeumlátogatásokon való részvétellel).

A megye különböző hálózataiban dolgozó könyvtárosok társadalmi kapcsolatainak kiépítése és továbbfejlesztése;

együttműködés az ország könyvtáros szervezeteivel.

A hazai és külföldi könyvtáros tapasztalatok ismertetése, azok kicserélése.

Bel- és külföldi társasutazások szervezése könyvtárosok számára.

A könyvtárosok társadalmi megbecsülésének biztosítása.

A Kör munkatervét nemcsak általánosságban vitatták meg a tagok, de már az alakuló ülésen is gyakorlati javaslatok hangzottak el, ennek eredményeképpen határozta el a tagság, hogy a Kör legközelebbi találkozóját Oroszlányban fogja tartani.

Vezetőségi tagok lettek: dr. Novák Gyula elnök, Martsa Alajos alelnök, Bárdos László titkár.

Az esztergomi könyvtáros találkozó első napján már a Kör programjának szellemében nézték meg szakvezetés mellett a tagok a város múzeumait, műemlékeit, kiállításait. Ugyancsak a Kör programjába tartozott másnap Vértesy Miklós elvtársnak, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetőjének kitünő előadása a Német Demokratikus Köztársaság tudományos könyvtáraiban szerzett tapasztalatairól.

A Kör alakuló ülésén részt vettek: Kurt *Schadwill*, a Drezdai Megyei Könyvtár vezetője, *Tóth Árpád*, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának főelőadója, *Moharos József*, a TIT Komárom megyei titkára és *Palkó Pál*, a TIT megyei irodalmi szakosztályának vezetője is. Értékes hozzászólásaikkal segítettek tisztázni a Kör megalakulásával, programjával kapcsolatos problémákat. (B. L. I.)

ELVEK ÉS TERVEK

— A könyvtárügy második öt éves tervének irányelveihez —

Az év elején vezetők könyvtárosaink e lapban nyilatkoztak céljainkról és feladatainkról. Szó esett arról, hogy pártunk VII. kongresszusa megerősítette a párt és kormányzat eddigi politikáját. Jogosan hangozhatott el a könyvtárosok részéről a megállapítás: a megerősítés érvényes az utóbbi években végzett könyvtári munkánk fő irányaira is. Az indokolt büszkeség nem feledtette, hogy „munkánk bizonyos elemeit fejleszteniünk, jelentősen erősíteniünk kell”.

A kongresszus emberségtől, szocialista humanizmustól áthatott hangja ösztönző erővé vált. Többek között arra serkentett, hogy bátrabban, nagyobb bizalommal építsünk könyvtárosaink munkájára. De arra is serkentett, hogy az előttünk álló problémákat az eddigénél szélesebb körben vessük fel, vitassuk meg.

Az irányelvek kidolgozásának módja, közzététele és a tervezet alakítása az okos felismerések következetes érvényesítésének bizonyítékává válhat. A következő öt évben végzendő munkánk irányelveinek meghatározása alkalom arra, hogy az előttünk álló problémákat összességükben feltárjuk, de kiemeljük közülük azokat, amelyeknek megoldása az öt év alatt esedékes. Könyvtárosaink pedig érettek arra, hogy az éppen soronlevő munkák vezérfonalának kijelölésekor véleményüket kifejtseik.

Az előttünk, könyvtárosok előtt álló problémák értelmezése kiszélesítendő a könyvtárak látogatóinak problémáivá, sőt az egész társadalom ügyévé. Vagyis, amennyiben — az egyébként merész lendületű — szándékaink nem ebben a perspektívában, összefüggésben nyernék megfogalmazást, az irányelvek fő mondanivalójából nem a társadalmi igények kielégítésének felelőssége és kötelessége sütné ki, kétségeink támadhatnának, hogy alapelveink helyesek-e vagy sem.

Az *elvek és tervek* kategóriák párhuzama szükségképpen adódik. Az *elvek és tervek* azonosságának, összhangjának és különbözőségének, differenciáltságának gondolata önkéntelenül is felmerül. A társadalmi valóság gyakorlatából, a szocialista építés széleskörű gyakorlataiból elveinkre épülhetnek a terveink; a tervek merész íve is és a tervek realizálása is. Ez tömören az elveink és terveink összhangjának a követelménye. Másfelől: az irányelvek és tervek, mint dokumentumok, műfajukat tekintve különböznek is egymástól.

Művelődési politikánk irányelveinek és

oktatási rendszerünk továbbfejlesztési irányelveinek dokumentumal magasszínvonalú eszmeiséggel, elviséggel, ugyanakkor magvas, közérthető fogalmazásban kerültek az egész dolgozó nép, az egész társadalom elé megvitatásra. Művelődési politikánk irányelveinek meghatározásakor kulturális életünk mai általános helyzete és szocialista építésünk követelményei adták a kiindulási alapot. Oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének irányelvei „a gyors társadalmi haladás” felismert követelményeiből erednek. A társadalmi haladás igénye teszi szükségessé, hogy jobban készítsük fel ifjúságunkat az életre, a szocialista építés gazdasági és kulturális feladatainak megoldására. Az utóbbi dokumentum például (példaként) szakmailag igényes szöveggel, világosan vázolja fel a fejlesztés alapelveit és legfőbb célkitűzéseit, azzal — a fogalmazásból mindvégig kitűnő — szemlélettel, hogy oktatásügyünket a szocialista társadalom igényei szerint kell továbbfejlesztetniünk, és hogy csak abban az esetben tudjuk azt teljes sikerrel továbbfejlesztetni, ha az egész társadalom összefog a feladatok megvalósítására. Éppen ez az oktatásügyi irányelvek központi magja, gondolata; az, hogy az ifjúság nevelése, oktatása az egész társadalom ügye. Ez a nézőpont teszi elvívé és ugyanakkor — bár résztervekkel az előterjesztés nem foglalkozik, mégis — konkrétta a tervezet; olyanná, amelyre most már biztonsággal építhetők a reformtervek, munkaprogramok stb.

Vajon a könyvtárügy második öt éves tervének irányelveiben könnyen fellelhető-e a központi gondolatok, kiállná-e a terv **elenelegi tervezet a szélesebbkörű nyilvánosság próbáját?** Úgy gondolom, indokolt a kérdést így fogalmaznunk. Lehet-e más az irányelvek meghatározásának indítéka, mint a társadalom érdeke? Messze van-e az az idő, amikor akár a „Népszabadság” hasábjain bocsátjuk vitára a könyvtárügy továbbfejlesztésének elveit?

A könyvtárügy második öt éves tervének irányelvetervezte — „A könyvtáros” 1960. évi 6. számában közölt szövegével — a könyvtárosok körében ismert tervezetek, előterjesztések közül az eddigi egyik legjobb hasonló célú összeállítás. A hozzászólások már méltatták is „alapos és szakmailag rendszeres” jellegét, általában „a tervezés bátorágát, korszerű szakmai szemléletét”. Azt gondolom, nem kell tetézni ezeket a valóban helytálló megállapításokat.

De az imént feltett kérdés egyenes választ kíván. És a válasz, ha nyíltak akarunk lenni, nem egyértelműen kedvező.

Az irányelvek érdemei sok tekintetben hibáivá is válnak, ha a dokumentumot a kérdésfelvetés nézőpontjából vesszük vizsgálat alá. A szakszerűen, a könyvtári munka ágai szerint tagolt tervezet szakmailag helyesen felépített fejezeteiből — bár mindenütt szó esik a társadalmi igényről — nem hámozható ki egykönnyen, nem világlik ki kristálytisztán a mondandó magva, a néhány legfőbb elvi irányvonal, célkitűzés. Az irányelvek bevezető szakaszának lenne hivatása — az eddigi eredmények egymondatos megállapítása után — néhány, figyelmet megragadó gondolattal a fő célkitűzést kifejezni; ami nem lehet más, mint a világnézeti nevelés, a tudomány fejlesztését és a műveltségi színvonal emelését, valamint a tömegek ízlésének, erkölcsi, politikai arculatának formálását szolgáló áldozatos, közösségi erejű, fejlett színvonalú könyvtári munka. A célkitűzés szilárd szocialista biztonsága, népünk szeretetét tükröző hőfoka hűen kifejezhetné azt a törekvést, hogy a következő öt évben szorosabbá kell fűzni könyvtáraink kapcsolatát az áramló étellel, a gyakorlattal, a termeléssel, hogy az általános és szakmai műveltség színvonalának emelése érdekében jelentősen fejleszteni és korszerűsíteni kell könyvtáraink összes tevékenységét.

Az olvasószolgálati munkának az eddigénél következetesebben kell segítenie a szocialista világnézet és erkölcs kialakítását. A könyvtárosok és az olvasók számára meggyőző hitelű — mert őszinte elszántságot mutató — lehet a fogadkozás: „nem tűrhetjük, hogy az olvasószolgálatban a dolgozók igényeit semmibevevő tendenciák jussanak érvényre, vagy akár csak jelentkezzenek”. Ha tudatos a cselekvésünk, ha mérni tudjuk végzett munkánk hatását, ha csak megközelítően is tervezhető elvégzendő feladataink hatékonysága, nem tévedhetünk a könyvtári munka társadalomformáló megítélésében; nem túlozzuk el szerepünk jelentőségét, ha kijelentjük: „dolgozó népünk csak akkor képes megoldani a termelésben ráháruló feladatokat, ha, mi könyvtárosok is segítjük életét jó könyvekkel jobb és szebbé tenni, ha segítjük az ismeretek bővítésének, a termelési kultúra fejlesztésének előrevívó útján.” A társadalomozgatásának irányába sorakoztatott feladataink tudományos megismerésének folyamatában a részeredmények, a számszerű adatok, a szakma egyes ágainak módszeresen gyűjtött tapasztalatai adják az alapot és a segédeszközt is. De önmagukban sovány érvek az egyes könyvtáro-

sokban helyenként erőre kapó fásultságnak és a könyvet még rendszeresen nem használó dolgozók közönyének elosztatásáért folyó küzdelemben.

A tervezet bevezetőjében felsorolt eddigi számszerű eredmények nem elegendők legfőbb vezérfonalnak, még a könyvtárügy önmagához viszonyított fejlesztéséhez sem. Nyilvánvaló, hogy a bevezetőből hiányolt termékenyítő gondolatok könnyítenék meg a könyvtári munka társadalmi bázisának megtalálását is. Ez esetben nem az irányelvek VI. fejezete szólna erről a bázisról, és valószínűleg nem ebben a fogalmazásban, hogy „szervezetileg is meg kell teremteni a lehetőséget az olvasók és a könyvtár szoros kapcsolatának kialakításához...” Érzékelhető már vitathatatlanul — különösen a közművelődési könyvtárak hatókörében — olyan előremutató folyamat, amelyben a könyvtárak megbecsülése, vagy ami ezzel lényegében azonos, hatásfokuk növelésének igénye társadalmivá, közösségi üggyé válik. A felső párt és állami vezetés és a művelődni vágyó nép iránti bizalom és kitartóbb követelés — az eddiginél e téren is többet ígér.

Az irányelvek tervezetének gondolati indításából adódik, hogy a vezető elvek csomópontjai nem ütköznek ki szembe szökően; az elvi irányvonal feloldódik a rendkívül gazdag munkaprogram sűrűjében; az irányelvek váltakoznak a munkatervi pontokkal, a könyvtári feladatok „enciklopédiájá”-ból — mivel a tervezet nélküli a tervjellegét is, hiszen fejlesztési irányszámokat nem adhat — nehezen emelhetők ki az öt év alatt elvégezhető tervfeladatok. A könyvtári munkában nem járatos olvasók tanácsainak kikérése a tervezet esetleges szélesebbkörű publikálása esetén nem kecsesgátna sok eredménnyel.

A könyvtárügy fejlesztését célzó társadalmi közvélemény kialakításának, de a könyvtárosok mozgósításának is, egyik alapvető feltétele lenne: az egész társadalmon belül differenciáltan érdekeltté tenni az egyes dolgozó osztályokat, társadalmi rétegeket, a lakosság foglalkozás és kor szerinti csoportjait, számolva földrajzi elhelyezkedésükkel is. Feladatainknak a társadalom oldaláról történő felderítése, megközelítése lehetővé tenné a munkásosztály, parasztság, az értelmiség, a tanuló ifjúság, az iskolából az alkotó munkába állt fiatalság könyvtári könyvellátásának feltérképezését. Így világosodna meg az egységes célkitűzésű, de különböző fokú, típusú, fejlettségű könyvtári intézmények általános és sajátos társadalmi funkciója. Így tervezhető az eddig nem eléggé ellátott területek könyvtári ellátottságának fejlesztése, a még el-

látatlan mezők lefedezése. Ilymódon a könyvtári munka középpontjába állított emberben, olvasóban a munkásokat, a parasztokat, a tudósokat, a tanulókat, a dolgozó fiatalokat is jobban kellene látnunk. Nagyobb figyelmet kapna a munkásosztályi könyvellátásának erőteljesebb fejlesztése, helyet kapna a tervezetben az iskolák tanulóinak körében végzendő könyvtári munka.

Az általános műveltség fogalmának bővülésére, teljesedésére kapunk utalást, de hiányzik a különböző felkészültségű, különböző műveltségi fokon álló olvasók ismereteinek fokozatos fejlesztését segítő különböző könyvtártípusok funkció-ölelkezésének a megvilágítása. A jelentőségét tekintve rendkívül fontos dokumentum, amely öt évre szabna irányt munkánk-nak, nem tesz említést a szellemi és fizikai munka, valamint a város és a falu közötti lényeges különbség csökkentéséről, holott művelődési politikánk megvalósításának e célkitűzés egyik sarkalatos pontja, oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének kulcsa, a tudományos és a közművelődési könyvtárak funkcionális összefonódásának, a könyvtárak és az élet, a művelődés és a termelőmunka, az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának elméleti alapja.

Az elmondottakkal nem áll ellentétben az a megjóződésünk, hogy a könyvtárosok körében nyilvánosságra hozott terve-

zet óriási szolgálatokat tesz. A tanulmány az egyes fejezetekben olyan munkaprogramot nyújt, ami hosszú évekre alapot ad a könyvtárügyi állami, társadalmi vezető szerveiben, a könyvtárak vezető posztjain és az egyes munkakörökben dolgozók munkaterveinek összeállításához. Tan-könyv is azoknak, akikkel szaporítani lehet az egész magyar könyvtárügy szereté-ágazó, bonyolult feladatkomplexumáért felelős, a közös erőfeszítéseket mindig vál-laló könyvtárosok egyre növekvő csapa-tát. Olyan tankönyv, amelynek a tematikáját alig-alig lehetne kiegészíteni. A ter-vezet fejezetei felépítésükben, tartalmuk-ban a feladatok sorrendjében igényes, gondos, korszerű szemléletű munkáról vallanak. A Könyvtárügyi Tanácsban és szakbizottságaiban az évek során össze-kovácsolt munkaközösségeknek nem cse-kély az érdemük. A fejezetek közös szá-l-ra fűzésekor a könyvtár szolgáltatásairól, a könyvtári állomány gyarapításáról, a könyvtárosok felkészítéséről szóló külö-nösen jól kidolgozott fejezetek a jelentő-ségüknek megfelelő helyre kerültek. Úgy érezzük, hogy a közművelődési könyvtá-ruk és a tudományos könyvtárak felada-tai az eddigi legszerencsésebb összefüg-gésekben és arányokban szerepelnek e terv-ben. A könyvtárügy egységére irányuló törekvések megvalósulásának biztosíté-ka ez.

Havas Zoltán.

BIBLIOGRÁFIASZERKESZTÉST TANULTAK A MEGYEI KÖNYVTÁRAK BIBLIOGRÁFUSAI

A megyei könyvtárak tájékoztató szolgálata a közeljövőben nagy feladatok várnak a vidéki szakemberek szakirodalmi ellátása terén. E munkájukhoz kívánt segítséget nyújtani az Orsz. Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Oktatási Osztálya az ez év augusztusában tartott hatnapos bibliográfiaszervezési tanfolyammal. A tanfolyam célja az volt, hogy a résztvevőknek a bibliográfiakészítés munkájához elméleti és gyakorlati segítséget adjon, megismertesse velük a bibliográfiai munka sajátosságait, forrásait és a bibliográfiai megjelenési formáit, megtanítsa őket a bibliográfiai helyes szerkesztési módjára.

A tanfolyamon Dr. Csúry István a bibliográfiai munka sajátosságairól és jellegéről, *Szentmihályi János* a tájékoztató könyvek típusairól és a témabibliográfiákról, *Bóday Pál* a folyóiratbibliográfiákról és repertóriumokról, valamint a bibliográfiaszervezésről, *Zoltán József* a helyismereti bibliográfiákról tartott előadást, *Torday Györgyné* a bibliográfia anyagának kiválasztásáról, összegyűjtéséről és feldolgozásáról beszélt, hasznos gyakorlati tanácsokkal látva el a hallgatókat.

Az előadásokon kívül a hallgatók négy nagy könyvtárat (*Egyetemi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Országos Műszaki Könyv-*

tár) látogattak meg, ahol megismerkedtek e könyvtárak bibliográfiai és dokumentációs munkájával és az ilyen munkákhoz használt segédkönyvtárakkal.

Az elsajátított ismeretekről a tanfolyam résztvevői egy bibliográfia-tervezet kidolgozásával és a bibliográfia egy mintaoldalának kidolgozásával adtak számot. Minden hallgató más-más politikai, közgazdasági, műszaki, mezőgazdasági és egyéb tárgyú bibliográfia tervezetét készítette el. Ilyenek voltak például: *a nemzeti kérdés alakulása az európai országokban, Afrika érc tartaléka, fővárosok élelmiszerellátása, a hegesztés automatizálása, a kecskeméti gyümölcsstermesztés problémái* stb. A feladatokat a könyvtárosok várakozáson felül jól oldották meg, ez a bizonyosság arra, hogy a tanfolyam előadóiinak és szervezőinek a munkája nem volt hiábavaló, és mind a 27 vidéki közművelődési könyvtáros jó alapot kapott ahhoz, hogy a hallgatókat a gyakorlati munkájában is felhasználja.

Az Oktatási Osztály a most szerzett tapasztalatok alapján tökéletesített tematikával és módszerrel még a következő oktatási év folyamán meg akarja ismételni a tanfolyamot a budapesti könyvtárak dolgozói számára.

Besenyei Andorné

Veszprém megye szakszervezeti könyvtármozgalmáról

Első alkalommal összesítik statisztikai adataikat a szakszervezeti könyvtárak központi formanyomtatvány alapján. A negyedév eredményei ennél fogva most már valós számok, lényegében megszűnt a becslés alapján történő adatszolgáltatás. Azonban még ebből a felmérésből sem kapunk teljes képet a szakszervezeti hálózatról. Ugyanis a 140—150 könyvtár helyett csak 94 küldte be a negyedéves összesítést a megyei Szakmaközi Könyvtárnak.

Veszprém megyében az említett 94 szakszervezeti könyvtárnak 74 485 kötet könyve van, a II. negyedévi forgalmuk 41 150 kötet. Az állomány ezek szerint még egyszer sem fordult meg az olvasók kezében, mégis fejlődést bizonyít, ugyanis 1959 kilenc hónapjában ugyanennyi könyvtár esetében 74 953 kötet forgalomról volt tudomásunk. Az emelkedés bizonyos értelemben a szakmaközi könyvtár tevékenységével, a könyvtárak állományának felfrissítésével, a nagyobb könyvtárak szakmai támogatásával, s a 63 letéti könyvtár létesítésével magyarázható. A várpalotai Bányász Könyvtár, Az Egyesített Inotai Kultúrotthon, az Építők Területi Könyvtára első ízben dolgozik reális munkatervek alapján. Három nagyobb könyvtár — az SZMT könyvtár javaslatára — diafilmeket is kölcsönöz, méghozzá igen nagy sikerrel. (Régebben csak a Pápai Textilgyár könyvtára kölcsönözött diafilmeket.)

A beiratkozott olvasók száma a második negyedévben 8987 volt. Ebből 14 éven aluli 710, 14—18 év közötti olvasó pedig 913. Tehát az olvasók zöme felnőtt, főleg ipari munkás, kisebb hányaduk pedig irodai és műszaki alkalmazott. Az olvasók száma különösen a várpalotai szénmedencében emelkedett. Némely letéti könyvtár is figyelemre méltó eredményeket ért el, pl. a Litéri, Papkeszi szakszervezeti könyvtár. Három falusi szakmaközi csoportnál (*Magyarpolány, Csajág, Berhida*) kísérletképpen állandó ifjúsági könyvtárat hoztunk létre, melynek fejlesztése központi szervezőmunkából történik. Forgalmuk nagy, feltétlenül érdemes foglalkozni velük.

A forgalom, illetve a kölcsönözött kötetek megoszlása a következő volt: *ideológiai* 1043, *műszaki* 1304, *mezőgazdasági* 74, *egyéb ismeretterjesztő* 3806, *szépirodalom* 24 833, *ifjúsági irodalom* 10 160 kötet.

A kölcsönözött kötetek elemzéséből az tűnik ki, hogy rendkívül alacsony a mű-

szaki könyvek forgalma. Az önálló költségvetéssel rendelkező könyvtárak ugyanis nem vásárolják az alap- és középfokú szakkönyveket sem, hanem jobbra csak szépirodalmat. Azzal persze nem lehet érvelni, hogy a műszaki könyvtárban úgyis olvasnak. Sajnos — tapasztalataink szerint — a munkások nem nagyon látogatják a műszaki könyvtárakat. Ezért a szakmaközi könyvtár elhatározta, hogy szorgalmazza a szakkönyvek vásárlását és kölcsönzését is.

Az állománygyarapításban nemcsak a műszaki könyvek beszerzése terén van javítani való. Nemrégiben a szakmaközi könyvtár megvizsgálta öt önálló költségvetéssel rendelkező könyvtár szerzeményezését. Az eredmény még a legjobb akaratlanul sem mondható jónak. A vásárlás zömét a szépirodalom teszi ki, ebben is elsősorban a *Jókai* könyvek. Pl. az *Egyesített Inotai Kultúrotthon* könyvtárában minden Jókait három példányban vásároltak meg. *Mikszáth, Móra, Zola* művet viszont egyáltalán nem vettek. Elkerülte a figyelmüket a legújabb helyesírási szabálykönyv is. A *Péti Nitrogénműveknél* még rosszabb a helyzet. *Csaba: Megmozdul a föld* című művét 10, az *Orosz nyelvkönyvet* 20, a *Német nyelvkönyvet* 12, *Mészöly: Fekete golya* c. munkáját 6 példányban vásárolták meg. (Mindkét könyvtár négyezer kötetes.)

A zirci művelődési otthon könyvtára 10 ezer forintot kerettel rendelkezik, de fél év alatt mindössze 590—600 forintért vásároltak. Észrevételeinkre azt válaszolták, hogy tavaly sok új könyvet vásároltak, emiatt az idén valamivel kevesebbet vesznek.

Az sem tetszik minden könyvtárnak, hogy a Könyvtárellátótól kell vásárolnia. A szakmaközi könyvtár ellenőrizte a könyvtárak vásárlási keretének felhasználását. Kiderült, hogy a *Pápai Textilgyár* könyvtára az ellenőrzés idején még alig költött a leszerződött keretből. Felhívásunkra egy rakás jegyzéket utólag beküldött, így persze nem csodálkozhat, hogy a Könyvtárellátó még mindig nem küldi a könyvet. Véleményünk szerint annak, hogy a szakszervezeti könyvtáros egyben bizományos is, nem szabad befolyásolnia a Könyvtárellátónál lekötött keret felhasználását.

A forgalom, valamint az olvasók számának növelése a továbbiakban csak úgy lehetséges, ha szakképzett könyvtárosok látják el e fontos feladatot. A 22

önálló könyvtár könyvtárosa közül 12 semmilyen szakmai képzéssel nem rendelkezik, hétnek pedig csak egyhetes tanfolyama van. Feltétlenül indokolt lenne a tiszteletdíjat bizonyos szakmai képesítéshez kötni. Az idén már emelkedett a tanulási kedv, három könyvtáros beiratkozott a középfokú iskolára. Jövő évi tervünk szerint a nagyobb könyvtá-

rak vezetői mind részt vesznek majd a középfokú oktatásban.

Az iskolai végzettséggel nincs különösebb baj. A 94 könyvtáros közül 44 közép-, 41 általános iskolai, 6 egyetemi végzettséggel rendelkezik. Mindössze három könyvtárosunk van, aki a VIII. általánosnál is alacsonyabb végzettséggel rendelkezik. (Kerekes Imre)

KÉSZÜL AZ ÚJ „PETRIK”

Irodalmunk 1712-ben kezdődő másfél századára hiányzik a rendszeres, kimerítő bibliográfia, — állapította meg 1888-ban Szilágyi Sándor történetíró, az Egyetemi Könyvtár igazgatója. „Pedig — folytatta — *egy ilyen munkára irodalmunknak égető szüksége van. Vajon felmentheti-e magát író, legyen az történész vagy természettudós, attól a kötelezettségtől, hogy a tárgynak, melyet tollára vett, irodalmi előzményeit ne ismerje? Vajon nélkülözheti-e a könyvtárnok azt az alapvető munkát, mely neki lehetővé teszi, hogy az irodalmi tudakozásokra gyors és kimerítő választ adjon?*”

A felelet erre a kérdésre nem lehet kétséges, s az rámutat arra is, hogy miért volt olyan nagyjelentőségű Petrik Géza bibliográfiáinak és ezek sorában különösen az 1712—1860 közti időt felölelő négy kötetnek a megjelenése.

E mű a maga idejében korszakalkotó volt. Feldolgozta a magyarországi megjelenésű és a külföldi magyar nyelvű, magyar vonatkozású könyvek mellett a legfontosabb folyóirat, és évkönyvcikkeket is. (E tekintetben egyedülálló a nemzeti bibliográfiák közt.)

Petriknek, ennek a lelkiismeretes szorgalmas kutatónak könyvészte elkészítéséhez csak kevés és nagyon hiányos forrás állt rendelkezésére. Majdnem az egész anyagot magának kellett összeszednie, s ezért tíz könyvtár anyagát böngészte végig, cédulázta ki. Azonban csak egy ember volt, egyedül végezte gyűjtő munkáját, s ezen a bibliográfián kívül sok egyébét is írt. (Segédkönyvtáraink polcain 11 kötete sorakozik.) Mindent nem tudott összegyűjteni, maradtak hézagok anyagában. Antikváriumokból, magánkönyvtárakból, makulátúrapapírból, kiáztatott könyvtáblákból azóta is sok korábban ismeretlen nyomtatvány került elő, s így egyre szaporodott a Petrik kötetekben nem említett művek száma. Példaképpen megemlítem, hogy a Széchényi Könyvtár Kiscelli úti könyvelőosztó részlege 1958 tavaszáig munkája

során 5000 semmiféle bibliográfiában nem szereplő, 1712—1860 közti magyar nyomdaterméket talált.

Ennek a hiányosságnak a felismerése vezetett a „Petrikek” új, bővített kiadásának a tervéhez. Ezáltal kutatóink és könyvtárosaink kezébe korszerű, nemzeti bibliográfiát lehetne adni. Első lépésként egy nyolctagú munkaközösség dr. Markos Béla vezetésével vállalkozott az 1712 és 1800 közt Magyarországon bármely nyelven megjelent és a külföldi magyar nyelvű nyomtatványok könyvésztének összeállítására. (Az időszakai sajtó bibliográfiáján külön munkaközösség dolgozik.) A munkát az Akadémia Könyvtártudományi Főbizottsága is támogatja, egyelőre csak erkölcsileg, később remélhetőleg anyagilag is.

A gyűjtés alapja a Széchényi Könyvtár könyvelőosztójában levő nyomdatörténeti, városonként és műhelyenként csoportosított katalógus. Ennek anyagát egészítették ki, és adják majd ki a szerzők szerinti betűrendben.

A munkaközösség 1958 nyarán kezdte el a cédulázást. Azóta feldolgozták a Széchényi Könyvtár aprónyomtatványait és rekatalogizált könyveit, a Szabó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményét, továbbá néhány nyomdatörténeti monográfiát. Jelenleg a budapesti Egyetemi Könyvtár aprónyomtatványait nézik át.

Anyaggyűjtésük még soká fog tartani, még sok ezer és tízezer kötetet kell átnevezniök, számos kisebb-nagyobb könyvtárt végigkutatniök. Hosszadalmas, unalmas, aprólékos munka, de nem felesleges. Már eddig is szép eredményeket értek el, már sok olyan könyvről és rengeteg olyan aprónyomtatványról őriznek katalóguscédulát, melyet eddig egyetlen bibliográfia sem sorolt fel. Végeredményben a Petrik könyvésztet tételeinek száma legalább megkétszereződik, s ezáltal régi irodalmunkról az eddiginél sokkal teljesebb, sokkal tökéletesebb képet fogunk kapni.

Jenőfi M. Imre

ÚJ SZAKMAI KIADVÁNYOK

CZÉRE BÉLA—VÁSÁRHELYI BOL-DIZSÁR: *A közlekedés magyar nyelvű szakirodalmja 1956—1958. Bp. 1960, Műszaki K. 183 old.*

1952-ben indult meg — a Közlekedés-és Postaügyi Minisztérium kezdeményezésére — a felszabadulásunk utáni hazai közlekedési szakirodalmat feltáró szakbibliográfia-sorozat; az első kötet az 1945—1952-ben, a második kötet az 1953—1955-ben megjelent szakirodalmat tartalmazza.

A most kiadott harmadik kötet az 1956—1958. évben közzétett közlekedési szakirodalmat öleli fel. Az előző kötetekhez hasonlóan ez is négy fejezetre tagozódik. Az első fejezet az önálló és kizárólag közlekedési tárgyú kiadványokat, a második fejezet az önálló, de csak részben közlekedési tárgyú műveket, a harmadik fejezet a szakfolyóiratok közlekedési tárgyú cikkeit sorolja fel; a negyedik fejezetet a névmutató alkotja. Végül orosz, német, francia és angol nyelvű tartalmi összefoglaló zárja a művet.

Az első két fejezet általában a könyv-árusi forgalomba került szakkönyveket ismerteti, ide értve a könyvkereskedői forgalomban is kapható egyetemi tankönyveket, valamint az ismeretterjesztő, tudománynépszerűsítő, sport- és modellező kiadványokat is. A címleírásokat 5—10 soros annotációk egészítik ki, melyek feltüntetik az ismertett szakkönyvek legfontosabb tartalmi és színvonalbeli jellegzetességeit. A harmadik fejezetben — a szakcikkek jegyzékében — általában a szakfolyóiratokban a szerzők nevével megjelent közlemények szerepelnek; a folyóiratok rövid, szerzői megjelölés nélküli cikkei nem kerültek be a jegyzékbe.

Az ismertett szakirodalom — mind az önálló kiadványok, mind pedig a szakcikkek fejezetében — nyolc fő szakágazatra oszlik: 1. általános közlekedés, 2. közúti közlekedés, 3. vasúti közlekedés, 4. hajózás, 5. repülőközlekedés, úrhajózás, 6. városi közlekedés, 7. posta és hírközlés, 8. belső (üzemi) szállítás. Ezek a fő csoportok a folyóiratcikkek jegyzékében további alcsoportokra oszlanak, mivel a folyóiratirodalom sokkal terjedelmesebb, mint a könyvirodalom.

Amint az összeállítók is megjegyzik az előszóban, a szakbibliográfia elsősorban gyakorlati célú. Tárgykörének megvonása nem szigorú tudomány-rendszertani elven történt, ezért a közlekedés fogalma igen tágan értelmezve szerepel. Helyet kapott a bibliográfiában sok olyan közlekedésépítési, gépészeti, híradástechnikai (rádió, televízió!) stb. kérdés, amely a közlekedéssel összefügg. Ezzel kapcsolatban felhívjuk a figyelmet arra, hogy a szakbibliográfia 29—41. oldalán — közművelődési könyvtárakban is igen jól felhasználható — **annotált jegyzék** található a híradástechnikai (elsősorban rádió, televízió) szakkönyvekről.

Bár az összeállítók az előszóban megállapítják, hogy a szakbibliográfia szerkezeti tagozódása jól bevált, mégis felvettünk egy-két szempontot, ami talán még jobban elősegítené a következő kötetek használhatóságát.

Véleményünk szerint helyesebb volna az I—II. fejezet egybeolvasztása, vagyis az egészben, illetve részben közlekedési tárgyú szakkönyvek (önálló kiadványok) egy csoportban való felsorolása. Annál is inkább, mert a csak részben közlekedési tárgyú szakkönyvek szakcsoportosítás nélkül szerepelnek, s csak az annotáció elolvasása után derül ki, hogy a közlekedésnek mely szakágazatával foglalkoznak. Az önálló kiadványoknak egy fő csoportba való besorolása lehetővé tenné, hogy a csak részben közlekedési vonatkozású szakkönyvek is abban a közlekedési szakágazatban szerepeljenek, amely miatt a bibliográfiába bekerültek. (Így pl. a „Balatoni mindentudó” c. könyv, amely — többek között — a Balatonon közlekedő hajók és vitorlások típusait ismerteti, a hajózás szakcsoportjába kerülne; nem kétséges ugyanis, hogy ott a helye!)

Ugyancsak helyesebb volna a formai főbeosztást megszüntetni, s helyette tárgyi főbeosztást és ezen belül formai csoportosítást alkalmazni. Így a szakbibliográfia — a feltüntetett 8 szakágazatnak megfelelően — 8 fő fejezetre oszlana (szükség szerint további alosztályokkal), s minden szakágazatban 2 formai csoportra (szakkönyvek, folyóiratcikkek) tagozódna. Ezáltal a szakágazatok teljes irodalma egy helyen volna megtalálható, s nem kellene egy szakkérdés irodalmát három helyen keresni. (Dr. Györe Pál)

Fényképmások előállítása mikrofilmolvasó készülékekkel

Mikrofilm olvasás alkalmával az olvasók gyakran szeretnének egyik-másik filmkockáról fényképnagyítást készíteni. E fényképmások elkészítése nem csak akkor körülményes, ha az érintett könyvtár nem rendelkezik fotólaboratóriummal, hanem nagy mikrofilmtárakban is sok problémát okoz. A kívánt oldalt rendszerint meg kell jelölni a filmen; a pozitív film olvasása esetében elő kell keresni a negatív filmet, s azt a fotólaboratóriumnak kell átadni. Negatív film hiányában pedig a pozitív filmről csak fekete alapon fehér betűs nagyítások készülhetnek. Az eddig alkalmazott eljárás tehát fáradságos, sok időt vesz igénybe és rongálódásnak teszi ki a negatív filmeket, mert kijelölés alkalmával az olvasógépen, nagyításkor pedig a nagyítógépen kell végighúzni őket. E kényelmetlen, hosszú időt igénybevevő és sok hibalehetőséget tartalmazó eljárás egyszerűsítését jelenti a mikrofilmolvasó készülékek közvetlen felhasználása fényképnagyítások előállítására.

A mikrofilmolvasó készülékek lényegében nagyító-vetítő gépek, amelyek vetí-

tési elvüket tekintve két fő csoportba sorolhatók:

a) Világos felületre, az olvasógépbe épített ernyőre vagy az asztallapra helyezett fehér papírra, tükör segítségével vagy anélkül, felülről vetítik a képet (pl. a *Dokumator*, *Microvist* vagy *Kodagraph Rekordak MPE* készülékek esetében).

b) A készülék belsejéből — rendszerint tükör segítségével — az olvasófelület s egyben a készülék egyik oldalát jelentő homályos üvegre vetítik a képet (pl. a *Recordak AH3* olvasógép). Fényképnagyításra elsősorban az előző csoportba tartozó készülékek alkalmasak.

A fényképmásolat elkészítésének munkamenetét a rendelkezésre álló fotópapír jellege szabja meg. A brómezüst fotópapírok és a gyorsmásoló papírok használata lényegesen elterő. A legkönnyebben beszerezhető brómezüst nagyítópapírok — *Forte Bromofort*, *Dokubrom* — gyakorlatilag ott válnak be, ahol az olvasógép közelében fotólaboratórium is van. Mivel a papírok erősen fényérzékenyek, vörös, vagy narancssárga fény mellett kezelhetők, elkerülhetetlen az olvasószoba teljes besötétítése, s az olvasókészülékből oldalt és hátul kiszűrődő fények kiküszöbölése fekete papírral vagy kendővel. A mikrofilmkocka nagyított képét olvasható állással vetítjük ki a vetítőfelületre. A fotópapír leszorítására üveglap, deszkából, kemény kartonból készített maszk vagy nagyítókeret használható. Mivel az olvasógépek objektívjei nyílásszűkítő fényreklusszal nincsenek ellátva, egy fehér papírlapon az élességet pontosan be kell állítani. A fotópapír megvilágítása az olvasógép izzójának be- és kikapcsolásával végezhető el. Az expozíciós időt, mely az objektív fényerejétől, a papír érzékenységtől, a vetítőizzó erősségétől stb. függ, megvilágítási próbacsíkok segítségével könnyen ki lehet kísérletezni. (Rendszerint 5—10 mp körül van.) A brómezüst nagyítópapírok használatának hátránya az, hogy a megvilágított papírokat sötét védőpapírba vagy dobozba rakva át kell vinni a fotólaboratóriumba, ahol kidolgozásuk a szokásos előhívó, rögzítő, mosó és szárító eljárással hosszadalmas munkát igényel.

A legjobb lehetőségeket a mikrofilmfelvételek gyors visszagyítására nem a brómezüst nagyítópapírok, hanem az utóbbi években elterjedt gyorsmásoló papírok jelentik. Ezek a papírok eredetileg különleges gyorsmásoló berendezésekhez kontaktmásolás számára készültek. A külföldön sok változatban előál-

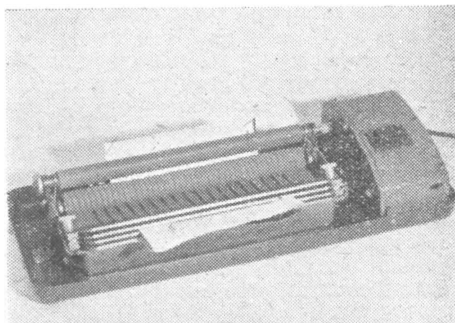
„Lumoprínt Copyfix” előhívókészülék gyorsmásokhoz

lított gyorsmásoló berendezések korlátozott méretű eredeti iratok percek alatt történő másolására alkalmasak. E berendezések két részből, megvilágító és előhívó készülékből állnak. Az *Agfa Copyrapid* másolatok elkészítéséhez kétféle különleges papír: negatív és pozitív papír szükséges. A negatív papír megvilágítása a kontaktmásoló készüléken az eredeti irat alá vagy a szövegre rakva történik. Az előhívó készülékbe a megvilágított negatív papír a pozitív papírral egyszerre kerül. Az előhívó és rögzítő anyagokat tartalmazó oldatban az érzékeny oldalával szembefordított két papír görgők segítségével összehérsékelődik s a pozitív papíron jelenik meg a fehér alapon fekete betűs szöveg. Jelen esetben a kontaktmásolót az olvasógép helyettesíti, s az eredeti irat helyett a pozitív mikrofelvétel szövegét vetítjük a negatív papírra. Ha az olvasógép izzója nem elég erős, a filmet fordított helyzetben kell befűzni, vagyis tükörképet állítunk be a vetítőfelületen s így a negatív papír érzékeny oldalát világítjuk meg. A pozitív papíron természetesen a kép már egyenes állású lesz. Olvasható beállítással is másolható a vetített kép akkor, ha a gyorsmásoló negatív papírt hátoldaláról világítjuk meg. Ekkor azonban az expozíciós idő meghosszabbodik.

Újabban a *Forte* gyár is előállít gyorsmásoló papírokat. Negatív papírként *Forte Dokufort* negatív papír, pozitívként *Forte Dokurapid* pozitív papír használható. A *Dokufort* negatív papír a külföldi gyorsmásoló papíroknál fényérzékenyebb, s így nem lehet átlagos szobavilágításnál is kezelni, mint a külföldi papírokat. Megvan azonban az az előnye, hogy nincs különleges sárga fényre érzékenyítő téve, s ezért az olvasókészülékek rendes izzólámpáival megvilágítható. A *Forte* gyorsmásolatok előhívásához a következő hívó használatos:

Hidrochinon 12 g
 Nátriumsulfid vízmentes 100 g (kristályos 200 g)
 Nátrium hidroxid 20 g
 Nátrium thiosulfát (fixiró) 20 g
 1000 ccm vízhez.

A helyes expozíciós idő itt is próbával kísérletezhető ki. Ha a pozitív papír túl sötét, a negatív papír megvilágítása kevés volt. Túl világos pozitív papír esetben pedig — amikor a betűk már nem olvashatók — a negatív papír megvilágítását csökkenteni kell. Az előhívókészülékből kikerült papírokat 30—40 másodpercig együtt kell hagyni. Széthúzás után

„Dokumator” olvasókészülék a vetítőfelületre helyezett nagyítókerettel

már csak enyhén nedvesek a papírok. Gyakorlatilag azonnal használhatók; kiterítve fél óra alatt jól megszáradnak. „Föhn” típusú szárítóval rövid idő alatt tökéletesen megszárihatók.

A mikrofilmek közvetlen visszanyújtásával kapcsolatos igények hatására külföldön egyes olvasókészülékeket fotopapírok megvilágítására alkalmas tartozékokkal látnak el. A nagyítási eljárás egyszerűsítésére olyan különleges gyorsmásoló papírokat is előállítanak, melyek elsősorban olvasókészülékeken használhatók. Ilyen pl. a „Lumostat” néven forgalomba hozott papír. A „Lumostat” másolás az *Agfa* és *Forte* gyorsmásoló eljárástól egy lényeges ponton különbözik: a másoláshoz csak egy papír szükséges, nem kettő, mint az előbbieknél. Ez a papír gyengén fényérzékeny; rendes szobai világításnál is kezelhető. A kép előhívott, rögzített formában egy perc alatt elkészül. Természetesen — mint általában a gyorsmásoló papírok — ez a papír sem túlzottan tartós. Ha évek múlva is használni akarjuk a másolatot, elkészítés után jól ki kell mosni. A Lumostat papí-

Olasógéppel készített fényképmásolat

rok előhívásához különleges készülékre van szükség.

Az ismertetett eljárások legnagyobb előnye a gyorsaság és az egyszerűség. Az olvasógéppel készített nagyítások elsősorban nyomtatott szövegek, vagy tiszta, kontrasztos kéziratok mikrofelvételeinek sokszorosítására használhatók. Jól alkalmazhatók a hírlapok mikrofilmjeiről egyes cikkek kutatás közben történő kímálására, mert a kijelölés és utánakeresés egyébként nagyon körülményes a fotolaboratóriumban az ilyen anyag esetében.

Az állomány védelme érdekében nagy könyvtáraink igyekeznek az eredeti, értékes anyagot a forgalomból kivonni és mikrofilmmel pótolni. Ez a megoldás azt eredményezi, hogy egyre gyakrabban kerül sor fényképmások készítésére a mikrofilmek alapján. A gyorsmásoló el-

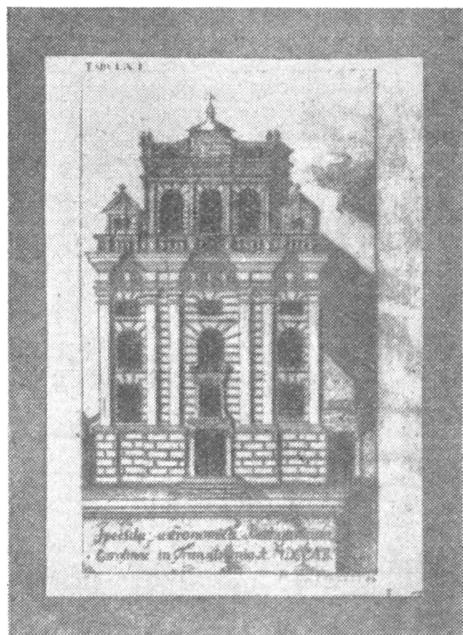
járás ezen a területen is a kutatók azonnali kiszolgálását segíti elő. Alkalmazása kis könyvtárakban is hasznos lehet, ahol fotolaboratórium nincs, olvasókészülék azonban van. Az is előfordul, hogy a könyvtár csak kisfilmes nagyítógéppel rendelkezik, ami nem alkalmas mikrofilm-kártyák (filmlapok) felvételeinek kinagyítására. Ugyanakkor egyes mikrofilmolvasó készülékek — pl. a könyvtárainkban legelterjedtebb Dokumator olvasógép — tartozékai között síkfilmtartó is van; ennek segítségével a mikrofilm-lap kívánt részei kinagyíthatók. Tónusos felvételek nagyítására, nyomdai sokszorosításra szánt, vagy pontos méret szerint kívánt fényképmások elkészítése esetében természetesen nem helyettesíthetik az olvasógépek a fotolaboratóriumi nagyító készülékeket.

Tőkés László

A GYULAFEHÉRVÁRI BATTHYÁNY KÖNYVTÁR

— 2. rész —

Batthyány 1798-ban, alig ötvenhét éves korában halt meg. Halála után rokonai perrel támadtak az intézmény javai ellen

A Batthyány-könyvtár épülete.
Metszet 1796-ból.

azzal az indokolással, hogy Batthyány püspöki jövedelmén kívül családi birtokait is megterhelte a könyvtár költségeivel. A per csak 1820 után fejeződött be a Batthyány-intézet javára. Ekkor Szepesi Ignác püspök rendbehozatta a könyvtár ügyeit, rendeztette és katalogizáltatta a könyveket. Batthyány halálakor a könyvtár kb. tizennyolcezer kötetből állott, a továbbiakban csak az egyes püspökök, kanonokok hagyatékából, alkalmi ajándékokból és tiszteletpéldányokból gyarapodott. Így a gyűjtemény hamar elvesztette élő jellegét, az olvasók nem keresték fel többet.

A kisváros igényeit kezdetben is túlhaladta a könyvtár, Döbrentei Gábor már 1815-ben azt panaszolta, hogy csak a papság, s néhány arravetődő utazó keresi fel. „Sajnáljuk — teszi hozzá —, hogy csak akkor volt ez a szép Intézet, s kivált a szép és drága Bibliotheca telve olvasókkal, mikor francia tisztek K. Fejérvárott fogságban voltak.” Kazinczy egy évvel később ugyancsak lehangelő képet fest Gyulafehérvárról: „A püspöki lak, a bibliotheca, Hunyadi János és sok fejedelmek hamvait őrző templom szegénységet, s teljes elhagyatást mutatnak, s a piacon nem látni egyebet szállongó katonáknál, rongyos gyermekekénél...”

A Batthyány-könyvtár egyik legértékesebb része a kézirategyűjtemény. A Szentiványi Róbert által összeállított és leg-

utóbb a szegedi egyetemi könyvtár gondos kiadásában megjelent kéziratkatalógus 927 kötetben 1122 művet sorol fel. A legrégebb a híres *Codex Aureus*, az aranybetűkkel írt Karoling-kódex a 8. századból. A gazdagon illuminált kódex Máté és Márk evangéliumát tartalmazza, míg a kódex második része, Lukács és János evangéliumai a vatikáni könyvtárban találhatóak. Az eredeti elefántcsontkötést ugyancsak két helyen őrzik: az első táblát Londonban, a másodikat Rómában. A *Codex Aureus* több mint 1100 éves történetéből a kutatások annyit derítettek ki, hogy eredetileg a Lorschban székelő benecésrend tulajdona volt, innen *Frigyes* pfalzi választófejedelem 1555-ben heidelbergi könyvtárába vitte. A harmincéves háború idején 1622-ben *Tilly* tábornok serege elfoglalta Heidelberget, s ekkor valószínűleg a könyvtárat is feldúlták, a *Codex Aureus* pedig hadizsákmány lett. Talán ekkor történt két részre szakadása is. *Migazzi* érsek valószínűleg valamelyik kolostori könyvtárból szerezte, s tőle került végül Gyulafehérvárra. Batthyány ezzel a szerencsés vétellel jutott az egyetlen Karoling-kódexhez, amelyet magyar gyűjő szerzett meg valaha.

Páratlan szépségű miniatúrákkal díszített egy francia imakönyv a 14. századból: *Horae diurnae latinae et gallicae*. Szerényebb külsejű, de irodalmilag igen becses a 10. századból való *Sallustius kódex*. 1377-ből való az ugyancsak gazdagon díszített *Esztergomi misekönyv*, mely a Képes Krónika után a legszebb miniált középkori magyar kódex. Meg kell emlékezni egy 14. századi kódexről, mely lapjain őrzi a „gyulafehérvári glosszákat”, a negyedik magyar nyelvemléket. Az újabbról kéziratok között sok irat van Magyarország és Erdély történelmére vonatkozólag, melyeket még a kutatás nem aknázott ki eléggé. De megtaláljuk a 18. századi kéziratok között Voltaire-nak a toleranciáról írt művét is gróf Lázár János latin fordításában. (Batthyány könyvtárában a 18. század felvilágosult szellemében a könyvek között is egymás mellett áll Luther és Pázmány, katolikus és protestáns, egyházi és világi mű.)

Ősnyomtatványból 530-at őriz a könyvtár, a legrégebbi 1465-ből való. *Hungarica* anyaga 392 kötet, köztük Sylvester *Újtestamentuma* a sárvár-újszegi nyomdából, 1541-ből. A kor többi egyházi könyvtáraihoz viszonyítva nem kizárólagosan a teológia az uralkodó, igen sok a történelmi, főleg az egyháztörténeti mű és kisebb számban valamennyi tudományág képviselve van. A görög-római klasz-

A *Codex Aureus* első lapja

szikusok főleg Batthyány utódjának, *Mártonfi József* püspöknek hagyatékából kerültek a könyvtárba. Német, olasz humanisták művei, majd a 17—18. század tudományos munkái következnek. Az egyes tudományágak régebbi könyvei közül említésre méltók *Scribonius Largus* orvosi műveinek 1529-es baseli kiadása, *Paracelsus* 1658-ban kiadott összes művei, *Ortelius* „*Theatrum Orbis Terrarum*” c. térképgyűjteményének első kiadása 1570-ből, *Calepinus* 11 nyelvű szótára 1590-ből, *Vitruvius* „*De architectura libri decem*” c. művének 1543-as kiadása. A könyvek legnagyobb része latin nyelvű, elég sok a francia és német, a magyar nyelvű kevesebb. Csaknem valamennyi könyv szép bőrkötésben van, különösen szépek a *Migazzi*-gyűjtemény bűrkötései. Batthyány maga is sok könyvet kötetett be Gyulafehérváron. A régi könyvek eredeti olasz, francia, angol, német, osztrák és magyar kötése nagy értéket képviselnek.

A Batthyány-könyvtár ma, mint a Rómán Népköztársaság állami tudományos könyvtára, nyitva áll a kutatók előtt, s nyitva áll valamennyi kultúrára szomjas látogató előtt, aki a régi korok kulturális kincseit kívánja megcsodálni.

Somkuti Gabriella

Vas megye tanácsai a könyvtárakért

Vas megye közismerten sok kis községből áll. Mivel minden, tehát az egyesített, de különálló településeken is, fenntartunk könyvtárat, a megyei és járási hálózati központok 273 községi, illetve fiókkönyvtárat irányítanak, ellenőriznek. A sárvári járásban 57, a szombathelyiben 55, a körmenyben 50 letéti könyvtár van. Sok település távolodik mind a vasút, mind az autóbusz vonalától. A megyei és járási könyvtárak szervezésük idején öt motorkerékpárt kaptak. E motorkerékpárok azóta elhasználódtak, és ma már alig üzemeltethetők. A művelődési autó az instruáló munkára ritkán vehető igénybe, így a letéti könyvtár rendszeres látogatása sokszor megoldhatatlan akadályokba ütközött. A megyénkben most kerül sor a könyvtárak tanácsi kezelésbe adására. A Megyei Tanács VB. látva a helyzetet, a könyvtárak segítségére sietett, és három motorkerékpár beszerzését vállalta magára. Az összeg már rendelkezésre áll, a kiutalás azonban még késik, de ígéret van rá, hogy a negyedik negyedben megkapják a szombathelyi, a sárvári és a körmenyi járás részére megrendelt motorkerékpárokat. A három motorkerékpár

nagyban hozzájárul majd a hálózati munka eredményesebbé tételéhez.

Szentgotthárdon, ebben a kis határszéli városban eddig üzlethelyiségekben működött a Járási Könyvtár. Új iskola építésével most felszabadul a főtéren levő régi iskola, s a tanács ennek földszintjére helyezi át könyvtárat. A korszerű követelményeknek megfelelő új helyiségek átalakítása már folyamatban van, s az átköltöztetés is hamarosan megtörténik.

A szentgotthárdi Járási Könyvtár megfelelő elhelyezésével napirendre került a celldömölki könyvtár jobb elhelyezése is. A Járási Tanács segítői készsége itt sem hiányzik, a megoldási tervek készek, csak a végrehajtás van hátra. Reméljük, hogy rövidesen ez is megtörténik. Vasváron az iparosítás miatt került napirendre a Járási Könyvtár költöztetése (épületében üzem létesül). A Járási Tanács a költöztetést csak a megfelelő hely biztosítása után hajtja végre. A celldömölki és a vasvári épületproblémák megoldása után a megye járási könyvtárainak működési feltételei minden szempontból biztosítottak lesznek.

K. L.

A könyvkártya, mint a könyvkiválasztás eszköze

Könyvtárunk olvasóinak legnagyobb része az egészen kezdők közé tartozik. Hogyan lehetne ezeket az olvasókat hozzásegíteni a könyvtárban való egyéni tájékozódáshoz (amihez természetesen mindig hozzájárul a könyvtáros segítése is).

Üzemi dolgozóink túlnyomó többsége betanított munkás, szövmű; jelentékeny része ipari kiegészítő munkás. Sok a fiatal olvasó. Ennek ellenére sokan nagyra értékelik a magyar, sőt a külföldi klasszikusokat is. A mai magyar írók műveit is szép számmal olvassák. Észrevehető azonban, hogy az irodalmilag tájékozottak közül is csak kevés szánja rá magát, hogy a könyvtári tájékozódás más rétegek számára olyan természetes eszközt, a katalógust igénybe vegye. Az olvasó ugyanis szereti kézbevenni a könyvet, a kikölcsönzés előtt egy kicsit beleolvasni. Ez a bön-gésző szenvedély természetes és helyes. Az egész szabadpolcrendszer is ezen alapul. Magát a könyvet szereti nézni az olvasó, és nem csupán a róla szóló adatokat tartalmazó katalóguscédulát.

A szabad polc bevezetéséhez azonban

nincsenek meg minden közép nagyságú, vagy annál nagyobb közművelődési könyvtárunkban a megfelelő feltételek. Azért hangsúlyozom a közép nagyságot, mert a kisebbekben általában, ahol társadalmi munkás könyvtárosok kölcsönöznek és a könyvtár egy kis szoba néhány szerény bútorából, polcából, vagy csupán egy szekrényből áll, úgymint „szabadpolcos” kölcsönzés folyik, annak legrosszabb, mondhatnánk „embrionális” formájában. A könyvtáros itt a legtöbb esetben nincs a képzettségnek azon a fokán, hogy irányítani is tudná az olvasók ízlését, választásait; azonfelül sokszor még az elemi biztonságot sem tudja szavatolni a könyvek épségéért. Ez persze nem a szabadpolc ellenpropagandája, csupán azt bizonyítja, hogy a szabadpolcos kölcsönzés csakis ott hasznos, ahol bevezetésére megérték a feltételek.

Éppen, mivel nem lehet mindenütt rögtön a szabadpolcot megvalósítani, az olvasók nevelésében és könyvtárkultúrájának fejlesztésében szerephez juthat a *könyvkártyák kartotékja*. Lényeges, hogy

a raktáron levő könyvek kártyái nem a könyv tasakjába, hanem dobozba vannak helyezve a könyvek raktári rendjében. A könyvtár katalógusával szemben a kártotékban az éppen raktáron szereplő könyvek könyvkártyái találhatóak. Ha egy olvasó például Arany Toldiját veszi kölcsön, a könyvtáros kiemeli annak kártyáját a kartotékból és azt az olvasó tasakjába helyezi.

Aki rendszeresen foglalkozik a kultúrával és a könyvtárral ismerkedő olvasókkal, az tudja, mennyire idegenkednek a cédula-katalógustól. Ezt az erős előítéletet nyilván az táplálja, hogy az átlagolvasó annyira megszokta a könyv- és a folyóirat-, újságformátumot az írásos feljegyzések rögzítésére, hogy minden más nagyon kényelmetlennek tart. Ezt az előítéletet egyénenként kell leküzdeni az olvasókban. A cédulakatalógushoz szoktatásnak jó módszerét leltük meg a kartoték alkalmazásában. Az olvasó szereti, mert az itt kiválasztott könyvekről tudja, hogy azok bent vannak a könyvtárban, azonnal hozzájuk juthat. (De használata természetesen nem jelentheti a teljes állományt tartalmazó katalógus megszüntetését.)

A kartoték bevezetése lényegesen csökkentette a teljesíthetetlen olvasói kérések számát. Hiszen használata éppen azt je-

lenti, hogy az olvasók a könyvtár raktáron levő, tehát azonnal kézbeadható anyagából válogatnak. Ez a módszer azonban azért is előnyös, mert kiszélesíti az olvasók érdeklődését. A raktáron méltatlanul elfekvő könyvek, jó olvasmányos szerzők népszerűsítésében nagy szerephez jut a könyvkártyakartoték. A könyvkártyakartotéktól egyenesebb út vezet a szabadpolcos kölcsönzéshez, mint a rendes katalógustól, mert itt is, ott is csak a raktáron levő, bennlevő állományból válogathat az olvasó.

Ez a katalógus különben teljes mértékben bevált könyvtárunk gyakorlatában. Sokan választották ki ennek alapján olvasmányait. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy csakis ott használható sikerrel, ahol úgynevezett böngészde nincsen. Ahol ugyanis az olvasó magához a könyvhöz is hozzájut, az esetek legnagyobb részében a könyvet teszi a válogatása alapjául. A könyvek között való válogatással semmiféle katalógus sem veszi fel a versenyt. Lehetséges, hogy amikor az olvasók szabadpolcon ismerkednek majd a könyvtár állományával, belátják, hogy a sok könyv között sem olyan könnyű a válogatás és a katalógust is szívesebben forgatják majd.

Tóth István András

A SZERKESZTŐ MEGJEGYZÉSE:

Az NDK közművelődési könyvtárak gyakorlatában a kölcsönzés nyilvántartására a könyvkártyák két kartotékban vannak elhelyezve. A raktáron levő könyvek kartotéka (Präsenskartei) szerepe teljesen azonos a cikkben foglaltakkal. A kölcsönzés nyilvántartására a könyvkártyákat nem helyezik olvasói tasakba (személyi lapba), hanem a könyvek rendjében kartotékolják (Absenzkartei). Ez utóbbi kartotékból azután a visszahozott könyv adatai alapján emelik ki a könyvkártyát, és helyezik vissza a raktáron levő könyvek kartotékjába. Ennél a kölcsönzési rendszernél (amely jellegzetesen zárt raktári) a könyvtáros nemcsak azt tudja megállapítani, hogy egy adott pillanatban valamely könyv raktáron van-e, hanem ha nincs raktáron, kinél van a könyv, tehát adott esetben soronkívül bekérhető. (Ennek a ténynek szakkönyvtárakban van inkább jelentősége.)

Figyelemre méltó Tóth István András próbálkozása. Ez a kölcsönzési rendszer ugyanis Magyarországon azért nem tudott elterjedni, mert meglasztja a kiszolgálást. Hisz minden kért könyvet (feltéve, ha az olvasó előzőleg nem kereste ki) ki kell hozni a raktárból, és egyidejűleg kikeresni a kartotékból. Nagyobb forgalmú könyvtárban a kartotékok egyidőben használja az olvasó és a könyvtáros, ami eléggé megnehezíti a munkát (a kartotékok folyton raktáron van-e, hanem ha nincs raktáron, kinél van a könyv, tehát adott esetben soronkívül bekérhető). Nincs biztosíték arra sem, hogy az olvasók ne keverjék össze a cédulákat, s ebben az esetben a könyvtáros nehezen, vagy nem találja meg egyes könyvek céduláját. A német könyvtárak gyakorlatában ezért csak a könyvtáros használja a „Präsenskartei”-t. A visszavételkor is lassúbb ez a rendszer, mert minden visszahozott könyv kártyáját a kartoték más-más helyéről kell kiemelni, míg a mi kölcsönzési rendszerünkben az olvasói tasakban együtt vannak a kártyák.

Véleményünk szerint ez a rendszer kis forgalmú, nem szabadpolcos könyvtárakban — ahol az olvasók eléggé fegyelmezettek —, amint a cikkirő tapasztalatai is megerősítik, alkalmas az olvasók önállóságra való nevelésére, a cédulakatalógus népszerűvé tételére.

A TANÁCSOK A KÖNYVTÁRAKÉRT — KÖNYVTÁRAK A TANÁCSOKÉRT*

Községi tanácsainknak a népkönyvtárak gazdáinak kell lenniök. Régi vágyunk az, hogy minden községi tanács jó gazda módjára törődjék könyvtárának ügyes-bajos dolgaival, erkölcsileg és anyagilag támogassa községének népkönyvtárát.

A tanácstörvény értelmében tanácsainknak kötelességük is ez a támogatás, hiszen politikai és gazdasági funkciójuk betöltése mellett művelődési feladatokkal is foglalkozniok kell. Ezt érzik és tudják községi tanácsaink vezetői, és általában minden községben sokat tesznek is a kultúra érdekében. Majd minden községben megfeszített munka folyik a községek kulturáltabb külsejének kialakításáért, járdát építenek, utcát köveznek, folyót, patakot szabályoznak, villanyt vezetnek be, művelődési házat építenek stb. Mi más ez, mint a kulturális élet előfeltételeinek megteremtésén való fáradozás. Hiszen ezek nélkül a sőtét, sáros községben nincs is igazi művelődés, nem lehet kulturált az élet.

Mégis sokat panaszkodunk tanácsainkra. Az igazság az, hogy még valóban nem nagy azoknak a száma, akik saját maguk figyelnek fel, hogy például a községi népkönyvtárnak is kellene segítséget adniuk. Ez a tény érthetővé és magyarázhatóvá válik, ha egy kicsit elgondolunk rajta.

Községi tanácsaink vezetői egyszerű dolgozó emberek. Ezelőtt pár évvel, de sok esetben csak egy pár hónapja kerültek a községek élére. Ők maguk is az átlagdolgozó kulturális életét élték eddig, és sok esetben élük még ma is. Számukra a könyvtár fogalma, az olvasás, az önművelés annyira új, mint a község többi szorgalmas, becsületes munkásának, parasztjának.

Munkánk végzésének tehát egyik igen fontos feladata tanácsaink vezetőinek megnyerése a könyvtárügy számára.

A vezetők megnyerése

Legelőször is fel kell ébreszteniünk ezekben a tegnapi munkás, paraszt emberekben az olvasás, a művelődés utáni vágyat, hogy ők maguk is olvassanak. Itt kezdődik a kapcsolat kiépítése. Kezet nyújtunk a községi vezetőknek. Segítségét ígérünk és adunk nekik önmaguk

műveléséhez. Mi ennek a dolognak nagyon nagy fontosságot tulajdonítunk. Kiszállásaink alkalmával felkeressük községi tanácsaink vezetőit, nem sajnáljuk rá az időt. Elbeszélgetünk velük, tájékoztatjuk őket a könyvkiadás, az irodalmi élet fontosabb eseményeiről. Érdeklődünk, hogy az utóbbi időben megjelent könyvek közül mit olvastak, javaslatot teszünk arról, hogy az utóbbi időben megjelent könyvek közül mit olvassanak el. Meghívjuk őket, hogy ha a járási székhelyen járnak, szabad idejüket töltsék olvasóterünkben. Megszerezjük az őket érdeklő könyveket. Pl. az *Idegen szavak szótárát* 3 tanácselnöknek szerez-tük meg, *A közúti közlekedés rendjét* 4-nek. Ajánló jegyzéket készítettünk az oktatásukhoz javasolt irodalomból, és kiküldtük nekik. Tájékoztatjuk őket — akár olvasói könyvtárunknak, akár nem — új szerzeményeinkről stb.

A tanácsulések és a könyvtárak

Tényekkel bizonyítsuk be, hogy munkánk sajátos eszközeivel minden alkalmat megragadunk a tanács és a párt előtt álló politikai és gazdasági feladatok segítésére, hogy a könyvtári munka közvetett és közvetlen hatást gyakorol a feladatok megoldásában! Mi nagyon fontosnak tekintjük annak a téves látszatnak eloszlását, hogy a könyvtárra fordított erkölcsi és anyagi támogatás holt befektetése tanácsainknak. A Járási Tanács VB már évek óta rendszeresen megtárgyalja munkánkat évente egy alkalommal. Erre mindig alaposan felkészülünk. Az itt hozott határozatok egyike mindig utasítja a községi tanácsok elnökeit, hogy a Járási Tanácshoz hasonlóan tűzzék napirendre a könyvtárak munkájának megtárgyalását. Ezekre a községi VB-ülésekre mindig kimegyünk, előkészítjük a könyvtárost, megindokoljuk jogos kéréseiket, értékeljük a községi könyvtár munkáját, és ezzel kapcsolatban a községi tanács támogatását is. Ilyenkor rendszerint könyvkiállítást készítettünk az időszéri irodalomból, és ha csak lehet, megnyerjük könyvtári olvasókul a végrehajtó bizottság tagjait.

Községi könyvtárosaink egyre többen jelennek meg kis könyvkiállításainkkal a községi ünnepélyeken, gyűléseken és

* Tanácsrendszerünk 10 éves. Ebből az alkalomból célszerű ismét foglalkozni a tanácsok és könyvtárak viszonyával, a könyvtáraknak a tanácsok munkájához és a tanácsoknak a könyvtárak tevékenységéhez nyújtott segítségével.

egyéb összejöveleteken. A rendezvények színvonalát a témához kapcsolódó kiállítással igyekeznek emelni.

Különösen nagy a kiállítások fontossága a nemzeti ünnepek és a nemzetközi munkásmozgalmi ünnepek alkalmával rendezett ünnepélyeken. A tanács előtt álló idényfeladatok segítése céljából irodalmi esteket, könyvismertetéseket kell rendeznünk.

Járásunk területén a szovjet irodalmi hét tiszteletére 5 községben rendeztünk szovjet könyvismertetést. Most nagy alkalom nyílik annak megmutatására, hogy tudunk segíteni a tanácsok feladataiban. Könyvismertetéseket rendezünk a magyar falu átalakítását, a közös gazdálkodás szép eredményeit bemutató könyvekből. A télen 6 községben rendeztünk — állatorvos előadóval — előadást az új tsz-tagok számára arról, hogy milyen új, eddig ismeretlen feladatok előtt állnak az állattenyésztésben. Melyek az őket segítő könyvek. Népkönyvtárosaink kiállításokat rendeznek ezekből a könyvekből. Az ilyenfajta rendezvényekre természetesen meghívjuk a községi tanácsok vezetőit is.

Ne titkoljuk el eredményeinket!

Tájékoztassuk tanácsainkat munkánk menetéről, sikereinkről. Hívjuk meg időnként a kölcsönzésekre a tanács vezetőit. Különösen akkor fontos ez, ha még nem sikerült beiratni őket a könyvtár tagjai közé. Mert ilyenkor a helyszínen, a saját szemükkel láthatják a könyvtár munkáját, hallják és látják az olvasók által a könyvtárral szemben támasztott igényeket. Mi kiszállásainkat, ha csak lehet, a meglátogatandó könyvtár kölcsönzési napjára tesszük, és elhívjuk magunkkal a kölcsönzésre a tanács valamelyik vezetőjét is. A negyedévi jelentések adatainak értékelését tanácsainkkal is közöljük, megjelölve, hogy hol milyen segítséget várunk a munka javítása érdekében.

Kérjük a tanács segítségét!

Pontosan, határozottan kell megjelölnünk, hogy miben kérjük a tanács segítségét. Említettem, hogy mi kiszállásaink alkalmával mindig felkeressük a községi tanácsot. Ha nem sikerül a tanács vezetőit a kölcsönzésre elhívni, ellenőrzésünk után visszamegyünk a tanácsházára, és közöljük észrevételeinket, a könyvtár eredményeit, hibáit. Megjelöljük a hibák kijavításának módját és azt, hogy mi vár a feladatokból a községi tanácsra. Már a költségfejlesztési tervek összeállítására előtt levelet írunk, és ha lehet, minden ta-

Kép- és könyvkiállítás a parkkönyvtár mellett Edelényben

nácshoz ellátogatunk, valamint összefoglaljuk, hogy mennyi pénzre lenne szükség a községi könyvtár fejlesztéséhez.

Legelőször is a tanácsi vezetők felelősségérzetét próbáljuk minden intézkedésünkkel felkelteni, és miután ez sikerrel járt, csak akkor kérünk anyagiakat.

Kérjük tanácsaink vezetőit, hogy évente legalább egyszer számoltassák be a népkönyvtárosokat az általuk végzett munkáról. Hallgassák meg a könyvtáros kéréseit, és teljesítsék is őket. Elvárjuk tanácselnökeinktől, hogy időnként látogassák meg a népkönyvtárat kölcsönzés közben. Ha hiányt észlelnének, vagy valami probléma vetődik fel, és a mi segítségünkre van szükség, írjanak, szólnak nekünk. Az ilyen bejelentésekre mindig nagyon gyorsan válaszolunk: rendszerint rövid időn belül kiutazunk, vagy ha nem tudunk kimenni, azonnal írunk.

A jó kapcsolat elmélyítése érdekében nagyon fontos, hogy ne hagyjuk elszunnyadni a felelősségérzetet. Mi híradónkban, a negyedévenként megjelenő „Bódvavölgyi könyvtáros”-ban első helyen mindig tanácsaink könyvtári munkájával foglalkozunk.

A tanácsválasztások után minden tanácsvezetőt levélben üdvözlünk. E levélben felhívjuk figyelmüket a hivatásukkal járó népnevelő munkával, a könyvtárral szembeni felelősségükre. Rámutatunk arra, hogy a továbbiakban miben várjuk segítségüket. Ha tudomásunkra jut, hogy valahol elnök, vagy titkár változás van, üdvözlő levelünket ebben az esetben is kiküldjük.

A Járási Tanács vezetőivel és tagjaival is igyekszünk jó kapcsolatot tartani. Könyvtárunk minden járási tanácsülésen képviselve van. Az új járási tanácstagokat is üdvözljük megválasztásuk után.

Azt kérjük tőlük, hogy körzetükben, ha a tanács helyi vezetőivel beszélgetnek, érdeklődjenek a könyvtári munka menetéről is. Nagyon fontos ez, különösen a járási tanács vezetői részéről. U. i. az ő egy-két mondatuk, mellyel a könyvtári munka felől érdeklődnek, hitelt ad a mi kérdéseinknek is. Érzi a helyi vezetők, hogy nemcsak mi — akiknek közvetlenül ez a kötelességünk — törődünk e feladatokkal, hanem azok is, akik a járás politikai, gazdasági és kulturális munkájával összefüggően, egységes egészként foglalkoznak.

Nagyon fontos eltalálnunk azt a hangot, amelyet a községi vezetőkkel szemben használunk, azt a legmegfelelőbb fellépést, mellyel a tanácsvezetők előtt a könyvtárügyet képviseljük. A szép szó eszközt, meggyőző erejét alkalmazzuk.

Nagyon fontos, hogy ne csak a vb. két vezetőjét nyerjük meg az ügynek, hanem az egész végrehajtó bizottságot, illetve az egész tanácsot. Ezt a célt legjobban a tanácsüléseken és a vb. üléseken való részvétellel tudjuk szolgálni. Ha a tanácsstagok többségét, de legalább is egy részét megnyertük, számíthatunk támogatásukra a könyvtárfejlesztés összegének megszavazásánál is.

Mi azonban mégis csak kevesebbet tehetünk a jó kapcsolat érdekében. Ez sokkal inkább a népkönyvtárosok magatartásán, munkáján, ügyszereteten múlik. Akkor van igazán megfelelő eredménye törekvésünknek, ha mi, a járási könyvtár dolgozói igazoljuk, bizonyítjuk azt, amit már népkönyvtárosaink többször is elmondtak a tanácsoknak. A községfejlesztési tervek készítésének időszakában könyvtárosainkat — amellet, hogy a községi tanácsok nagy részét mi is felkeressük — felszólítjuk, hogy feltétlenül keressék fel tanácsaikat, és vetessék be a tervbe a könyvtárfejlesztés összegét is, a tervek tárgyalásakor pedig az összegek indokolására kérjük őket.

Az eredményekről

Allandóan javuló kapcsolatunk mindinkább éreztetni anyagi és erkölcsi hatását. Egyre több azon tanácsvezetők száma, akik rendszeresen foglalkoznak a könyvtárakkal. Például a *Iaki* járási tanács tag elvtársnő jelezte, hogy könyvtáruk

munkája nincs minden tekintetben rendben, új könyv kellene, segítségre van szükség. Az *alsótelekesi, szini, hangácsi* tanács stb. javasolta, hogy váltsuk le a népkönyvtárost, mert nem végez kielégítő munkát, és valamennyi megfelelőbb javasolt helyettük.

Az elmúlt évben 16 000 Ft-ot kaptunk tanácsainktól könyvvásárlásra. Ebben az évben már 24 000-et, és járásunkban az ideai községfejlesztési támogatás tervezett összege meghaladja a lakosonkénti 1 Ft-ot. (Összeg szerint 55 000 Ft.) És aminek a legjobban örülünk, alig akad tanács, amely nem tervezett volna bizonyos összeget könyvtára támogatására.

A *szalonai* tanács pl. 7000 Ft-ot, az *izsófalvi* tanács 6000 Ft-ot fordított a könyvtára berendezésére. Az *edelényi* tanács pedig kérésünkre egy kis parkkönyvtárt építtetett, ez évben pedig 5000 Ft-ot ad könyvvásárlásra.

1960-ban tanácsaink fele már tárgyalta vb. ülésen könyvtárának munkáját, s hogy helyesen foglalkoznak a kérdéssel, azt a hozzánk beküldött vb. ülési jegyzőkönyvek igazolják.

Köszönet a tanácsoknak

Erkölcsei és anyagi támogatás esetén ne fukarkodjunk a köszönettel és a dicsérrel. Mi negyedévi híradónkban elemezzük a tanácsoktól kapott segítséget. Amíg híradónk nem volt, évente egy-két alkalommal körlevélben köszöntük meg a támogatást.

A járási könyvtár munkáját tárgyaló járási tanácsülésen javasoljuk, hogy határozatban dicsérje meg a vb. a jól dolgozó elnököket és titkárokat. Természetesen a határozatot minden községi tanács megkapja.

Az elmúlt évben pedig 21 községi vezetőnek adtunk át ünnepélyes keretek között könyvjutalmat. A megyei sajtót is felhasználjuk a dicséret közlésére. Természetesen a dicséret mellett „megemlékezünk” azokról is, akik nem segítettek.

Kapcsolatunk tanácsaink vezetőivel egyre javul. Tanácsainkban mindinkább felébred a segítőkészség. Reméljük, hogy a most induló tanácsai kezelésbe adás még jobban meggyorsítja ezt a folyamatot.

S l e z á k I m r e

AZ ALBÁN BIBLIOGRÁFIA rohamos fejlődésnek indult az utóbbi években. 1959 végén a *tiranaei Nemzeti Könyvtár bibliográfiái osztálya* közreadta az 1945—1957. évek könyvtármésének bibliográfiáját „*Bibliografia e librit shqip per vitet 1945—1957*” címmel. Ugyanakkor jelent meg az 1958. évről szóló albán nemzeti Bibliográfia is „*Bibliografia e Republi-*

kes Popullore te Shqiperise verpa originale dhe perkhtime te vitit 1958.” cím alatt. A bibliográfia anyagának csoportosítása 31 főosztályban történik. A bibliográfiákat szerzői névmutató és címmutató egészíti ki. Míg az 1945—1957. évi nemzeti bibliográfiát sokszorosított formában, az 1958. évit már nyomtatva adták ki. (Szovetszkaja Bibliográfija.)

TESTVÉRI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Évszázadokon át nemcsak egyszerűen a földrajzi szomszédság volt az, ami a magyar és román népet egymás mellé állította. E két nép egymásra talált a szabadságért és igazságért, a testvériségért és barátságért vívott harc közös eszményeiben is, annak ellenére, hogy az akkori Magyarország és Románia uralkodó osztályai egész politikájukkal széthúzást és nemzeti ellenségeskedést igyekeztek szítani közöttük.

Igazi közeledésről, a baráti kapcsolatok, az együttműködés és kölcsönös segítség teljes felvirágzásáról, a magyar és román kulturális kincs mélyreható és sokoldalú kölcsönös megismeréséről azonban csak a felszabadulás óta, a szocialista építő munka korszakában beszélhetünk. (A kulturális egyezmények, a szakemberek és kulturális dolgozók csere-látogatásai, kiállítások, színházi előadások és filmbemutatók rendezése, stb.) Kiemelkedő szerephez jutott a könyv és ennek révén a két országban folyó kiadói tevékenység is.

Ezerkilencszázötvenegyben a két ország Művelődésügyi Minisztériumai között egyezmény jött létre a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közös könyvkiadásáról. Az egyezmény a két ország kiadói tevékenységének egybehangolását tűzte ki céljául. Ez az egyezmény hathatós eszköznek bizonyult a két ország kulturális kincseinek széleskörű terjesztésében és népszerűsítésében. Az egyezmény gyakorlatilag előmozdította a műveltség terjesztését a két országban, mert hozzájárult ahhoz, hogy a klasszikus magyar irodalom művei eljussanak a Román Népköztársaság olvasóközönségéhez és hogy széles körök megismerjék a jelenkori magyar irodalmat és a Magyar Népköztársaságban megjelenő műszaki-tudományos munkákat. Ugyanakkor hozzájárult ahhoz is, hogy a Magyar Népköztársaság olvasótáborának szélesebb körében megismerjék a klasszikus és jelenkori román irodalmat, valamint a romániai magyar írók műveit. Végül, de nem utolsó sorban, az egyezmény lehetővé tette a két ország kiadói munkaerőinek célszerű foglalkoztatását és nyomdaipari teljesítő képességének racionalisabb kihasználását. Az egyezmény valóra váltotta célkitűzéseit s olyan szép eredményekkel dicsekedhetünk, amelyekre méltán büszkék lehetünk.

A Román Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériuma ebben az időszakban több mint 2060 könyvet, összesen több mint 3 000 000 példányban vett át a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériumától. Hozzászámítva ehhez a Román Népköztársaság kiadvállalatainak gondozásában megjelent magyar nyelvű könyveket, valóban gazdag és változatos magyar könyvanyag áll az olvasóközönség rendelkezésére. Az említett három milliós példányszám keretében jelentős helyet foglalnak el a politikai és ideológiai művek (207 000 példány, ezen belül 100 000 példány a marxizmus—leninizmus klasszikusainak műveiből).

Magyar klasszikusok műveiből átvettek: Jókai Mór regényeiből 120 000 példányt, Móricz Zsigmond és Mikszáth Kálmán műveiből pedig 91 000, illetve 60 000 példányt. Ezekon kívül átvettek Petőfi Sándor, Arany János, Katona József, Ady Endre, Gárdonyi Géza, József Attila, Radnóti Miklós, és az élvonalbeli jelenkori magyar írók műveiből.

A magyar irodalomtól kívül átvették a klasszikus és jelenkori világirodalom, az orosz és szovjet irodalom számos alkotását, sok ifjúsági és gyermekekhez szóló művet, tudományos, műszaki, orvosi, művészeti, sportirodalmi, zenei és egyéb könyvet is.

Az említett időszakban a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériuma mintegy 500 könyvet, összesen 3 760 000 példányban vett át a Román Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériumától.

A magyar olvasóközönségnek ilyenképpen alkalma nyílt arra, hogy megismerje a román irodalom klasszikusainak — Bălcescu, Eminescu, Creangă, Caragiale, Rebreanu stb. — valamint a jelenkori román íróknak, mint például Sadoveanu-nak a műveit (18 000 példányban), továbbá Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Aurel Mihale, Marin Preda, Titus Popovici és mások alkotásait. A magyar olvasótábor megismerhette a klasszikus és jelenkori román írók művein kívül a romániai magyar írók alkotásait is, egyebek között Asztalos István és Nagy István könyveit, amelyekből a Magyar Népköztársaság mintegy 28 000, illetve több mint 31 000 példányt vett át. Megismerték Sütő András lendületes írásait, Szemlér Ferenc költői és műfordítói alkotásait, Kovács György regényeit és egyéb írásokat is.

A közös könyvkiadási egyezmény nyomán az elmúlt évek során szoros kapcsolat jött létre a két ország kiadvállalatai között, kifejlődött a gyümölcsöző együttműködés, amely kifejezésre jut néhány szép kötet — a többi között *Coșbuc Pásztorlány* című műve és Mihai Beniuc *Villámok között* című verseskötete — közös kiadásban. E kötetek a budapesti Európa Könyvkiadónak és a bukaresti Irodalmi és Mű-

vészeti Kiadónak, valamint mindkét ország legjobb műfordítóinak együttes és lelkes munkáját tükrözik.

Kívánatos és mindenek előtt hasznos volna, ha ez a kezdeményezés meghonosodna a műszaki és tudományos kiadók munkásságában is.

Említésre méltó a két ország könyvkiadó vállalatának széleskörű műfordítói munkássága is, amely a legértékesebb szépirodalmi és tudományos művek kölcsönös, hűséges tolmácsolását eredményezte. Ki kell emelnünk a Magyar Népköltésárság egyes kiadóinak lankadatlan munkáját olyan jellegű művek, mint *A román költészet antológiája* és *Román népballadák* c. művek, kiadásában, valamint a bukaresti Irodalmi és Művészeti Kiadónak azt a kitartó munkásságát, amellyel előkészíti *A román irodalom antológiája* magyar nyelvű és *A magyar irodalom antológiája* román nyelvű kiadását.

A jövőben érdemes volna továbbfejleszteni azt a lehetőséget is, amelyhez a kezdeményezés a bukaresti Irodalmi és Művészeti Kiadótól indult ki, nevezetesen két nyelvű — magyar és román nyelvű — kiadásban és kimagasló nyomdatechnikai kivitelben megjelentetni több érdekes irodalmi alkotást, felhasználva erre a célra a legsikerültebb műfordításokat. Szép kezdetet jelentett ebben az irányban Mihail Sadoveanu *Balta* című regényének és Arany János *Költemények* című kötetének két nyelvű kiadása. Távlati tervként az Irodalmi és Művészeti Kiadó hasonló kiadványok előkészítésén dolgozik Petőfi Sándor, Mihail Eminescu, Ady Endre és más remekírók műveiből.

Az elmondottakban csak néhányat ragadtunk ki távlati lehetőségeinkből és célkitűzéseinkből, de már ezek is — eddigi eredményeinkkel együtt — bőségesen elegendők annak a szemléltetésére, hogy mennyire helyes az a kultúrpolitika, amelyet országaink folytatnak: még jobban megszilárdítani a két nép barátságát, országaink szocialista kultúrájának további felvirágoztatására.

Sylvester János Új Testamentumának hasonmás kiadása

A *Bibliotheca Hungarica Antiqua* sorozat (Akadémiai Kiadó) értékes kötettel gyarapodott: Sylvester János Új Testamentum-fordításának faksimile-kiadásával. Ez a nevezetes mű az első a hazánkban nyomtatott magyar nyelvű könyvek között. Oskiadása 1541-ben készült a vasmegyei Újszigeten föllállított nyomdában. Ma már csupán tíz egynehány csonka példánya ismeretes; ezeknek gondos egybevetésével készült a hasonmás kiadás, melyet Varjas Béla rendezett sajtó alá és látott el a könyv keletkezését és történetét tárgyaló kísérő tanulmánnyal.

Sylvester János Új Testamentuma nemcsak a magyar nyomdászat történetének egyik legbecsebb emléke, hanem nagy irodalomtörténeti fontossággal is bír. Szerzőjét hazafiasszándék vezette munkájában; mint egyik levelében írja: nem nézhette, hogy a külföldiek gúnyolják a magyarokat, amiért nem rendelkeznek anyanyelvű Bibliával, ezért vállalkozott a nagy terjedelmű szent könyv lefordítására. A nemzeti öntudatnak igen korai jelentkezése ez irodalmunkban. Munkáját — ajánló sorainak megszólítása szerint — „az magyar nípnek” szánta, nem a tudósok kicsiny fele-

kezetének, hanem széleskörű olvasásra. Ajánlását versben, mégpedig distichonokban írta; e görög-latin ritmusformának ez a legkorábbi megszólalása nyelvünkön. A merész újítás kitűnően sikerült; az első magyar distichonok sokáig utól nem ért természetességgel, erőteljesen és hibátlanul peregnek Sylvester János í-ző nyelvjárásában.

Azki zsidóul és görögül és vigre deakul
Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul:
Minden nípnek az ű nyelvín, hogy minden
az isten

Törvényinn íljen, minden imádjá neví.
Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az
kifolyó víz,
Itt vagyon az tudomány, mely örök íletet
ad.

Nyomdai előállítás tekintetében Sylvester János Új Testamentuma nem tartozik a kor magasabb színvonalú munkái közé, értékét növeli azonban mintegy száz fametszetű illusztrációja; az egész XVI. század folyamán nem készült gazdagabban díszített könyv Magyarországon.

KÖNYVTÁRI CIKKEINK SZERZŐI

Gombocz István, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Dr. Györe Pál*, a KGM könyvtári hálózati alközpontjának vezetője; *Havasi Zoltán*, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója; *Horváthné Varsányi Livia*, a 8. sz. Főv. Szabó Ervin Könyvtár h. vezetője; *Hubay László*, a miskolci Megyei Könyvtár munkatársa; *Jánszky Lajos*, az Országos Műszaki Könyvtár főigazgatója; *Jenőfi M. Imre* könyvtáros, Budapest; *Kerekes Imre*, a veszprémi SZMT könyvtár vezetője; *Pe-*

lejtei Tibor, az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dr. Scher Tibor*, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtáros Tanszékének docense; *Slezsák Imre*, az edelényi Járási Könyvtár vezetője; *Somkuti Gabriella*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának munkatársa; *Tóth István András*, a Textil Szakszervezet X. ker. területi könyvtárának vezetője; *Tőkés László*, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának munkatársa.

ROMÁN KÖNYVKIÁLLÍTÁS

A román könyvnyomtatás több mint négyszáz éves múltra tekint vissza. Büszke régiségére, de még inkább büszke az utóbbi évtizedben elért rohamos fejlődésére. A bukaresti Scinteia-palota — e hatalmas, modern könyv- és újsággár — fényűző berendezését, pompás technikai felszerelését bármely ország megirigyelheti, akárcsak azokat a számadatokat, amelyek a román könyvkiadás gyors növekedését mutatják. 1955 és 1959 között, fél évtized alatt több mint huszonhétezer könyv jelent meg Romániában, közel kétszáz millió példányban. A szépirodalmi művek átlagos példányszáma tizenhárom és fél ezer. Az idegen nyelvből lefordított munkák mennyisége tekintetében — az UNESCO legfrissebb statisztikája szerint — Románia a nyolcadik helyen áll a világ országai között.

A román könyvkiadás elismerésre méltó eredményeiből adott ízelítőt a Budapesten első ízben megrendezett román könyvkiállítás, mely több mint egy tucat kiadvállalat válogatott termékeit mutatta be.

A politikai könyvek nagy példányszámukkal vonták magukra a figyelmet. Lenin műveit 1944-től máig több mint ötmillió példányban adták ki. Marx és Engels munkáinak lefordításában előbbre tartanak, mint mi: Romániában már a sorozat kilencedik kötete is megjelent (nálunk még csak az első négy).

A szépirodalmi művek sokféleségéből kiemelkednek a klasszikus román írók — Eminescu, Creangă, Alexandrescu, Filimon, Caragiale stb. — gyűjteményes kiadásai. Legtöbbjük bőséges válogatásban magyar nyelven is hozzáférhető. A jelenlegi román irodalom legismertebb képviselőinek munkái többféle kiadásban is megjelennek: olcsó füzetekben és a klasszikusokéra emlékeztető vastag kötetekben, melyek rendszerint a szerző arcképét is tartalmazzák. A világirodalom nagyjai közül Gorkij vezet olvasottság tekintetében: művei több mint egymillió példányban jelentek meg románul. A külföldi klasszikusok sorozatos kiadásában Homérosz, Voltaire, Lessing, Hugo, Lu Hszin stb mellett *A falu jegyzője*, *Az egri csillagok* és Móricz Zsigmond válogatott művei is helyet kaptak. A kiállítás egyik másik darabja — például a Nibelung-éneknek, vagy Herzen emlékiratainak teljes fordítása — a magyar könyvkiadás törlesztendő adósságaira figyelmeztet. A román könyvkiadók igyekeznek

elkerülni az egyoldalúságot: a nagy realistákon kívüli a romantika és más irányzatok képviselőit is bemutatják. (William Blake versei például népszerű, olcsó füzetben jelentek meg.) Számos költő foglalkozik a mi klasszikusaink tolmácsolásával: Jebeleanu Arany kötet Ady-versnek, Grănescu pedig Arany János főbb műveinek lefordítására vállalkozott.

A görög-római ókor iránt élénk érdeklődés tapasztalható Romániában. Lefordították Plutarchosz, Livius, Suetonius történelmi munkáit, a tudósok feldolgozzák a római császárság dáciai uralmának archeológiai leleteit. Traianus emlékművéről különösen szép tudományos munkát láthattunk a kiállításon. A szaktudományok minden ágában sok érdekes látivaló akadt. Orvosi, technikai tankönyvek, hatalmas szótárak, tanulmánygyűjtemény a román filozófia történetéről és török paleográfiai kiadvány, Darwin-fordítás és gazdaságstatisztikai művek, ellenponttani kézikönyv és mezőgazdasági szakmunkák, nagy változatosságban. Bartókról három könyvet is kiállítottak.

A romániai könyvek külseje, címlapjai, illusztrációi a mieinkkel összehasonlítva kissé konzervatívnak tűnnek (az ifjúsági és gyermekkönyvek is). A művészeti kiadványok színvonala azonban elismerésre méltó. Szép albumok mutatják be a klasszikus román festők — Aman, Grigorescu, Luchian — alkotásait és a voroneti templom híres XV—XVI. századi freskóit. Különös figyelmet érdemel a romániai múzeumok legértékesebb festészeti kincseit — a világhírű Grecókat, Memlingeket, Rembrandtokat — csupa színes reprodukcióban bemutató gyűjteménye. (Hasonló album a lengyeleknél is készül, nálunk még nem.) Igen szépek a romániai népművészeti könyvek, köztük az erdélyi magyar népviseletekkel foglalkozó kiadványok is. Gondos faksimile-kiadásban tették közzé a nemrég fölfedezett Marosvásárhelyi Sorokat, az egyik legrégebbi — időrendben ötödik — magyar nyelvemléket.

A kiállítás képet ad a nem román nyelvű könyvkiadásról is. Romániában minden tizedik könyv valamelyik nemzetiség nyelvén jelenik meg. A magyar lakosság igényeinek kielégítését megkönnyíti a két ország közös könyvkiadási egyezménye, melynek keretében tíz év alatt több mint kétezer magyar könyv jutott el Romániába, hárommillió példányban.

Vallástörténeti könyvek

1959. eleje óta könyvkiadásunkban nagy fellendülést tapasztalhatunk a világnézeti neveléssel, a haladásunkat gátló hamis képzetek és hamis legendák elleni eszmei küzdelemmel kapcsolatban. Már korábban is megjelentek a marxizmus klasszikusainak írásai a vallások kialakulásáról, azok történelmi szerepéről és a tudományos valláskutatás feladatairól. S napvilágot láttak — ezeken kívül — olyan problémáikkal együtt is értékes vallástörténeti munkák, mint többek között Karl Kautsky tanulmánya a kereszténység eredetéről. Kiadtak olyan kisebb-nagyobb tanulmányokat is, amelyek a természettudományos, az egyedül tudományos világnézet alapjait és összefüggéseit ismertetve, lényegükben szintén ezt a célt szolgálják. Hiányoztak azonban a marxista vallástörténet újabb eredményeit dokumentáló tanulmányok és monográfiák, az olyan nem tudományos stílusban és apparátussal (ugyanakkor természetesen tudományos elvek alapján) megalkotott könyvek, amelyek a vallási nézetekkel küzdve, azokat okosan és szellemesen leleplezik.

Sok mindent pótoltnak ebben a vonatkozásban is az elmúlt esztendőben. De már itt le kell szögeznünk, hogy az eddig kiadott vallástörténeti és vallástudományi írások még mindig csak első lépésnek tekinthetők. Hiszen, ha eredményesen akarunk megküzdeni a tömegek — és tegyük hozzá, nem egyszer nagy-képzettségű értelmiségiek — fejében kialakult és ma is élő tévedésekkel, nem jutunk előre sem adminisztratív rendszabályokkal, sem vulgáris, szimplifikáló értékeléssel. Gazdag bizonyító anyagra, a régebbi és újabb történelem alapos kutatására, a vallási propaganda legújabb, legaktuálisabb nézeteit figyelembe vevő árnyalatos érvelésre van szükség ahhoz, hogy az emberek — az egyházak befolyásától megszabadulva — igent mondjanak az emberiség valódi történetére és igazi távlataira.

A nemrégiben megjelent vallástudományi és történeti munkák szerzői között ott szerepel a szovjet vallás-kutatásnak — a nemrég elhunyt R. J. Vipper mellett — legismertebb alakja, J. M. Jaroszlavszkij. Magyarul most kiadott munkái közül különösen a *Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek?* című, az egyiptomi, görög és bibliai mítoszokkal foglalkozó könyve aratott nagy sikert. Annak ellenére, hogy 1923 óta — amikor Jaroszlavszkij e könyvét oroszul megjelentette — mind az ökortudományban, mind a biblia-kritikában jelentős új marxista tanulmányok szü-

lettek, a könyv vonzó, az egyszerű emberek figyelmét is felkelteni képes stílusa, a belőle áradó étosz ma is értékessé és érdekessé teszi azt.

Jaroszlavszkij és Kriveljov — a társadalmi és természettudományok más eredményei mellett — elsősorban a modern összehasonlító mitológiát választották vizsgálati módszerüknek, azt a tudományágot, amelynek segítségével ki lehet mutatni, hogyan jöttek létre különböző népeknél azonos körülmények között lényegileg azonos vallások és vallási szertartások. Kriveljov felhasználja a klasszikus biblia-kritikának számos eredményét is — Erasmustól Julius Wellhausenig —, amelyek nélkül nem lehet bibliával foglalkozni. A kiváló szovjet szerző a vallási dogmák elleni küzdelem hevében nem kerül „tudományos” dogmák vonzása alá és miközben meggyőzően bizonyítja, hogy a bibliai parancsolatok és legendák korszerűtlének, tudománytalanok, igazságot nélkülözők, nem feledkezik meg arról, hogy a biblia *hatásának*, a bibliaolvasásnak voltak pozitív pillanatai is a népek történetében.

Az összehasonlító mitológia és a biblia-kritika legújabb eredményeit használja fel — és fejleszti tovább — magas színvonalú tudományaiabn Trencsényi-Waldapfel Imre. (Vallástörténeti tanulmányok”, 1959. Akadémiai Könyvkiadó.) E nagyszerű kötetnek több olyan darabja van, amely a tudományosan nem képzett olvasónak is sokat mond. (Például a Szent Kristóf mítosz antik rokonságával megismertető *Christophorus* című tanulmány és az ótestamentumi társadalomszemlélet alapvető jellegzetességeit elemző *Két Adám-mítosz*). Bizonyos publicisztikai lendületet tartalmaz *Az oxfordi Symposium* című tanulmány, amely Rotterdami Erasmus fellépésének hatását mutatja meg a biblia-kritika kialakításában.

Elsősorban publicisztikai, de egyház és vallástörténeti összefüggésekre is érdemben rámutató munka J. R. Lavreckij-nek a Kossuth Kiadónál 1959-ben megjelent *A Vatikán, vallás, pénz, politika* című könyve. J. A., Lencman-nak a Gondolat által 1960-ban kiadott, *A kereszténység eredete* című hosszabb tanulmánya már magas, tudományos színvonalon, ugyanakkor azonban igényt tartva meglehetősen széles olvasóközönségre is, egyesíti a történelmi, filozófiai és biblia-filológiai felkészültséget. Lencman azt a folyamatot vizsgálja: hogyan vált a birodalom ellen lázadó, a rabszolgák gondolkodá-

sát tükröző keresztény szekta a római birodalom uralkodó vallásává.

A könyv sok újat mond Kautsky után is és helyenként — jogosan — vitába száll R. J. Vipper megállapításaival is.

A vallástörténeti felvilágosítást szolgálja a maga eszközeivel az *A vallás titkai* című, a Kossuth Kiadónál ebben az esztendőben megjelent antológia is, amely az antiklerikális szépirodalom és az esszé-irodalom néhány — elsősorban német — klasszikus gyűngyszemével ismereti meg az olvasót. (Ennek magyar megfelelője volt annak idején az *Urak, papok dőlőfét...* című antológia.) Ez a köntösében is vonzó könyv hamar elfogyott, de távolról sem pótol további

ilyen célú és jellegű antológiákat. És itt az ideje — többek között — egy, az *ateizmus történetét tudományosan, ugyanakkor népszerűen tárgyoló monográfia megjelentetésének is*. Annak a munkaközösségnek a munkája, amely most dolgozza ki a vallástudomány és a vallástörténet egyetemi oktatásának részletes programját, minden remény szerint hatással lesz arra, hogy az e téren is szép eredményeket elérjék magyar könyvkiadás a jövőben még eredményesebben harcoljon a szputnyikok — és a szocializmus — korában oly anakronisztikus, elavult életviszonyokat kifejező vallásos nézetek ellen.

A. G.

A CORVINA IFJÚSÁGI KÖNYVEI

A Corvina Kiadó könyvei néhány év alatt bejárták az egész világot, sokszor hallhatunk sikereikről. Irodalmi antológiák, művészeti és tudományos kiadványok számos országban szereztek megbecsülést a magyar kultúrának. Nos, a kiadó ifjúsági könyveinek sikere semmiben sem marad el ezeké mögött. A német, szovjet és angol gyerekolvasók éppoly szeretettel fogadják Gárdonyi regényeit, vagy a szép magyar képeskönyveket, mint a „felnöttek” az *Ungarn, ein Novellenbuch* című antológiát vagy Barcsay Művészeti anatómiáját.

Ifjúsági „irodalomexportunk” két legsikeresebb szerzője — nyilván nem véletlen, hogy a külföldi közvélemény itt egybevág a hazaiával — Gárdonyi és Móra. Az *egri csillagok* és *A láthatatlan ember*, e két Gárdonyi regény német fordítása olvasók és kritikusok egyöntetű elismerésével találkozott. Az olvasóközönség elismerését a készülő új kiadások jelzik, az irodalom hivatásos nyilvántartóit pedig azok a kedvező bírálatok, melyekből a Corvina lektorátusa egy egész iratgyűjtőre valót őriz. A *Thüringer Neueste Nachrichten* vagy a *Liberal-Demokratische Zeitung* ismertetései a regények magas irodalmiságán kívül főként a fiatal olvasók történelmi érdeklődésének izgalmas meseszövevéssel párosult kielégítését emelik ki. Ugyancsak nemetlül ért el nagy sikert — és immár két kiadást — Móra Ferenc *Kincskereső kis kődmőne* és *Dióbél Királyfi*ja is.

De nem csak az ifjúsági irodalom klasszikusai, mai írónk regényei is lelkes fogadtatásra találnak. Így Hegedűs Géza *Miletosi hajós*ának német közönségsikere nyomán jelenteti meg a kiadó Száva István *A szirakuzai óriás*, Murányi-Kovács Andre *A firenzel várászoló* és Mesterházi Lajos *Pár lépés a határ* című művét.

Míndezek a könyvek azt mutatják, hogy elsősorban a történelmi regények iránt nagy az érdeklődés. Ez természetes is, hiszen a kalandos, a gyermeki képzellet megragadó történetet és az ismeretközlő, nevelő szándékot

egyaránt megkívánó ifjúsági irodalom-műfaj egyik „klasszikus” alaptípusa éppen a történelmi regény. — A másik alaptípusból: az útleírásból nem sokat adhatunk a külföldi olvasónak, ebből saját könyvkiadásunk is „behozatalra szorul”. Viszont a történelmi regényeknek nagy hagyományai vannak ifjúsági irodalmunkban, s ma is egyre-másra születnek az elmúlt idők világát felelevenítő művek. — Am emellett hasznos lenne az is, ha irodalmi exporttervünkben helyet adnánk a mai ifjúság életét ábrázoló regényeknek is.

Különösen örvendetes népmesénk sikere. Tanúság rá, hogy a német gyerekek ugyanolyan kíváncsisággal és szeretettel olvassák Kormos István *Die Wunderflöte* és Radó Lili *Wenn sie nicht gestorben sind, leben sie noch heute...* című gyűjteményét, mint a megfelelő hazai korosztály a Grimm-meséket.

A kiadónak gondja van a legfiatalabb olvasó — jobbanmondva hallgató és képnézegető — nemzedékre is. Altalában az itthoni sikereket küldték ki külföldre. Így Fazekas Anna *Öreg néne özikéjét*, mely oroszul, németül, lengyelül és bulgárral jelent meg, Sárközi György *Babavárosát*, Károlyi Amy *Tiktakk-ját*, mely németen és oroszon kívül angolul is olvasható, a rajzfilmről közismert *Két bors ökröcskét* s még egy sereg élénkzínű, gondos kivitelű képes-meséskönyvet.

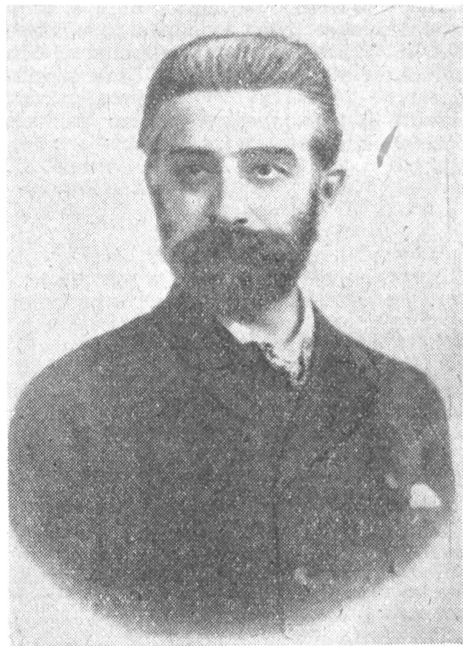
Míndez körülbelül három év mérlege. Ennyi idő alatt öt nyelv — német, orosz, angol, lengyel és bulgár — területre vitték el ifjúsági regények és meséskönyvek irodalmunk és könyvkiadásunk jó hírét. Átlagosan 10–15 ezres példányszám és sok esetben több kiadás mutatja az eredményt. S még a kiadók közti együttműködés hasznos eszméjét is szolgálták a Corvina kiadványai: több „koprodukció”-s könyv született, pl. a német Prisma és Neues Leben Verlag-gal vagy az angol Huchison kiadóval. Így igazán nem csoda, hogy az érdeklődés egyre csak növekszik idegennyelvű kiadónk munkája iránt.

P. B.

Tróái arcképek

Arany László

(1844—1898)

Utolsó arcképe, három esztendővel halála előtt, riadt tekintetű, semmit sem váró, elvégeztetett sorsú embert ábrázol, csak azért nem mondjuk, hogy tíz évvel idősebbet, mint amennyi valójában volt, mert a lélek öregedését nem az esztendőik száma, hanem a belső terhek súlya méri. Kézírása is öregessé, zaklattottá vált ekkorra, korábbi gördülékénysége akadozó, megrángó vonalakká bomlott, melyeket mintegy önmagát erőszakolva meg, visszaernyedve ejtett papírra a kéz. Öreges szokásokat vett föl: városligeti villájából, fájós fejét szellőztetni, a Gellérthegyre járt, lassan, meg-megállva kapaszkodott fel a tetőig, ahol a fiatal főváros esti fényei szikráztak szemébe, a rohamosan óriássá tágult Budapest hivalkodó csillogása, a frissen épült körutak lámpakígyói, egy veszély-tudatlan, élet-habzsoló világ fény-kirakata.

Húsz egynéhány éve írt erről, gazdag és elegáns rímekben, melyeket fegyelmezett tudás válogatott össze nemes bőkezűséggel, de sohasem magakelletőn; aztán a

költői kedv — nem az erőfeszítés fölégető lázától, de befelé, roskadón hamvadva — elaludt, kihúnyt.

Arany László elhallgatása másféle tragédia, mint Berzsenyié vagy Katona Józsefé. A niklai költő lángoló ihletét egy kemény kritika fagyasztotta meg, a *Bánk bán* alkotójának drámai víziói a teljes visszhangtalanság vasfalán porlottak szét. Arany János fia — Thomas Mann szavával — „az élet féltett gyermeke” volt, a tehetségen kívül az otthonosan megszerzett műveltséget, az útegyengető barátokat, a védett élet-körülményeket is adományul kapta; tragédiája a rossz úton botorkáló közösség és a lelkiismeret összeütközésének drámája, sors- vagy inkább kortragédia volt.

Pályája fényesen indult. Már első műve — a diákfővel összeállított, kicsiszolatott népmese-gyűjtemény — klasszikus remek a maga műfajában. Egyébként szemérmes próba; az ország legnagyobb íróinak körében otthonos fiatalember nem vált kellemetlen irodalmi bennfenteskedővé, sem a környező tekintélyektől tiszteletlenül elrugaszkodó ifjú titánná; a nagy-körösi gimnázium után, a pesti jogász-évek alatt, műveltséggel immár gazdagon felszerelve, óvatosan — apró kritikákkal, melyeken itt-ott látszik az atyai ujjmutatás nyoma — tapogatózik az irodalom felé. Fordít is; lektúrt (Washington Irving), nagyobb erőpróbául Shakespearé-t, hogy az ifjúkor futó romantikáját is kiélje, Lermontovot.

1866-ban a Földhitelezet szolgálatába lép, s dolgát — Gyulai Pál szerint „apjától örökölt lelkiismeretességgel” — végezve, annak lesz tisztviselője, majd igazgatója haláláig. Mint Csengery Antal titkára kezdi, s életideálja megválasztásában politikai nézetei kialakításában főnökéhez, apjának jóbarátjához, s neki magának is atyai barátjához igazodik. Csengeryt a Deák-párt sürke eminenciásának szokták mondani, s ez az elnevezés magán hordja a kiegészésből kicsírázott minden baj és romlás ódiáját. A válóságban Csengery a reformkori polgárosodó és polgárosodásában nagyot akaró nemességnek kítűnő képviselője volt. Művelt, fáradszathatlan önképző, szellemes társalgó, akinek szerkesztőségi cercle-jében, a *Pesti Hírlap*nál Petőfi is megfordult; a forradalmat hideg fejfel élte át, de méltatlanság nélkül, s Világos után a szívós gazdasági munka, a lassú megerősödés szószólója lett. Politikája osztálypolitika volt, a közép-nemességé; en-

nek érdekében — az egész nemzet érdekében tudva és mondva azt — munkált a kiegyezésen, melyet nem a dszentri felőlten és korrupt grasszálásának, hanem a liberális reformok oly rég óhajtott megvalósításának alapjául szánt.

Csengery politikája — melyet körvonalazva Arany Lászlóét is jellemeztünk — kétszeresen bukásra volt ítélve. Egyrészt nem számolt azzal, hogy a magyar közbirtokosság nem liberalizmusát elfújták az évek, az már csak a hozzá hasonló kevés nagy öregek szűk környezetében él, s körülöttük ott tolong az anyagi helyzetében megrendült, mohó és gátlástalan, koncleső, élődsi új raj, a későbbi mameluk-szavazók és dölyfös főszolgabírák nemzedéke; másrészt, mert a kiegyezés nemzeti engedményei fejében a nemzetiségek elnyomásának jogát kérte és kapta meg, ezzel felidézte a türelmetlen nacionalizmus minden tragikus átkát.

A kiegyezést mint egyetlen lehetséges megoldást, Arany László is elfogadta, de az eredményt, a következményeket illetően, hamar kétségei támadtak. 1868 februárjában közzé teszi *Tünödés* című versét, melyben a szorongás, csaknem a kétségbeesés hangján szól:

*Nem áll magasztos cél előttünk,
Mint megriadt nyáj tételődünk,
Megrezzent bármí nesz,
A holnap is már fél-sötétség,
Lépnénk, de visszatart a kétség,
A tett aggályba vesz.*

A költő elől eltűnt „az égi láng”, „nem lat sémerre fényt”.

*S átok, gyanú, gúny égve terjed,
Mindig erősebb lángra gerjed
E szenvedely loha:
A vesztőt törzs így kiépül? —
Igen, fattyúsarj nő tövéből,
a ja, jélek, soha.*

Meg nem történtenek, beteljesületlen lehetőségeken merengeni meddő elmejáték, s nem sok értelme van azt kérdeezni: hova fordult volna Arany László költői pályája, ha a *Tünödés* aggalyaiból a végső következtetéseket levonva, egy rántással kitépi magát biztonságos életköréből, s vállalva Vajda János sorsát, fölcsap ellenzéki vátesznek, haragos szavu Cassandrának? Nem csapott töl; a 67-es politikához, a nacionalizmus-hoz mindvégig ragaszkodott, később majd mint országgyűlési képviselő is; ám e politika csődjé egyre élesebb vonásokban rajzolódott ki szeme előtt, egyre nyomasztóbban hatott kedélyállapotára, s költői elhallgatásának, emberi tragédiájának okát a csalódott és tépett lélek gyötrelmeiben nyomozhatjuk.

Egyelőre azonban angliai tanulmányútra kerekedik, s tartalmas levelekben számol be Csengerynek tapasztalatairól. Hazatérve megírja főművét, *A délibábok hőstét*.

Morális, mondhatni tanító célzatú mű ez: nemzedékének — egy félresiklott nemzedékének — ironizálva kritizáló tükre. Halhatatlan hőse, Hübele Balázs — mint az ifjú Adujev, Goncsarov *Hétköznapi történetében* — nem kevés tehetőséggel és sok szép idealizmussal indul neki a világnak, kipróbál több szerepet, több élethelehetőséget, majd nemzeti hős, majd nagy író akar lenni, harcol Garibaldi alatt, lángol szerelemben, Angliát megjárva gazdasági és népjóléti reformokkal próbálkozik, de valami módon minden nagy szándékába a csalódás ürme cseppen, minden kísérlete kudarcba torokoll, nem is mindig saját hibájából, vétke tulajdonképpen csak az, hogy rosszul méri fel képességeit s az áhított célt, s nincs energiája ellenállni a környezet lehúzó erejének. Ezért végzi egy botrányos, részeg éjszaka után — ott lenn,

*Csak elterül alatt a lány iszapban,
Mely tán kotús, de megszokjuk szagát,
Sőt benne ismét lábra kapva,
Az ember jól is érzi tán magát.*

Még nem ejtették ki a szót: „magyar Ugar” — de Arany Lászlónak már sikerült ábrázolnia tragédiáját.

Morális költeményt mondtunk, de nem moralizálót. *A délibábok hőstétben* minden gondolat, minden tanulság csodálatosan tiszta költészet formájában szólal meg, a csipős iронia és a székeptikus filozófia meiankólikus lírával összeoldva jelenik meg, előkelő és finom rímek sajjó ragyogásában. A versesregény akkortájt divatos műfajának Arany László költeménye a legnagyobb — egyetlen — remeke irodalmunkban.

A délibábok hőstének mintegy párverse *A húnok harca*, mely egy évvel később, 1873-ban keletkezett. Az kritikát mondott, ez programot ad. Hasznos, ipari munkára, civilizáló alkotásokra szólító polgári programot, de egyszerűságra a nacionalizmusét is, melyet a szerző fegyverül szánt „a fajok harcáiban”.

S a költő ezzel — a nyilvánosság számára — elhallgattat. Hátra vannak még tanulmányai (*A magyar politikai költészetéről*, *A magyar emigráció mozgalmái*, *Hangsúly és ritmus*) s a *Budapesti Szemlének* készített bíralatai: egy kötetre való munka. Írni tehát írt, bár ki-kihagyó és csökkenő ütemben, haláláig. S amit írt, többnyire elsőrendű; kritikáit egy kicsit szárazabb Péterfy Jenő is vállalhatta volna; prózájuk szép sima haladása minta. Mindez mégsem egy írói egyéni-

ség szerves kibontakozása, nem az elhivatottság beteljesülése.

Elhallgatásának titka tulajdonképpen nem titok, érthetően utal rá egyik tanulmányában ő maga: „A kiegyezési korszak mindig bizonyos kijózanodással jár, s ilyen hangulatban nincs kedvünk dalolni... A pragmatica sanctio, az 1790-i megállapodások, az 1867-ik évi kiegyezés nem a szívből fakadt, s nem ragadhatja lelkessedésre az érzelmek emberét. A költőnek, ha ellenök izgatni jobb belátása tiltja, hallgatnia kell, mert dicsóításukra egy húr se pendül meg szívében.”

Amikor még egyszer és utoljára megszólal Arany Lászlóban a költő, már nem a közéleti férfi, hanem a megfáradt, beteg, irgalomért esdő ember diktálja neki a mondanivalót.

*Mint purgatórium, kietlen, bús setét,
Hol megtört vizeklő várja téletét,
Hol a lét epedés, az idő végtelen,
A lelken mint köd ül aggasztó sejtelen,
Hol Damoklesz-kard függ mindenik fej*

*S mint puszta szirten egy csoport hajó-
törött,*

Összebúj úr, szegény...

*Ilyen hely volt, hová egykor sorsom
vetett.*

Noha ez a költemény tulajdonképpen a testi szenvedést panaszolja, s a „purgatórium” egy előkelő külföldi gyógyhely — a leírás vízióvá növesztett képei, világtörténelmivé tágított távlata, a lassan tapogatózó, hosszú versmondattal sorról sorra sötétülő, immár dantei árnyalása félreérthetetlenül vallanak arról, hogy itt egy teljes élettragédia kapott megrázó kifejezést.

L. S.

Szabó Magda

A ligha van magyar író, aki az elmúlt négy-öt esztendőnek több sikert köszönhet, mint Szabó Magda. Gyors egymásutánban megjelenő kötetei széles körben népszerűek, jelentkezősét és írói növekedését — egy-két kivételtől eltekintve — a kritika is elismeréssel fogadta. Művének jelentősége, irodalmunkban kivívott rangja, a regényeiben érintett társadalmi s esztétikai problémák súlya együtt indokolja, hogy kísérletet tegyünk írói portréjának felvázolására.

Szabó Magda pályája a felszabadulás után, két verskötettel indult. Lírája a háború kegyetlen emlékeit idézte, lassú eszmélkedésben oldozta a pusztulás képeivel konok farkasszemét néző lélek görcseit. Mire azonban költői-emberi érelődése és a tragikus élményektől távolító idő elvezethette volna az új törté-

nelmi helyzet felismeréséig — elhallgatott, s csak 1957-ben jelentkezett újból, *Freskó* című könyvével.

Az érdekes szerkezetű regényben látványosan az írói asszociációk kötetlensége, valójában a társadalmi folyamatok rejtett rugóit és következményeit feltáró realista ábrázolás tudatos koncepciója helyezi egymás mellé a leplezetlen őszinteséggel kiváltott epizódokat. Az idő különböző mélységeiből felszínre hozott élmények sokszínű mozaikja hanyatló világ embereivel és embertelen erkölccsel szembeállít. A témául választott református papi család feje, Máthé István tiszteletes, a dogma merev fegyelmét fölibe helyezi az élet parancsainak. Kíméletlenül önzése számúzi családjából az örömet, a megértő gyöngédséget. A tarbai parókia a lélek börtöne, ahonnan Máthé pap lánya — Annuska — Budapestre szökik. Vállalja lázadása következményeit, sok áldozattal fizet szabadságáért, a hivatásul választott művészpályáért. Kilenc évi távollét után, édesanyja temetésére utazik haza. Az író rokonszenve őt állítja a regény középpontjába, de a múltak krónikáját Annuska és a megtagadott család emlékezte együtt idézi. A vallomások kikerekedő szövedékét ravatali gyertyák sápadt fénye világítja be, s a szertartás komor hangulata süríti a kárhozott család történetének tragikus atmoszféráját.

Ez az atmoszféra: Szabó Magda ítélete, amely a régi magyar társadalom úri középosztályát, — Máthé István tébolyult feleségének sírját mintegy jelképpé is avatva — veszendő, hullásában is ártó szándékú társadalmi réteggé marasztalja el. Annuskának idegen világ már az apja háza. A család egykori szolga-mindeusét többre becsüli, mint rokonait. Jó Mihály, a szomorú gyermekkor próbáinak némán is együttérző társa, az egykori kefégyári munkás, aki Annuska kislánykori festményén királyi koronát viselt, az érett ember, a szárnybontó művész szemében is ihlető példa maradt. Feltűnik a regényben Jó Mihály mellett a pártmunkás Éva alakja is. Ők hárman — Annuska, Jó Mihály és Éva — az író kedves hősei. A *Freskó* általuk arról tanúskodik, hogy Szabó Magda nemcsak felméri, hanem vállalja is a lírájában — 1958-ban kiadott, *Neszek* című harmadik verskötetében is — alig érzelhető fordulatot: a felszabadulással induló társadalmi átalakulást.

A *Freskó* jelentőségét nemcsak az adja meg, hogy Szabó Magda legsikerültebb könyve. Ez a regény, mint a szemléleti elkötelezettség dokumentuma is segít jobban érteni és becsülni a vitára indító újabb műveket, *Az őzt* és a *Disznótort*.

De mielőtt még ezekre áttérve érinteni próbálnók a világnézeti problémákat, kitérőt tesszünk két pedagógiai-didaktikai mű bemutatására. Szabó Magda hosszú éveken át tanított egy budapesti általános iskolában. Elményeit, nevelői elveit foglalja regénybe a *Mondják meg Zsófikának*. A sok fontos társadalmi és lélektani kérdéssel foglalkozó könyv értékes állásfoglalás. Zsófiكا apja hirtelen meghal. Édesanyja, a pedagógia elméletének tudós kutatója, a gyakorlatban csődöt mond nevelési elveivel. Nem tud közel-férkőzni kislányához; Zsófiكا árvasága egy öreg iskolaszolga otthonában talál menedéket, de segítségére siet az iskolát tatarozó kőműves és az anyát hibáira figyelmeztető tanács-munkatárs is. Mindez csak abban a társadalomban lehetséges, ahol — az egyik szereplő szavaival — „ha egy kisgyermek árván marad, annak apja lesz az egész világ.” A *Mondják meg Zsófikának* művészi erényei, az alakokat nyelvi eszközökkel is találóan jellemző finomságok fontos mondanivalót szolgáltatnak: a társadalmi kollektivitás eszméit fejezik ki és bírálják a doktriner tudakosság életidegen magatartását.

A szerző eszményvilágába vezető *Sziget-kék* című könyv is humanista hitvallás. Félig mese, félig filozófia, gyereknek, felnőttnek egyaránt gazdagító, kellemes olvasmány. A kis Vallentin álma a béke és barátság szigetét idézi meg a könyv lapjain. Az álom világa — utópia, amely állatok közösségében valósítja meg az emberi együttélés ideális rendjét. A példának, tanulságul állított mese kontaszítja a mai tőkés világ, amelyben leleplező élességgel fordul visszájára mindaz, ami a *Sziget-kék*-ben humánus és reménykeltő.

Vita Az őz című regény körül robbant ki. Egyik kritikusa szerint ebből a regényből hiányzik az egyértelmű állásfoglalás. A belső monológ hangja, a hős szubjektív vallomását azonosuló író hallgatása kétségeket ébreszt: vajon a mű tagadja és elítéli, vagy pedig együttérző rokonszenvvel mentegeti az önzésében, cinikus játékaiban oly ellen-szenves, gyilkos szenvedélyű színésznőt, Encsy Esztert?

A tudat legrejtettebb redőit kitaró Szabó Magda a lélek torzulásának hiteles, pontos körképét festi fel. Módszere: az asszociációk csapongó váltásait rögzítő, érzések és gondolatok kapcsolásainak illogikus rendjét követő belső monológ nem hagy semmit homályban. Eszter múltját, nélkülöző gyermekkorát, családi konfliktusait, művészi pályáját, szerel-

mét, a lenézett világról és megvetett embereiről vallott nézeteit, bosszúvágyó természetét, póztalan egyszerűség pózában tetszelgő hamis szerepjátását éles világításba helyezi. S éppen ez a kíméletlen, röntgen élességű fény az írói állásfoglalás. Szabó Magda itt az ábrázolás közvettségével, mégis félreérthetetlenül mond véleményt. Nincs kétségünk szándékait illetően még akkor sem, ha *Az őz* önmagában és nem a szerző többi munkájára utaló összefüggésben vizsgáljuk, — ami különben nem: elmélyültségre valló módszere a kritikának.

A hőssel való azonosulás formája, a belső monológ az írói állásfoglalás egyedüli eszközének az önfeltáró ábrázolás intenzitását hagyja meg. Ha az író közvetlenül mondana véleményt, megsértené a választott forma fegyelmét. Magára adó művész ezt nem teszi, vagyis a kiállást számonkérő kritika a szerkezetet, a monológ enteriőr technikáját teszi kérdésessé. De vajjon eszébe jut-e valakinek vitatni a *Klím Szamgin* irodalmi értékét, vagy pártosságát, pedig Gorkij regényciklusa egyetlen leleplező önarcképe a címszereplőnek.

Persze itt nemcsak párhuzam van, hanem különbség is. Az őz állásfoglalása nem a pártos gorkiji kritika. Mert Szabó Magda is riasztóan ellenszenvesnek érzi ugyan Eszter életét és nihilista etikáját, de magatartásával még inkább csak valami elvont humanista morál kategorikus imperatívuszát fordítja szembe. Szabó

Magda még nem szocialista, de a szocializmus gyakorlatával, méginkább távlatával, etikájával, humánumával rokonszenvező író. Fejlődését zavarhatja meg, aki máris olyan műveket kér számon tőle, amelyek a kommunista alkotó elvi szilárdságát feltételezik. Az őz — kritikai realista mű. Formai leleménye, hangvételének eredetisége, olvasmányos, friss stílusú új irodalmunk színeképét gazdagítja.

A *Disznótor* című új regény, témában, szemléletben és formaadásban egyaránt a korábbi könyvekre emlékeztet. Az egyéniségének újszerűségével feltűnő írónőt mintha utolérte volna az öniségtelenség veszélye. Ráadásul még alakjainak típus-értéke is kétséges, és szembe-tűnő a mű társadalmi problematikájának periférikus jellege. Mindez arra figyelmeztet, hogy Szabó Magda pályájának olyan pontjára jutott, ahonnan már csak a haladás perspektíváinak helyeslését aktuális, konkrét életproblémák pártos, szocialista igényű megoldásával felszerűelő író juthat tovább — előre!

D e r s i T a m á s

Montesquieu

(1689—1755)

Epp száz évvel a nagy francia forradalom előtt született, s a dátumok e véletlen összerímélése mintha csak arra akarna figyelmeztetni, hogy Montesquieu munkássága és a feudalizmus megdöntése között szoros kapcsolat áll fenn. S valóban, a forradalom szónokai és publicistái — Rousseau-t kivéve — senkire sem hivatkoztak gyakrabban, mint Montesquieu-re, s többé vagy kevésbé mindnyájan tanítványának vallották magukat, nemcsak a girondiak, de Saint-Just, Marat és Babeuf is.

A *törvények szellemének szerzője*, a La Brède-i tornyos kastély ura, a tekintélyes törvényszéki elnök azonban korántsem volt forradalmár. Születése, vagyona rangot, kényelmet biztosított neki, szenvedélyektől ment alkata megóvta az összeütközésektől, melyek elől kisebb megalkuvások árán is kitért, és élete végén azzal dicsekedett, hogy minden reggel vidáman üdvözi a világosságot, egész nap elégedett, este töprengő gondolatok nélkül alszik el, s álma zavartalan.

Egyetlen dologban volt mohó: az olvasásban. Eleinte a természettudományi stúdiumok vonzották, pályakezdő írásaiiban a visszhangról, a vesemirigyekről értekezett; szellemének későbbi fordulatát a rómaiak vallási politikájáról és az ál-

lamadóságokról készített tanulmányai jelzik. Közönsége ekkor még csak a Bordeaux-i kised akadémia hallgató-sága — első nagy művét már egész Franciaország és a franciás Európa olvassa.

A *Perzsa levelek* 1721-ben jelent meg név és engedély nélkül, egy Rouen-i nyomdában. Tünetenyés könyvsiker volt, egy év alatt tucatnyi új kiadása támadt. A szalon-dámák és világiak csiklandós háremtörténeteinek kacarásztak, a szórakozni vágyók exotikus divatszíneiért, a filozofáló elmék felvilágosult gondolataiért rajongtak, az irodalmi nyencek a finom La Bruyère-i jellemrajzok folytatóját üdvözölték szerzőjében, az utópiák kedvelői is megtalálták a maguk táplálékát lapjain, stílusának főlényes eleganciáját, ironiájának ellenállhatatlan szellemességét pedig titokban talán azok a papi és udvari körök is élvezték, amelyeket nyugtalanított a fiktív perzsa utazók európai megfigyeléseiként előadott csipős társadalomkritika.

Az Akadémia tagjai közé fogadná Montesquieu-t, de a király tiltakozása elűti ettől, és csak miután a merészebb passzusoktól megtisztított kiadást rendez sajtó alá a *Perzsa levelekből*, nyeri el helyét a kegyesinálta halhatatlanok között. Most már teljesen írói és gondolkodói hivatásának él: törvényszéki állását — a kor szokása szerint — eladja, s európai tanulmányútra indul; hazánkba is ellátogat, megjelenik az 1728. évi pozsonyi diétán, s koccint az ország főbijeivel; a leg-hosszabb időt Angliában tölti.

A tapasztalatgyűjtés éveit után 1734-ben *A rómaiak nagyságának és bukásának okairól* írt művével jelentkezik. Ez a könyv, mely már nélkülözi a *Perzsa levelek* szórakoztató stilkörítését, minden lapján a Bossuet-i vallásos történetfilozófiával hadakozik: a birodalmak sorsát Montesquieu szerint nem az isteni akarat, hanem materiális és erkölcsi, de mindig evilági okok hatása szabja meg. Rómát belső szabadsága tette kifelé hatalmassá, s a világalalom élvezetében megromlott társadalmi szokásai okozták hanyatlását.

E klasszikus becsű munka, mely még egy évszázad múlva is éreztetett hatását a francia történetíráson, tulajdonképpen csak előtanulmány volt Montesquieu főművéhez, melyben *A törvények szelleméről* címmel két évtized fáradságos olvasásának és elmélkedésének eredményeit tárta a világ elé. Ennek a könyvnek páratlan gondolatgazdagságából a mai köztudat leginkább azt tartja számon, hogy Montesquieu az éghajlatnak, a földrajzi környezetnek döntő szerepet tulajdonított a társadalmi rendszerek kiala-

kulásában. Forradalmasító hatását azonban a nagy mű azokkal az elemzéseivel érte el, melyek kimutatták az abszolútista uralom igazságtalan és célszerűtlen voltát, s helyette a törvényhozó és a végrehajtó hatalom különválasztásán alapuló — angol mintájú — alkotmányos kormányzást ajánlották. S jóllehet Montesquieu sohasem lépett túl az óvatos reformerség álláspontján, az ember természetadta jogainak hirdetése, a rabszolgaságnak, a vallási türelmetlenségnek és a feudális erőszaknak elítélése, a hazafiúi erények magasztalása és a szabad és okosan rendezett élet vágya olyan őszinte pártosszal szólalt meg könyve lapjain, hogy az méltán vált a későbbi forradalmár nemzedék iskolájává.

D'Alembert — a XVIII. század fellengzős, de hívő nyelvén — „az emberiség jötevőjé”-nek nevezte Montesquieu-t. Stílusát a legkönyörtelenebb francia írósvivészek — Stendhal, Flaubert, Anatole France — magasztalták. Hatása nálunk is mély és megtermékenyítő volt. Műveit korán kezdik fordítani; jellemző, hogy nemcsak magyarul, hanem latinra is. Bessenyei a *riolmi* egyik fejezetét szenteli neki, Batthyány Alajos a hatalom megsztásának elvét Montesquieu szellemében fejtegeti, a jakobinusok — Martinovics, Batsányi, Szentmarjai — gyakran idézik, Kisfaludy Sándor hazafiságot tanul tőle, Eötvös József és nemzedéke lelkesedéssel olvassa, és Petőfi is, valahányszor ke-

zébe veszi féltett kincsét, Saint-Just *A forradalom szelleme* című könyvét (melynek titulusa is Montesquieu-re utal), címlapján Montesquieu-idézetet lát maga előtt, és megtámadtatása idején mondott haragosan büszke vallomásában, mely a köztársaság fő jelszavaként a „tiszta erkölcs”-öt hirdeti, nem nehéz Montesquieu inspirációjára ismerni.

— k —

Nikolaus Lenau

(1892—1850)

A természetet festő költőnek véleményem szerint konfliktust kell teremnie a természet és az emberi lét között. Ebből a konfliktusból új szerves életnek kell születnie, amely szimbóluma lesz a természet és az emberi élet egységének”. Aki ezt írta, Nikolaus Lenau, egyik legnagyobb német lírikus Goethe és Heine mellett, nemcsak költészetével, de életével is hitet tett a fenti postulatumnak mellett. Egy életre szóló konfliktusba keveredett a valósággal s miközben megszületett a mű, a természet és a költői magatartás symbiosisa, alkotójának szelleme örökre elsötétült...

Nikolaus Franz Nimbsch von Strehlenau, költői nevén Lenau, 1802-ben született a dél-magyarországi Csatádon, Temesvár közelében. Atyja Magyarországra elszármazott osztrák katonacsalád iadéka volt, maga is dragonyostiszt, majd kamarai tisztviselő, anyja Maigraber Teréz, Pest város néhai főügyészenek a lánya. Apjától örökölte a költő a szertelenséget, a kalandvágyat, anyjától törékeny, minden külső behatásra szinte beteges érzékenységgel reagáló lelki alkattát. A kártyás, dorbézoló apa korán elhunyt; özvegye egy évtizeden keresztül torlesztgette hátrahagyott adosságait, majd újra férjhez ment, s szemefénye, a ragyogo tehetségű Niki ide-oda hanyódot a családban, hol nagyszüleinél az auszriai Stockerauban, hol Pesten, Tokajban, Magyaróváron és Pozsonyban, míg végre nagyapja elküldte a bécsi egyetemre. Itt előbb az orvosi, majd a bölcsészeti fakultást látogatta, de a belvárosi irodalmi kávéházat is. E kávéházban, a „Neuner”-ben, mindennapos vendégek voltak az osztrák „Sturm und Drang” későbbi legnevesebb képviselői, akik akkor bontogatták szárnyaikat: Anastasius Grün, Friedrich Halm, Eduard von Bauernfeld. Rövidesen felkarolták az érdekes külsejű, élénk szellemű, lobogó temperamentumú fiatalembert s az ő biztatásukra írta az ifjú Nimbsch első verseit. Az ő hatásuk alatt vetette be magát az osztrák „Vormärz” politikai áramlataiba is, ök

gyűlöltették meg vele az önkényuralmat, a klerikális reakciót — s noha maguk is arisztokrata ivadékok voltak (Anastasius Grünt valójában gróf Auerspergnek, Friedrich Halmot báró Münch-Bellinghausennek hívták) — a feudális maradványokat. Polgári forradalmár lett s ezt a magatartását tükrözi egész költészete.

Élete végéig fel-felkísértett benne Magyarországon töltött gyermek-kora. Megsiratott fényes emlékként élt benne a hazai táj, a pusztá végtelenbe futó horizontja. Csak álmokképek, az élet elhagyott, visszfényvel világított állomásai már a tokaji lankák, a Bakony és a Balaton váromjai, a csárdai betyárok, a cigánykaraván, a verbunkos-tánc, a völgyi úton poroszkáló postakocsi kürtje. Személyes élményei ugyan, de mert a régmúltban rögződnek, a tudatalattiból merülnek fel, csak színeképek, hangképek, mozdulatok filmjei; egy nagy költő varázspálcája idézi fel őket időről-időre a lélek temetőjéből. A magyar múlt mindjobban elmosódik előtte, az csupán álmai birodalmában él. A császárváros levegőjében Lenau német költővé lesz.

1831-ben az akkor huszonkilenc éves költő Stuttgartba utazott s ott csatlakozott a sváb költőcsoporthoz. Egy évvel később jelent meg első versgyűjteménye *Költemények* címmel, s egysapásra országos hírt szerzett számára. A kor a szemikultusz kora volt; a metternichi korszak fojtó levegőjében az emberek bálványokká emelték azokat a ritka egyéniségeket, akik a művészet nevében szabaddabb életformát élveztek; bennük ünnepezték azt az emberi ideált, amellyé maguk nem lehettek. A fiatal Lenau már külső megjelenésében is megfelelt ennek az ideálnak. Egyik hódolója így ábrázolta: „Inkább kistermetű, de szélesvállú, inas kezekkel és lábakkal. Minden mozdulata személyes bátorságot, sőt elszánt-ságot árul el, szuverén ura a szónak... Hatalmas feje a költői hivatás teljesen adequat apparátusa. Haja, bajusza és oldalszakállja sötétbarna, széles homlokát kissé hajlott orra felett sokszor ráncolja az indulat. Pofacsontja szlávosan erős, vékony ajka összeszorítva is beszédes. Alla rövid, barna szeme a szellem, az elmélyedés, a melankólia feneketlen két kútja...”

Ilyen volt az a harminc éves fiatal-ember, aki hónapok alatt felhágott a német Parmasszus csúcsára — hogy újabb néhány hónap után hátat fordítson a dicsőségnek. A „vén Európa”, a metternichi korszak rendőrállama ránehezedett a kedélyére, szabad, új világra vágyott, ahol elképzelése szerint nincse-

nek kasztok, nincsen felsőbbség, nincs elnyomás. Hirtelen elhatározással kívándorolt az Egyesült Államokba. De alig nézett ott körül s máris új csüggettség fogta el. Az akkori Amerikában nem zavarták ugyan a rendőrspiclik, nem kellett udvari lakájok előtt hajbókolnia, nem törölt a cenzura egész versszakokat a műveiből, de ezeknél az anomáliáknál is jobban elkésérettette az „amerikai életforma”: az amerikai polgár, a pénzhajhászó, könyörtelen, önző, a szellem szabad szárnyalását nem ismerő vagy megvető ember. Idegenül élt Pittsburgban, felháborodott a rabszolgatartó déli államok embertelenségén s még a Niagara-zuhatag csodás panorámája, amelyet megénekelt, sem kárpótolta az átél csalódásokért. Sietett haza, ahol barátai voltak, ahol dédelgették, szerették, kényeztették. S hozzákezdett azoknak a műveknek az alkotásához, amelyekről azt hitte, hogy életének főművei lesznek. A *Klara Herbert*, a *Marionetten*, *Anna*, *Mischka* és *Johann Ziska* inkább próbálkozások még az epikus forma elsajátítására; helyenként elhullat itt is lírai gyöngyszemeket, de ezek a művei nem számottevők. Maga sem tartja őket azoknak.

Aztán megírja *Faust*-ját. Merészség volt Goethe *Faust*-ja után nyúlni ehhez a témához, s nem kétséges, hogy Lenau erősen goethei hatásra alkotta meg. De Goethe nagy művében mindig bírálón áll anyaga fölött, sohasem subjektív. Lenau mindig az. *Faust* ő maga, a választos cselekmény, hol epikus, hol drámai formában, inkább lírai önéletrajz, egy

nagyratörő tudós hadüzenete a fennálló világnak, lázadás isten ellen, küzdelem a tudás mindenhatóságáért s végül fegyvertétel...

A *Savanarolában* és az *Albigensekben* az egyház önkényuralma ellen harcoló igaz emberek tragédiáját mutatja be a költő. Míg azonban III. Ince pápa az elveit tűzön-vízen keresztül megvalósító, akár tömeges emberirtással is győzelemre törő fanatikusként, VI. Sándor, a Borgia-pápa a megtestesült Antikrisztus, a főpapi talárt beszennyező, istentől és embertől elrugaszkodott, vérengző fenevad. Lenau mindkét művében a magas klérussal szemben ifjúkora óta érzett ellenszenvét önti irodalmi formába. Emellett kiváló alkalom ez számára, hogy tiltakozzék a megkötöttség minden más formája, elsősorban a szellemi komformizmus ellen.

Ezek, a dráma és a költői elbeszélés formáinak kereszttezéséből született művek azonban kevésbé jelentősek, mint kisebb költeményei. Ami bennük marandó, az Lenau őserővel előtörő lírája, a hangulatok, az indulatok, a természeti képek friss színe, forró lüktetése, borongó sejtelmessége, a gondolatok lírai lobogása. Ezek a gondolatok merészek, de kifejezési formájuk sohasem bonyolult. Mint kisebb verseiben, itt is népdalszerű egyszerűséggel szólal meg a költő, mindig melódikus s mégis monumentális erővel ragadja meg az olvasó képzeletét. Byron írta le először azt a mondatot, hogy egy táj a művész lelkiállapotának kifejezője. Lenaunál ez fordítva áll, nála a természet formálja a művet, a valóság a gon-

dolatot, persze az a valóság, amelyet át-meg átjárnak egy költői temperamentum eleven és mélyről fakadó forrásai.

Ezek a források apadtak el végleg 1844 októberében, amikor a költőt egy szélütés és több egymásra következő súlyos idegromban után elmeegógyintézetbe kellett szállítani. A katasztrófa közvetlen oka valószínűleg az volt, hogy választania kellett menyasszonya és évtizedes szeretője, műzsája, Sophie között. Előbb Winnenthalban, majd 1847 óta a Bécs melletti Döblingenben ápolták, ugyanott, ahová egy évvel később beköltözött Magyarország egy másik nagy szülöttje, Széchenyi István is. Széchenyi állapota ez időben még nem volt oly súlyos, mint Lenaué. Ő tudott róla, hogy kívül lakik egy tető alatt, de a költő élete két utolsó évében nem ismert már meg senkit. 1850 augusztus 22-én hajnalban halt meg s a közeli Weidlingben temették el. Sírja fölött gránitoszlop emelkedik, erre helyezték a költő bronzöntvénnel készült képmását e felirattal: Lenau.

*

Nikolaus Lenau — már származásánál és tárgyánál fogva is egyike a leggyakrabban magyar nyelvre fordított költőknek. A fordítók között szerepelnek olyan rangú magyar költők is, mint Vajda János, Reviczky Gyula, Ábrányi Emil, Babits Mihály és Tóth Árpád. A költőről megjelent tanulmányok közül a legjelentősebb Turóczi-Trostler József 1955-ben megjelent Lenau-monográfiája.

Frank László

TERMELŐSZÖVETKEZETI KLUBHELYISÉGEK HAJDÚ-BIHARBAN

A Művelődési Minisztérium segítségével 10 termelőszövetkezeti klubhelyiséget hoznak létre Hajdú megyében. Az első lépéseket még áprilisban megtették, azóta a társadalmi hozzájárulás is szépen alakult, amit az alábbi táblázat is mutat:

	Beruházási hitel	Társadalmi hozzájárulás
Bakonszeg	50 000 Ft	57 774 Ft
Berekbőszörmény	50 000 Ft	19 050 Ft
Bereettyószentmárton	21 400 Ft	14 000 Ft
Hencida	50 600 Ft	39 000 Ft
Újtitkos	23 500 Ft	8 000 Ft
Összesen:	195 500 Ft	137 824 Ft

Felújítási hitelből az alábbi helyeken létesítettek termelőszövetkezeti klubot:

Balmazújváros	10 232 Ft
Ebes	16 170 Ft
Nagyhegyes	20 000 Ft
Újszentmargita	40 000 Ft
Zsáka	40 924 Ft
Összesen:	127 326 Ft

A költségvetésen felül összegeket a termelőszövetkezetek társadalmi munkával egészítik ki. Említésre méltó, hogy Magyarhomorogon a termelőszövetkezet saját erejéből hozott

létre klubhelyiséget, amelyhez a berendezési tárgyakat a Megyei Könyvtár már meg is küldte.

A klubhelyiségek fenntartása a termelőszövetkezetek feladata, a klub vezetőinek tiszteletdíjáról, a fűtésről, világításról és egyéb kiadásokról a termelőszövetkezet gondoskodik. A klubvezető díjazásával kapcsolatban kétfajta elképzelés van: az egyik szerint pénzben fizetnek, a másik szerint pedig munkaegység jóváírással kapná a tiszteletdíjat. (Nagy Lajos)

*

KÖZVETÍTÉST ADOTT A TELEVÍZIÓ a városmajori Szabó Ervin parkkönyvtárból. Bemutatta a szép környezetben lévő szabadterti könyvtár életét, munkáját, olvasóit.

*

A három Szabó Ervin parkkönyvtár jól bevált, nagy érdeklődést keltett a lakosság körében. Az augusztusi statisztika szerint:

*

A IX. kerületi Kun Béla téren, a 39. sz. könyvtár kezelésében lévő parkkönyvtárban 682-en olvastak 1275 könyvet, folyóiratot. A X. kerületi Csajkovszkij Parkban, a 12. sz. könyvtár parkkönyvtárában 352-en olvastak 468 könyvet, folyóiratot. A XII. kerületi Városmajorban (a 38. sz. könyvtár kezelésében) pedig 364-en olvastak 462 könyvet, folyóiratot. (Sz. E. K.)

A NÉPMESE VÉDELMEBEN

Természettudósok megállapították, hogy vannak úgynevezett villámvonzó helyek, ahová gyakrabban csap a villám, mint máshová. Úgy látszik az irodalom terén is vannak ilyen kényes területek, amelyek vonzzák a villámokat. Ilyen például a népmese területe. Időnként szinte törvényszerűen akadnak vállalkozók, akik igyekeznek megtépázni a népmesék nimbuszát. Rendszerint persze nem irodalmi, nem néprajzi, nem esztétikai álláspontokról szórják villámaikat a népmesékre, hanem például a filozófia, a nevelés, a világnézet, a szűkkeblűen értelmezett racionalizmus vagy praktikizmus hadállásaiból.

Nem „szerencse”, hanem törvényszerűség dolga, hogy mindig akadnak Puskinok, Dickensek, Tolsztojkok, Csehovok, Arany Jánosok, Gorkijok, akik megvédik a vádlottak padjára hurcolt mesét. S a mese tovább él. Meg sem érzi a kapott fricskákat. Tanít, „gyönyörködtet, nevel, gazdagít, szépít.

Ritka eset, hogy „írástudók” támadják meg a meséket, de azért ez is megtörténik. A Magyar Nemzet 1960. január 10-i számában például egy olyan írónk ír legalábbis súlyos félreértésekre alkalmas cikket a népmeséről, aki maga is ifjúsági író. Valljuk meg, szokatlan jelenség. Lássuk a cikkek azokat a részeit, amelyek méltán szegyet üthetnek sok olvasó fejébe:

„Az utóbbi években könyvkiadásunk bőven ellátott bennünket tündérmesékkel, népmesékkel és kapni modern mesekönyveket is. *Itt az ideje, hogy lemérjük a hatását és számot vessünk a társadalmi szükségletekkel.* Az a kérdés, hogy a gyermek olvasó-, illetve hallgatótábor, melyik mesére hogyan reagál, melyiket szereti, melyikből mit ért meg. Személyes tapasztalatom szerint, amelyet megerősítenek és kiegészítenek mások tapasztalatai is, arra vall, hogy a tündérmesék, illetve a népmesék egy jó része különösen a legfiatalabb mesehallgató korosztályokra egész más hatással van, mint ránk hasonló korban volt. A gyakorlat az, hogy „A vitéz szabólegény” című *Benedek mesekönyvből*, amely pedig a gyermekirodalom klasszikusa, szinte képtelenség egy mesét felolvasni, mert a magyarázatok, amelyeket a gyermek követel, sokkal több időt vesznek el, mint maga a mese.”

S ezután jönnek olyan tótágast álló megjegyzések azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyeket a gyermek a „szegény ember”, az „urtság”, a lányát szegény embernek feleségül adó király fel-

bukkanása alkalmával kérdez, hogy az olvasó méltán kapkodja a fejét: lehet-e, hogy írástudó ember ennyire félrefogjon a népmesék interpretálásával kapcsolatban? Hiszen ma már az általános iskolában is helyesen tanítják, hogy mi a mondanivalója a többnyire feudális társadalmi viszonyok között keletkezett népmeséknek. Idestova minden általános iskolát végzett gyermek tudja, hogy az elnyomott néposztályok vágyálmaikat fejezték ki a népmesékben, s hogy éppen azok jártak be szabadon a királyi palotákba — a mesékben —, akik véglegesen és visszavonhatatlanul ki voltak onnan zárva, s azok kapták feleségül a király lányát és felé királyságát, akik még csak a „felvégen” lakó módosabb parasztlányaira sem nézhettek rá azzal a gondolattal, hogy feleségül vezessék őket.

Alig hiszem, hogy bárki is örökletes anyagként hozza magával a népmesékben található fogalmakat, s a régebbi korosztályok gyermekeinek is valamikor meg kellett érteniük, meg kellett tanulniuk azt, hogy mi az a tündér, boszorkány, javasasszony és a többi. S ha egyszer megtanulta, éppen olyan szabadon közlekedhetett a mesék gazdag, színes birodalmában, mint azok a mai gyermekek, akiket helyesen és megfelelő életkorban vezetnek rá a népmesékincs csodálatos szépségeire. Ma már határozottan tudjuk, hogy a jól fejlődő gyermek 5—6 éves korában biztosan különbséget tud tenni mese és valóság között. Finoman érzi, hogy mi a mese, és — a nevelés által elrontott esetek kivételével — nem fordul elő, hogy a gyermeknek a való életben való tájékozódását megakadályozná az, hogy sok mesét hallgatott és olvasott.

Ugyancsak keményen elmarasztalja a cikk írója Andersent is. „...mit kezdjenek velük a mai gyermekek és a mai gyermekek szülei?” En inkább azt mondanám: milyen kincsből rekeszti ki gyermekét az a szülő, aki *idejében* nem adja kezébe Andersent, inasostul, szobalányostul és szolgáttul?

A szerző nyilván maga is meghökkent attól, amit cikke elején papírra vetett, s igyekszik eloszlatni a lehelő „félreértéseket”. Ha ugyan félreértéseknek lehet nevezni azokat a gondolatokat, amelyek az ilyen mondatok olvasása közben jutnak az olvasó eszébe: „Ahány kitétel, annyi ismeretlen és teljesen elvont fogalom a mai gyermekember számára. Nem is szólva magáról a „mondanivalóról”!

Engedjék meg olvasóink, hogy ne idézzünk többet a cikkből, amely a rengeteg melléfogáson kívül helyes megállapításokat is tartalmaz. Inkább vizsgáljuk meg, hogy *François-Paul Delarue*, a kiváló francia folklórista, milyen álláspontot képvisel a *H. Wallon* által szerkesztett *Enfance* című haladó neveléslelektani folyóirat 1956-ban megjelent nyilatkozataiban a népmeséről, s annak nevelőértékéről, egyben a népmesék nevelés céljából való felhasználásának helyes módjairól. Ime néhány kérdés, és a rájuk adott válasz *kivonata*:

Igaz-e, hogy minden gyermek szereti a meséket?

Nem ismerek kivételt. Mint nevelő meséltem minden korú gyermekeknek, felnőtt tanfolyamok tanulóinak, s a meséknek mindig egyforma sikerük volt, akár tündérmesékre, akár tréfás mesékre került sor. Ha mégis egyes tanítók azt állítják, hogy tanítványaik nem szeretik a mesét, ennek oka úgyszólván mindig az, hogy ők maguk nem szeretik a mesét, nem tudnak mesélni, s így nem tudják hallgatóikkal megszerettetni a mesét. Az elmondás, a tolmácsolás módja ugyanis igen fontos tényező.

Őn hogyan jutott el a népmesékhez?

Már egészen kicsi koromban nagyon szerettem a népdal- és népmeseköltészetet, amelyet nem választok külön. Gyermekkorom egyik felfedezése volt, hogy könyvekben is vannak mesék. Hétéves koromban jutottam hozzá Perrault meséihez, amelyek nyomban elbűvöltek. Anyám kiáltozott utánam, de én nem hallottam. A következő években újra elolvastam ezeket a meséket. Olvastam nemzetközi folklórtermékeket is. Azt hiszem, hogy a népmesék egy a másfajta irodalmi termékektől a képzelet kvalitásai, a poétikus fantázia különböztetik meg. Ezek a tulajdonságok hasonlíthatatlanná és utánozhatatlanná teszik őket. Még ma is éppen olyan gyönyörűséggel olvasom az indiai, balkáni és orosz mesegyűjteményeket, mint gyermekkoromban. Vannak mesék, amelyeket száz változatban is olvastam, s mégsem untam meg őket. A mesék közül legjobban a csodás meséket szeretem. Azokat, amelyeket a németek *Märchen* néven tartanak számon.

Őn azt írta, hogy ezek a mesék sok oknál fogva csodálatosan illenek a gyermek mentalitásához. Meg tudán határozni ennek legvalószínűbb okait?

A gyermek pszichológiája, azt hiszem, nagyon közel áll az egyszerű, a műveletlen lelkek pszichológiájához, akik évezredek óta fenntartották a meséket. A mesék azokat a vonásokat őrizték meg, amelyek a primitív költészetre jellemzők.

Az alliteráció, a szavak és mondatok ismétlése, bizonyos verbális elemek periodikus visszatérése, szentesített kifejezések, a leíró díszítőjelzők és a képek egyszerűsége, tulajdonnevek alkotása egy-egy jellemvonásból, a hármás ismétlések, a szimmetrikus ellentét vagy a láncszerkezet, különösen pedig azok a formulák, amelyek ritmust, asszonáncot vagy rímet asszociálnak, s amelyek olyanok, mint a Leitmotiv-ok, oly nagy bájt kölcsönöznek bizonyos meséknek. Ez a formális költőiség olyan jól megfelel a gyermekeknek, hogy e költészetet jellemző vonások legtöbbször meg lehet találni a tőlük származó alkotásokban is.

A mese csodálatosan alkalmazkodik a gyermeki mentalitáshoz a szereplők, a cselekmény, az érzelmek egyszerűsítése, sematizálása és stilizálása miatt is. A mesék szereplői, az esetek óriási többségében egy-egy reprezentatív jellemet nagyon leegyszerűsítve mutatnak be. A hősök régi, csaknem hieratikus vonásokban az egész emberiség alapvonásait és elsődleges tulajdonságait szimbolizálják. Victor Hugóhoz méltó szimmetriával állítva szembe egymással: erő és gyengeség, brutalitás és csel, jóság és gonoszság, szeretet és gyűlölet, hűség és árulás, nagylelkűség és kapzsiság, bátorság és gyávaság stb.

Az, ami a gyermekeknek és sok felnőttnek is tetszik, éppen ez a pszichológiai egyszerűség, amely eltünteti a személyek és lakások úgyszólván végtelen vátozatát, a nyomorúságos faágakból öszszeroított kunyhótól kezdve az Ezeregy éjszaka elbűvölő palotájáig. Úgy, hogy a gyermek meséről mesere újra ismeros alakokat, barátokat talál, más-más ruhában és más-más helyzetben.

Gondolja-e, hogy a népmesék pozitív gyarapodást jelentenek a gyermek számára? S miért?

Általában szívesen szembeállítják azokat a pozitív ismereteket, amelyeket a gyermekek például a kalandregényekből szereznek a tündérmesék „hamis világával” szemben. Pedig még akkor is, ha az ismeretszerzés területén maradunk, ugyanakkor, amikor teljes mértékben elismerjük a kalandregény létjogosultságát, nem szabad félreismerni, hogy a népmese is adhat valamit ezen a területen. Azok között a dokumentumok között, amelyek a leghűbb felvilágosítást nyújtják nekünk a régi civilizációkra vonatkozóan, igen előkelő helyet foglalnak el éppen a népmesék. Rengeteg információt találunk bennük az egyiptomiakról, Indiáról, a buddhista Kínáról, az arab világról és így tovább. Egy világ-mesegyűjtemény, amely bevezető megjegyzéseiben saját millió-

jébe helyezi a mesét, néhány lapalji jegyzetben pedig megmagyaráz bizonyos dolgokat, a gyermek számára csodálatos bevezetés a világ megismerésébe. A mese ezenkívül költői ismereteket is nyújt.

Vannak-e tilos mesék?

A borzalmas tartalmú históriákat, amelyek tulajdonképpen nem is igazi mesék, távol kell tartanunk a gyermekektől. Szellemekről, kísértetekről, varázslókról, sátáni éjjeli összejövetelekről, farkasemberekről, borzalmakról szólnak ezek. De az igazi mesék között is vannak olyanok, amelyeket nem szabad a gyermekeknek, főleg a legfiatalabbaknak adnunk. Ilyenek a túlzó fantasztikumokat, fantomokat, szörnyeket, kegyetlenségeket, kínzásokat tartalmazó mesék. Az ilyen részeket, ha lehet, ki kell kapcsolni a meséből, vagy az egész mesét el kell hagyni. Ugyancsak ki kell kapcsolnunk a durva meséket is, s ugyanígy azokat is, amelyeknek *nincs esztétikai értékük*.

Retusálhatjuk-e a folklóristáktól kapott meséket?

A tudósnak híven kell közölnie a meséket, a nevelő azonban, aki gyermekek számára közöl meséket, vagy aki elmeséli azokat, bizonyos szabadságot engedhet meg magának. Módosíthatja, rendezheti, alkalmazhatja a hagyományos meséket.

Nem szabad azonban a nevelés ürügyén *túlságosan* ellágyítani a meséket, mert különben elvesztik minden zamatukat. Meg kell hagyni a meséknek a maguk falánk sárkányait, a bajkeverő szörnyetegeit és a kegyetlen királykisasszonyokat, akik elpusztítják azokat, akik nem találják ki találós kérdéseiket. Hadd egéssek el a kegyetlen varázslót, vagy az áru-lót rózsalángon. De nem kell időzni ezekenél a részleteknél, a büntetéseknél, a ki-ömlő vérnél. A gyermeknek szüksége, hogy időnként egy kissé megrendüljön. De tudnunk kell, hogy milyen érzelmi intenzitásig fokozhatjuk a „Hol vagy farkas?”-féle játékokat. A küzdelem után megvan az elégtétel, a szörny megbűnhődik, a hős pedig győzedelmeskedik.

Igen fontos a gyermekek életkorának figyelembe vétele. Az egészen kicsiknek csak olyan meséket kell mondani, amelyekben a drámai feszültség nem *túlságosan* erős. Ilyenek például az állatmesék, az egyes gyermekek által lóvátett emberevő óriásokról szóló mesék, s az olyan csodás mesék, amelyekben nincsenek borzalmat keltő epizódok.

Nem vezetnek-e oda a mesék, hogy a gyermekek valami mesterkéltné, képzeletbeli világban élnek, ami megfosztja őket a reálisnak, a tudományosnak, a megfigyelésnek az érzékétől?

A gyermek éppen úgy nem keveri össze a két világot, mint ahogy a felnőtt nem keresi a térképen Liliputot. A papagáj és a macska (ennek változata a mi *Kis gömböc* címen ismert mesénk) című mese számtalan valószerűtlenségére, lehetetlenségére soha egyetlenegy gyermek sem tett fel nekünk semmiféle megjegyzést. Ne mondjuk, hogy a csodás élvezése megöli a megfigyelés szellemét. Megfigyeltem hozzám igen közelálló gyermekeket, akik egyforma szenvedéllyel hallgattak tündérmeséket és gyűjtöttek rovarokat és kagylóhéjakat, s névcédulákkal látták el azokat a legszigorúbb szabályok szerint, ahogy az a tudományos gyakorlatban kialakult.

Ne mondjuk, hogy a csodás elemek kedvelése megtámadja a gyakorlati érzéket. Az angolok, akikről az a felfogás, hogy igenis gyakorlati érzékűek, abban az országban élnek, amelyben Swift *Gulliverje* és az *Alice csodaországban* született, amelyet éppen egy matematikus tudós írt.

*

A kiváló folklórista megállapításaihoz a gyermekpszichológusnak kevés hozzátennivalója akad. Mindez így van, mindent helyeselnünk kell. Nyilvánvaló tehát, hogy ha könyvkiadásunknak vannak komoly mulasztásai s egyben komoly feladatai is a népmesekiadás területén, ezek egyáltalában nem ott keresendők, ahol azokat az említett újságírója véli megtalálni. A könyvtárosok tapasztalata az, hogy *még mindig nincs annyi meséskönyv, amennyire a széles rétegek rendszeres és igényes olvasóvá nevelése érdekében szükség volna*. Csak valami nyilván félreértelmezett nevelési vagy művelődéspolitikai alapelvre hivatkozva lehetne ilyen balkezesen dönteni: „itt az ideje, hogy a mesék birodalmában is elfoglalja helyét az élet”, s ezentúl félre népmesék, félre Benedek Elek, Andersen, meghalt a mese, jöjjön *helyette* a valóság.

A népmesék *helyett* nem jöhet semmi más. A népmesék *integráns* részei emberi kultúránknak. Nem *helyettük*, hanem mellettük kell megadni mindazt ifjúságunknak, amire szellemi, lelki, érzelmi fejlődése érdekében szüksége van.

Harsányi István

FRANCOIS DE MALHERBE költő lefeküdt a pamlagra és (1555–1628) francia költő egyszer a rouen-i püspöknél ebédelt, aki híres volt hosszú prédikációjáról. Ebéd után a

költő lefeküdt a pamlagra és elaludt. Kis idő múlva a püspök felköltötte.

– Nemsokára indulunk a templomba, – mondot-

ta –, ma én prédikálok.

– Kérem, bocsásson meg, – vizionzá Maherbe félálmosan, – itt éppen olyan jól tudok aludni.

Legkedvesebb könyveim

Szép hagyományt kívánunk feleleveníteni: ebben a rovatunkban írók, művészek, tudósok számolnak be legmaradandóbb könyvtelvényeikről, kapcsolatukról irodalommal és könyvekkel.

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL

Petőfi Sándor volt az első író, aki hatott rám. Sokkalta erősebben, mint ildomos lett volna. Második elemista koromban ugyanis írtam egy csatadalt, háborúsdit játszó osztálytársaim buzdítására. A dal így hangzik:

*A földön is harag,
Az égen is harag!
Kifolyt piros vér és
Piros napsugarak;
A lemenő nap oly
Vað bíborban ragyog!
Előre katonák,
Előre magyarok!*

Ústökösként kezdtem költői pályámat, mert a dal mindenkinek tetszett. Ústökösként is végeztem, azaz nagyon gyorsan, amikor kiderült, hogy az én népszerű csatadalomat Petőfi annak idején már megírta.

Mindezt egy véletlenül megőrzött füzet jóvoltából tudom, amelyet magam kötöttem vászonba, fölötte kezdetlegesen. Idézeteket jegyeztem bele, jeles írók jeles idézeteit, mint később megállapítottam, nem mindig szószerint, hanem gyakran emlékezetből.

Ennek a füzetnek a hibájából beszámolóm nem lesz oly magasztos, mintha ez a füzet elkallódott volna. Félelmetes érv a vallomások viszonylagossága mellett! Az ember hajlik rá, hogy múltját előkelő irodalmi hatásokkal népesítse be s letagadja Fantomas meg a Sátán Kuttyája óriási hatását lelkivállága kialakulásában. E füzet híján így kezdeném vallomáso-mat:

A nagy realista regényírók már zsege ifjúságomban megragadták képzeletemet s nem túlzok, ha azt állítom, hogy Tolsztoj, Balzac, Stendhal emlőin nevelkedtem. Satöbbi, satöbbi.

Részben ez az igazság. Mert a rémregények mellett olvastam a nagy írókat is. De például a *Háború és béke*ből az a jelenet tetszett, amikor Dolohov egy emeleti ablakban megiszik egy liter pálinkát. Tiszta szerencse, hogy földszintes házban laktunk! Balzac és Stendhal hatása nagyobb volt. De miért? — Mert karrierre vágytam, világraszóló karrierre, amelynek érdekében keresztülgázolok mindenén és mindenkin. Tehát Rastignacot és Julien Sorelt választottam példaképül. Ké-

sőbb Raszkolnyikov csatlakozott hozzánk, nem a szenvedő, a gyötrődő, a megterő Raszkolnyikov, hanem az okoskodó diák, aki elméleti úton jut el oda, hogy az öregasszonyt megölje.

A füzet tanúsága szerint ezt a három nagyszerű regényhőst, akikről a karrierizmuson kívül egyéb is ragadhatott volna rá, egy rossz regény 'kevéssé sikerült hőse szorította ki helyéből, Arcübasev Szanyinja, ez a fölényeskedő, cinikusan szellemeskedő, ellenszenves figura. Milyen büszke voltam, mikor osztálytársaim egyike-másika Szanyinnak nevezett!

Nagy karrierre készülődtem egész fiatalságom idején. Aztán jöttek az alkalmak, jobbnál-jobbak; véletlenül sem próbáltam élni a lehetőségekkel. Hogy miért? Nem könnyű megmondani. Talán, mert ábrándjaimban elégettem a vágyat. Van, akiben a bűnügyi történetek keltik föl a bűnözés vágyát, másokat az óv meg a bűntől, hogy gonosz ösztöneiket az efféle históriák lecsapolják.

De hogy nagy hasznot húztam a regényekből, bizonyos. A realista gondolkodásnak a karrierista regény a legmegbízhatóbb iskolája. A hős akar valamit

s igyekszik megtalálni az eszközöket, amelyeknek segítségével célját elérheti. A cselekvés akkor reális, ha a cél és az eszköz összhangban van. A helyes cselekvés: siker; a helytelen: kudarc. De hogy melyik cselekvés milyen — végtelenül bonyolult.

Életbölcseletem egyik alapelveért Rousseau-nak vagyok adósa. Önéletrajzában ezt írja: Isten gyöngének teremtett ahhoz, hogy az örvényből kimeneküljünk, mert elég erősnek teremtett ahhoz, hogy ne zuhanjunk bele. Amit én — kevésbé költőien s kevésbé metafizikusan — úgy értelmeztem, hogy óvakodunk kell a rossz szokásoktól, mert ha egyszer belénkgyökeredznek — késő bánat; — meg úgy, hogy minél több hasznos szokásra kell szert tennünk. A munkafegyelem is szokás dolga.

Az *Önéletrajz* tetszett, így kaptam kedvet a *Társadalmi Szerződés* elolvasásához. Ez a könyv, Rousseau szerint a politikai jog alapelveit tartalmazza. Szabadságra mindenkinek joga van, az egyén azonban szabadsága egy részéről lemond a közösség javára. Tehát a közösség vezetői nem valamely misztikus jog alapján kormányozzák embertársaikat, hanem mint a nép képviselői és megbízottai, mint a szerződésileg nekik átengedett jogok lejtéményesei. Az emberi kapcsolatok egyszerűen új fényben jelentek meg előttem. Már csak egy lépés választott el a társadalmi igazságtalanságok mélyebb okainak felismerésétől.

Az általános gondolatokat idegen irodalmakból vettem tehát. Hogy magyar-

nak lenni mit jelent, arra Jókai és Ady tanított meg, úgy és annyira, ahogy kamaszfejjel érezni és gondolkodni tudtam. Inkább érezni, mert mind Jókai, mind Ady sajátos életérzésével hatott rám, egyik kiegészítve a másikat. Jókai a fantázia költője, a leggazdagabb fantázia, amely valaha virágzott a világirodalomban, kötetről-kötetre megújuló csoda; igazán értékelni gyerek tudja, vagy olyasvalaki, aki öt-hat irodalmat maga mögött hagyott már, annyit olvasott. Az ő világa nem a cél és az eszköz harmóniájának a világa, hanem a meséé. Hősei nem úgy jutnak el pályafutásuk eredményeihez, mint Julien Sorel, Rastignac, Raszkolnyikov, nem! Ők születésükkor készen kapják valamennyi tulajdonságukat, jókat egyesek, rosszakat mások, egy batyuban, amelyet egy gondoskodó angyal a bölcsőjük lábához helyezett. Úgy gyanítom, hogy abban a passzívításban, amit kamaszkoromban ügyesen összeegyeztettem a tomboló cselekvési vágygal — Jókainak is volt valamelyes része. Vártam az angyalt a batyuval.

Az angyal azonban nem jött, nem is jöhetett, mert ugyan miféle angyal mérészt nekivágni a nagy magyar ugar-nak s mert szembeszállni a magyar végtelennel? — sokáig így láttam Adyt, tragikus életérzése minden kudarcot eleve szentesített, sőt megszépített és kívánatossá tett. Estéről estére lerészegedtem a költeményeiből áradó sötét butól; mert éveken keresztül minden este elolvastam néhány versét. A gondolkodó, a forradalmár Adyhoz csak hosszú évek múltán találtam meg az utat.

JÓKAI MÓR nagyon lágy-szívú, áldott jó ember volt. Jóságosságával és hiszékenységgel azonban igen sokan visszaéltek. Egyszer egy kis diák küldött be a *Hon* szerkesztőségébe verseket és nagyon-nagyon kérte Jókait, hogy közölje őket az újságban. Jókai nemcsak lekötölte a szörnyű versek egyikét, hanem meglehangú ismertetést is írt hozzá a kistüni költői tehetségéről.

A *Hon* munkatársai szemére vetették Jókainak, hogy érdemtelent tüntetett ki, mert a versek nemcsak, hogy rettenetesen rosszak voltak, hanem még az is kiderült róluk, hogy beküldőjük egyik iskolatársától lopta őket.

— No látjátok! — mondta akkor Jókai szelíd mosollyal — nekem mégis csak igazam lehet: a gyerek tehetséges, mert hiszen ezeket a csapnivaló rossz verseket nem ő írta.

BERNARD SHAW-tól egy fiatal színész ajánlólevelet kért. Shaw a következő ajánló sorokat írta róla:

„A legmelegebben ajánlom figyelmébe D. színművészt urat. Játssza a következőket: Hamletet, Caesart, Schylockot, bridget és billárdot. A billárdot játssza a legjobban.”

TRISTAN BERNARD francia humoristánál jelentkezett egy fiatal fűzfapoéta, ki pillanatnyi pénzzavarban volt és ezért hűz frankot kért tőle kölcsön.

— Nézze fiatal barátom — felelte Tristan Bernard — adok magának tíz frankot ajánlékba. Így maga is nyer tíz frankot, én is nyerek ízet.

WILHELM KARL GRIMM (1786—1859) német régiségbúvár és meseíró, a híres mesegyű-

temény megalkotója, egy alkallommal kért el egy csúnya lányt, aki ráadásul még teljesen süket is volt. Ha beszéltek hozzá, nem felelt, mert soha egyetlen hangot sem hallott meg. A szegény csúnya lány nagyon szomorú volt és folyton sírt, mert nem akadt a földkerekségen olyan orvos, aki meg tudta volna gyógyítani. Egyszer azonban megismerkedett egy férfival, aki így szólította hozzá: „Szeretlek”. Es ekkor csoda történt. A lány meghallotta a halkán elszuttogott szót és attól a pillanattól kezdve soha többé nem volt süket.

Egy olvasónk a szonetról és a magyar költészetben való meghonosodásáról érdeklődik.

A szonett valószínűleg Provence-i származású versforma. Szigorú szabályait a XIII. század olasz költői alakították ki. Ezek szerint a szonett két négysoros és két háromsoros szakaszból áll, ritmusa jambikus, sorainak szótagszáma változva tizenegy és tíz. A két első szakaszba azonos ölelkező rímeket paráncsol a szabály (abba abba), a háromsoros zárószakaszok rímelhelyezése szabadabb. A nehéz formát régen még egyéb tilalmak és előírások is kötötték (egy szót csak egyszer lehetett használni benne, a háromsoros strófák tartalmának ellentétet kellett képeznie a megelőző négysorosokéval stb.).

A szonett Itáliából, ahol Petrarca és Dante emelte tökéletességre, szétterjedt Európában. A franciáknál Ronsard és Du Bellay, Angliában Shakespeare az első klasszikusai; nagyon kedvelte a XVII. század (Boileau szerint egy hibátlan szonett fölér bármely hosszabb költeménynek), s divata fennmaradt később is, a legkülönbözőbb ízlésáramlatok idején. Goethe, Puskin, Keats, Baudelaire — úgy szólván minden nagy költő írt szonetteket, talán csak az egy Petőfi nem.

Nálunk, némi rendhagyással, már Faludi Ferencnél és Csokonainál feltűnik a szonettforma, szabályos alakját azonban Kazinczy plántálta nyelvünkbe. 1804-ben írta első szonettjét (*Az én boldogítóm*), majd később még hetet. Vonzotta a forma nehézsége, a mesterségbeli bravur. „Egy ily dal — írta büszkén — több munkába kerül, mint Dugonicsnak egy egész kötet munka.” Barátai a magyar nyelv diadalának tartották Kazinczy szonettjeit. Berzsenyi versben ünnepelte a meghonosított új formát és költőjét.

A LETTRES NOUVELLES fogja közölni Richard Wrightnek, a fiatal amerikai néger írónak *Fishbelly* című regényét, amely új oldaláról mutatja be a négerkérdést: hőse fehérek között nőtt fel, együtt harcolt a fehérekkel a háborúban és el akarja felejteni néger származását. De nem lehet: érezni kell a megkülönböztetést, tudomásul kell venni, hogy soha sem fog azok közé tartozni, akik között él. Wright a lapnak adott nyilatkozatában elmondta, hogy nem a lenézett és kivett néger sorsát akarta megírni, hanem azoknak tragikus csalódását, akiket a fehérek látszólag maguk közé fogadtak, — de csupán azért, hogy felhasználják őket néger testvéreik ellen. Wright darabot is írt ebből a regényteméből, amelyet Amerikában bemutat-

Az első magyar szonettgyűjteményt Horváth István adta ki 1812-ben *Hat szonett Kazinczytól és Szemerétől* címmel. A széphalmi mester nyomán Szemeré Pál, Kölcsey, Helmecey, Ungvárnémeti Tóth László is megpróbálkozott a tömör, zárt formával, Töltényi Szaniszló pedig 1812-ben száz szonettből álló kötetet adott ki.

A szonettírás nehézsége megkötötte a kisebb tehetségek íhetét, s a verstechnikai erőfeszítés gyakran görcsös, mesterkelt stílust eredményezett. Ezért ellenzője támadt Berzsenyi személyében, aki „szőke lotyó”-nak, „magukat módolgató, szájokat illegető, selypegő kokettek”-nek gúnyolta a szonetteket. A művészi felépítésű forma azonban, bár az irodalmi népiesség korszakában divata alábbhagyott, szerves részévé vált a magyar költői formakincsnek. Művelői sorában Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Erdélyi János, Arany, Tolpa nevével egyaránt találkozunk. A *Nyugat* költői — Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kosztolányi stb. — ismét divatba hozták és mesteri tökéletességre fejlesztették a csillogó versalakot. Ady is írt szonettet. Egyik fiatalkori versében Babits „hideg”-nek nevezte a szonettek szenttelen virtuozitását, de ezzel együtt kedvenc formájának vallotta.

Az újabb költészetben is előkelő helye van a szonettnek. A *Hazám* című szonettciklussal József Attila bebizonyította, hogy a sok évszázados forma a legmodernebb íhlet és a leghaladóbb gondolati tartalom szolgálatára is alkalmas. Szabó Lőrinc csupa szonettből álló verseskötönyve (*A huszonhatodik év*) a magyar líra egyik legnagyobb remeke.

A nyelvújítás idején megpróbálták a szonett nevét megmagyarosítani. Virág Benedek „hangzatka”-nak, Kazinczy „csengő dal”-nak keresztelte el. Ezek az elnevezések azonban nem váltak közhasználatúakká.

tak, de csak ötször került színpadra: nem jó dolog Amerikában a néger kérdésben kimondani az igazságot.

A KELET-BERLINI *Weg und Ziel* nagy elismeréssel ír Eva Priester új könyvéről, amelynek címe: *Algériában a fegyverek beszélnek*. A kritikus megállapítja, hogy ez a könyv több, mint riport: felfedi a szellemi és anyagi elkülönültségnek azokat az okait, amelyek az algériaiakat a szabadságharcra kényszerítették. Eva Priester bejárta a tuniszi menekülttáborokat is, beszélt harcosokkal és áldozatokkal, megfigyelhette, hogyan alakult át a hatéves küzdelem alatt az algériai lelkiület, hogyan lett urrá a kétségbeesett elszántság a néhány évvel ezelőtt még tépelődőkön is.

A KONFLIKTUS

Több évezred művészetének gyakorlata igazolja azt a gondolatot, amelyet röviden és pontosan Alekszej Tolsztoj fogalmazott meg: „A művészet keletkezéséhez mindig ellentmondás kell — maga a harc vagy a harc tükrözése.” Tehát nemcsak a drámában (bár itt a legfontosabb) és nemcsak az irodalomban lényeges elem a konfliktus (a latin *conflictus* = összeütközés szóból), hanem más művészetekben is. A szovjet I. Maszejev nemrég magyarul is kiadott tanulmánya (*A drámai konfliktusról*) foglalkozik azzal a kérdéssel, hogyan szabják meg a konfliktus jellegét a különböző művészeti ágak és műfajok sajátos eszközei. Egyes művészeti ágakban és műfajokban a konfliktusok „az ellentétes jellemek nyílt harcának ábrázolásaként jelentkeznek; más ágakban és műfajokban különböző eszmék és érzések összeütközésének emocionális kifejezéseként; megint másutt a harc lehetőségének kifejezésében vagy az ábrázolt események és a környezet fejlődésében rejlő kontrasztok érzékeltetésében; s végül olyan művészeti ágak és műfajok is vannak, amelyekben a konfliktus a hős belső erkölcsi vagy pszichológiai állapotában levő ellentmondásoknak, „a lélek dialektikájának” ábrázolásában jelentkeznek”. Ezek a konfliktuslehetőségek mutatják a konfliktusművészi funkcióját is: sajátosan tükrözi a társadalmi, erkölcsi és egyéb ellentéteket, ellentmondásokat az ilyen módon a művészi tipizálásnak is eszközei. Ebből következik, hogy csak az a művész képes igazi konfliktust teremteni, aki világosan látja a valóság mélyén ható erőket — de következik az is, hogy a művész társadalmi hovatartozása és hatásának társadalmi értéke is szembetűnően kiviláglik abból, milyen módon jelennek meg művében a társadalmi, erkölcsi, lelki konfliktusok, s milyen távlatokat nyit a konfliktusok megoldásával.

Messze vezetne, ha arról beszélünk, milyen széles skálán jelentkeznek az említett konfliktus-lehetőségek az egyes epikai, lírai műfajokban vagy más művészetekben, mint például a festőművészetben vagy a zenében. A konfliktus elsősorban a dráma világának lélek; ezzel kapcsolatban utalunk egy-két vonására.

Régebbi dramaturgiai kézikönyvek többnyire a konfliktus állandó, mindig

érvényes elemeit keresték és csak a konfliktusokban tükröződő lélektani vagy erkölcsi problémákat látták. A konfliktusok születésében és történelmileg konkrét formáiban nem vették észre a társadalmi erők alapvető szerepét. Nézetek, eszmék, törekvések ütköznek össze a drámában (legtisztább formában, legmagasabb hőfokon a tragédiában), s az ellentétek, ellentmondások elvi tartalma éppúgy összefüggésben van a társadalmi erők harcával, idejét múlt és születő társadalmi rendszerek küzdelmével, mint a megoldást motíváló körülmények vagy a dramaturgiai eszközök. Oedipus, Antigone, Lear, Nóra, Jegor Bulicsov vagy az *Optimista tragédia* hőseinek egyéni küzdelmeiben, lelkiviláguk, erkölcsi magatartásuk tendenciáiban koruk áramai lüktetnek.

A nagy drámai összeütközések csak az emberábrázolás és a cselekménykomponálás legmagasabb szintjén bontakoznak ki igazán. Az egymás ellen feszülő szenvedélyek végső lehetőségéig feszítik az ember minden jellembeli és szellemi képességét, s amint erre már Schlegel is felhívta a figyelmet, itt élnek az ember és társadalomábrázolás legnagyobb lehetőségei. Többek között ezért is volt szerencsétlen a konfliktusmentességről szóló nézet, amely azt állította, hogy a szocialista társadalomban és a szocialista művészetben már nincsenek konfliktusok. Az új és a régi harca ugyanis (amelyek esetleg a szocialista társadalom különböző fokait képviselik) a szocialista társadalomban sem szűnik meg, a tragikus kudarcok, súlyos szerelmi, hatalmi konfliktusok is csak primitív elképzelések szereznek tünnek el. A szocialista realista művészet hátat fordítana a valóságnak, önként mondana le alapvető funkciójáról, ha nem ábrázolná ezeket az összeütközéseket, s nyilvánvaló, hogy művészi és társadalmi értékét nem csökkenti, hanem emeli, ha hű és méltó képet ad a szocialista társadalmon belüli konfliktusokról.

ATALAKÍTÁS FOLYIK a 44. sz. Szabó Ervin Könyvtárban, amelynek eredménye tágasabb, korszerűbb beosztás, nagyobb szabadpólc lesz. A VIII. kerületi Kálvária téri könyvtár sokat fejlődött az utóbbi időben. Olvasójának száma több mint 4000, forgalma 1960. első felében csaknem 100 000 kettő volt. Ez a nagyarányú növekedés tette szükségessé a könyvtár korszerűsítését is (Sz. E. K.).

Az olvasó jegyzetei

SIKERTELEN KÍSÉRLET

A gimnáziumok első osztálya számára „kísérleti énektankönyvet” vezettek be, mely immár második kiadásban jelent meg, amiből arra következtethetünk, hogy az első kiadás tapasztalatai alapján a kísérletet sikeresnek ítélték.

Nekünk nem ez a véleményünk.

A könyv zenei részéhez nem vagyunk illetékesek hozzászólni, a szövegrészről azonban volna egy-két szavunk.

A 16. lapon például a következő mondatok ütöttek meg szemünket: „A Kisfaludy Társaság által megindított népköltési gyűjtemény első kötete 1872-ben jelent meg. Kriza János és Erdélyi János végeztek értékes munkát az összeállításban.” — Erdélyi János ezt nehezen tehetette, mert már évek óta halott volt, gyűjtését pedig egy negyedszázaddal korábban adta ki.

Az 5. lapon ezt olvashatjuk: „A magyar romantikusok közül Liszt és Erkel abban a korban, amikor az elnyomás miatt a szabadság vágya mindenkit áthatott, az általuk ismert dallamvilággal erősítették a nemzet egységes törekvéseit.” — Eltekintve attól, hogy senki sem tudhat az általa nem ismert dallamvilággal erősíteni valamit, a nemzet a romantika korában (reformkor) sem volt egységes, ellenben voltak földesurak és jobbágyok, voltak haladó liberálisok és aulikus arisztokraták, voltak éles és nevezetesen pártcsaták, mást akart Koesuth, mást Széchenyi, és a szabadság vágya sem „hátott át mindenkit”, mert például biztosra vehető, hogy nem hatotta át sem a cenzorokat, sem a reakciós püspöki kart, sem a pecsovics adminisztrátorokat, márpedig — ha van értelmük a szavaknak — a „mindenki” fogalmába ezek is beletartoznak.

A tankönyv azonban édeskeveset törődik az olyan potomságokkal, mint a szavak jelentése. A 122. lapon például ez áll: „Dalainkban ott él történelmünk minden eseménye.” Tehát már megint: „minden”; ami szigorúan véve csak úgy érthető, hogy vannak népdalaink a honfoglalásról, a kalandozó hadjáratokról, István király államszervezéséről, a tatárjárásról, a nándorfehérvári győzelemről, a mohácsi vészről és így tovább. (Csupa új fölfedezés számunkra!)

A nyelvtani szabályok megtartásában sem éppen szórszálhasogató a kísérleti tankönyv. Merész kísérleteket mutat be például az alany és az állítmány újszerű egyeztetésére: „Bach és Handel megtalálják azt a zenei kifejezésformát, amely-

lyel az akkori műfajok keretében a tömegeket meg tudta (?) szólaltatni.” (5. lap.) Vagy másutt: „A munkásosztály dalai osztályra érdekeit tartja (?) szem előtt.” (4. lap.)

Ennek a szövegrésznek a folytatása már tiszta halandzsza: „A maradandó értékű dalokat jórészt kiváló költők és zeneszerzők írták. Van olyan része is (mi nek?), amelynek maradandósága nem lényeges (?), mert az csupán a pillanatnyi politikai küzdelem megnyilvánulása. (Micsoda? A maradandóság? Amely — mint mondják — nem lényeges?) Más daloknak viszont a költői változatát (ez mi?) adják.” (Kik?)

A kísérleti tankönyvet négy szerző írta, és féltucat lektor, szerkesztő ellenőrizte.

A JEGYZETEK ELHELYEZÉSÉRŐL

A lap aljára tegyem, vagy a kötet végére tegyem? — a kiadók és jegyzetíróik számára így áll a hamleti kérdés. Vannak, akik a lap alja mellett kardoskodnak, mások a könyv végére számúzik a magyarázatokat, mondván, hogy a lapalji jegyzet zavarja az olvasót. (Ugyan mért zavarná? Ha nem kíváncsi rá, nem néz oda. Szerintünk épp az a zavaró, ha a felvilágosításokért minduntalan hátra kell lapozgatni.)

A Gondolat Kiadó, úgy látszik mindkét táborni ki akarja elégténi. Cromwell válogatott beszédeinek, leveleinek kiadásában például bőségesen találunk jegyzetet a lap alján is, a kötet végén is. Hogy az egyiket miért itt, a másikat miért ott, nem tudjuk eldönteni. Úgy látszanék, mintha a hosszabbakat szánták volna hátra, a rövidebbeket meg a szöveg alá, de erre rácsófol az, hogy a lap alján is vannak három-, sőt ötsoros jegyzetek, a könyv végén elhelyezettek közt viszont számosnak terjedelme csak egy-két sor, és olyan is akad, amely mindössze három szóból áll. Akkor hát hol itt a ráció?

A *Garibaldi seregében* című könyv gondozói (Európa Könyvkiadó) következetesebbek voltak: valamennyi jegyzetet a kötet végére utasították. S mivel a szövegben nem helyeztek el a jegyzetekre figyelmeztető számocskákat, a jegyzetfüggelékben azzal utalnak a magyarázott szövegrészre, hogy feltüntetik, hányadik lapon található a szövegrész.

Igen ám, de a megjegyzetelt szó sosem azon a lapon van, amelyen a jegyzet szerint lennie kellene. A jegyzet pél-

dául a 28. laphoz fűzi Ippolito Nievo ki-létének közlését, a jeles olasz író azon-ban nem a 28., hanem a 33. lapon említ-etik. Nisus és Euryalus a szövegben a 49. lapon fordul elő, a jegyzet úgy tudja, hogy a 41-ikem. Ugo Foscolo nevével az olvasó a 169. lapon találkozik, a jegyzet a 138-iknál közli a magyarázatot.

A könyvben összesen huszonkilenc jegyzet található (kevés, mert igen sok magyarázatra szoruló név vagy kifejezés anélkül maradt) — huszonkilenc jegyzet, és egyetlen egy esetben sem jó a lap-számra való hivatkozás!

Még véletlenül sem.

MEGINT A JOBB KÉZ ÉS A BAL KÉZ

Ezúttal az Európa Könyvkiadó kezei kavardtak össze. Lao Sö *Teaház* című színdarabjának címlapján (melyet a lek-torátus adott nyomdába) a szerző neve kötőjel nélkül áll, a bekötő tábla gerin-cén és a borítólapon (ami már a techni-kai osztály hatáskörébe tartozik) kötőjel-lel. Hasonlóképpen Frantisek Hrubin verseskötetében: a szöveglapokon hosszú í-vel, a kötésen röviddel találjuk a költő nevé.

Varietas delectat. De nem helyesírási ügyekben.

A Közgazdasági és Jogi Kiadó újabb kiadványai

Rédei Jenő: *A születések és halálozások ala-kulása a XIX. században Európában és Ma-gyarországon*. A magyar statisztikai irodalom-ban hosszú évek óta az első nagy igényű és hosszabb lélekzetű tanulmány, amely gaz-dag hazai és nemzetközi tényanyag közrebo-csátásával, feldolgozásával változatos áttekin-tést ad az emberiség demográfiai fejlődéséről. Sokrétű megvilágításban ismerteti azokat az okokat, amelyek a születések és halálozások folyamatában beállt növekedést, vagy csökke-nést előidéztek. A szigorúan vett demográfiai okozatok kifejtése mellett foglalkozik a tár-sadalmi-gazdasági okok felvázolásával, és le-hetőséget ad arra, hogy megismerkedjünk a születések és halálozások társadalmi osztá-lyonkénti alakulásával.

Mátyás Antal: *A polgári közgazdaságtan főbb irányzatai a marxizmus létrejötté után*. Ez a könyv mind a magyar, mind a nemzetközi elmélettörténeti irodalomban hézagpótlónak tekinthető. Rendszeres és tudományos színvo-nalú marxista ismertetését és bírálatát adja a modern polgári közgazdaságtan főbb irány-zatainak: a német történeti iskolának, az osztrák iskolának, a határtermelékenységi elmé-letnek, Böhm-Bawerk kamatelméletének, Walras és Marshall közgazdasági nézeteinek, a gazdasági jelenségek individuális szemléletét támadó polgári elméleteknek. Ismerteti az egyséylvi elmélet további fejlődését, az újra-termelés kérdését a polgári közgazdaságtan-ban a tőkés termelési mód általános válságá-nak időszaka előtt (egyes konjunktúra-elméle-tek tükrében), John Maynard Keynest és né-hány követőjét stb.

Idegennyelvű gazdasági olvasókönyvek új kiadásai: *Voyage autour du commerce ex-terieur* (II. kiadás), *The wellaccomplished businessman* (III. átdolgozott, bővített kiadás). A gyorsan elfogyott, nagyszerű művek fel-dolgozzák az egész gazdasági és kereskedelmi szaknyelv anyagát, mégpedig újszerű, rendkí-vül élvezetes formában. A könyvek három részből állanak. Az első rész végigvezeti az olvasót a gazdasági, kereskedelmi élet válto-zatos területein és megismerteti e széles terü-

let különféle, eddig átfogóan még fel nem dolgozott kifejezéseivel. A második rész az első részben megismert alpanyagra támasz-kodva, bő kereskedelmi levelezési anyagot tartalmaz. A harmadik rész a könyvben elő-forduló legfontosabb szakkifejezéseket gyűjti össze alfabetikus sorrendben.

Külkereskedelmi Kislexikon. E mű egy kő-tetben gyűjti össze a külkereskedelmi tevé-kenység sokféle ágazó elméleti és gyakorlati fogalmainak tömör, szakszerű magyarázatát. Igen hasznosak a kislexikon országismertető címszavai, amelyek nemcsak az egyes orszá-gok gazdasági és külkereskedelmi számadatait közlik, hanem a ma érvényes export-és im-portrendelkezéseket és egyéb külkereskedelmi tudnivalókat is. A könyv hasznos ismerete-ket ad a világ kikötőiről, a fontosabb hajózási útvonalakról, az egyes országok pénzneimeiről, mértékrendszeréről stb. Közölt összeállí-tásával. A külkereskedelemmel összefüggő legfontosabb nemzetközi gazdasági intézmé-nyek és szervezetek tevékenységét és szerve-zetét ismertető címszavak a megtalálhatók a kislexikonban.

A négykötetes *Hatályos Jogszabályok Gyűj-teménye* 1960-ban folyamatosan megjelenik. A gyűjtemény az 1945. január 1-től az 1958. december 31-ig megjelent és az Országos Tör-vénnytárban, illetőleg a Magyar Közlönyben kihirdetett hatályos jogszabályokat foglalja magában, továbbá az 1959. június 30-ig bekö-vetkezett módosításokat és kiegészítéseket is tartalmazza jegyzetek formájában. Eddig meg-jelent a gyűjtemény I. kötete: *Törvények, or-szágygyűlési határozatok, törvényerejű rende-letek, elnöki tanácsi határozatok*; II. kötete: *Kormányrendeletek, kormányhatározatok*. Ez évben még megjelenik a III. kötet: *Hatályos miniszeri rendeletek*, a IV. kötet: *A Magyar Népköztársaság nemzetközi szerződésai és az I–IV. kötetek tárgymutatója*. Szerkesztette a Kormány Titkárságának Jogi Osztálya, az Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Fő-osztálya és a Legfőbb Ügyészség dolgozóiból alakult munkaközösség. A kötetek külön-külön nem rendelhetők meg.

FÜSI JÓZSEF

1909—1960

Meghalt, hirtelen-váratlan halt meg, egy pillanat alatt, a szívéhez kapni sem volt tán ideje, és vége volt. Ötvenegy éves korában meghalt egy magyar író — és most búcsúzni kell tőle, higgadt összegezés-félével szolgálni a nyilvánosság számára élete és munkája felől. Nehéz feladat, sőt kegyetlen kötelesség; kétszeresen nehéz, kétszeresen kegyetlen annak, akinek, ha a férfikor kissé el is sodorta tőle, Fűsi Jóska magát az ifjúságot jelenti, az ifjúság barátságát, mely a legfeledhetlenebb. Megpróbálok mégis: a nyilvánosság előtt nem Fűsi Jóskától, hanem Fűsi Józseftől búcsúzom. Nem a baráttól, hanem az írótól, megközelítő pontosságra törekedve irodalmunk veszteségének felmérésében még a megrendülés első pillanatában is.

Aki kezébe tollat vett, annak életéből az marad meg, amit az a toll alkotott; ha ugyan a toll művei közt akad olyan, ami éljen akkor is, mikor a kéz, mely a tollat forgatta, már elpihent. Fűsi József munkái közt — ennyi most is teljes bizonyossággal kimondható — kettő is akad olyan, amely Fűsi József személyét nemcsak túléli, hanem beláthatatlan ideig fenn fog maradni a magyar kultúra standardértékai közt. Nem regényére, az 1943-ban megjelent *Szárnyas farkasok* cí-

műre gondolok, noha ezzel korántsem kívánám kisebbiteni annakidején méltán aratott sikerét; s nem gondolhatok utolsó munkájára, a nagyszabásúnak szánt Garibaldi-regényre sem, mert hiszen Fűsi, szegény, ennek megjelenését már nem érthette meg (s csak annál forróbban kívánhatom, hogy ha most majd rövidesen megjelenik, olyannak bizonyuljon, mely Fűsinek, az elbeszélőnek nevét is a maradandóságnak adja át). S még a Leonardo da Vinciről írott könyvére vagy Tengeri szél című olaszországi útleírására sem gondolok, noha az előbbi komoly s főként úttörő érdemű kísérlet volt arra nézve, hogy ezt az óriást új világításban, a szocialista ábrázolás eszközeivel, vagyis a maga teljességében állítsa a magyar olvasó elé. Gondolok azonban, erősen és tán egyetemes kultúránk nevében is hála-lástan, két műfordítására. Bérczy Károly nevét a magyar *Anyégin* tartotta fenn, Szász Károlyét sokáig a magyar Dante; Fűsi Józsefét a Boccaccio magyar Dante-életrajza és a magyar Benvenuto Cellini, a Fűsi kezén végleges formát nyert nagy *Önéletírás* fogja fenntartani.

A boccaccioi Dante-életrajz esetében elegendő maga a tény: hogy Fűsi lefordította. Ha volt kultúránknak hézaga, ez bizonyára az volt — s Fűsinek köszönhető, ha a magyar Dante-irodalom e külföldértékű s alapvető kis remek híjján úgyszólván a levegőben nem lebeg. A világ-irodalom ama páratlan remekének esetében azonban, amelyet Benvenuto Cellininek, a reneszansz nagy szobrászának és ötvösének ragyogó műve, terjedelmében is hatalmas *Önéletírása* jelent — ebben Fűsi József már *remekelt*: a szó szoros értelmében állítható, hogy prózai műfordítás-irodalmunk számára eredeti és sajátos művészi remekkel szolgált. A nagy művet elsőül valamikor Szana Tamás fordította le — irodalmunkban maradandó, elevenül ható erővé azonban csak Fűsi József fordításában emelkedett. Itt ugyanis eltalált Fűsi valamit, ami csak az ihlet teljes jelentésének sikerül: a *hangot*, a *stílust*, a Benvenuto Cellini sajátos, közvetlen, sőt köznapi, embertől emberhez szóló, páratlanul élvezetes, egyetlen hangját és stílusát. Ez a fordítás tovább fog élni, mint a Szász Károly Dantéja, ezt *nem kell* újra lefordítani; ez a remekmű úgy marad meg, irodalmunkban úgy fogja folytatni erős és hatékony életét, ahogy Fűsi József keze alól, mely most elpihent, a huzamos, a pillanatra

sem lankadó ihlet számolatlan óráiban kikerült.

Az íróból az marad meg — kockáztatam meg az imént, — amit tolla alkotott. Igaz is ez, hogyne volna igaz — s csak annál igazabb, ha hozzágondolja az ember még azt is, hogy a toll műve is csak akkor maradandó, ha mögötte teljes ember állt; hiszen ami emberségnek nem emberség, művészetnek sem lehet művészet az. Szeretném azonban, ha Fűsi Józsefből még *ezenkívül* is fennmaradna valami. Hadd érintsem hát röviden.

Váltig csodáltam benne valamit. Vidéki magyar gyerek, szegényember gyereke abban a régi dunántúli világban nem igen tanult meg idegen nyelvet, pláne nyugatit — s ha megtanulta, kiejtésén váltig ott volt az idegenség, a dunántúli jó magyaros. Fűsi pedig — s ezt nem magyarázta meg egyedül csak az, hogy Eötvös-kollégista volt, olasz-szakos tanár —, Fűsi József úgy beszélt olaszul, hogy széles Itáliában senki meg nem kockáztatta volna, hogy nem odavaló, hogy más házában született. Fűsi volt nekem a példa, hogy mi minden szunnyad ebben a nép-

ben, hogy mire viheti ez a nép, ha művelik — Fűsi, aki a nép autentikus fiából, egyéni szerencséből abban a régi rossz világban, teljesértékű európai kultúremberre lehetett. Szerencsés menekültje volt, mondom, egy komisz, egy értékvesztő világnak —, *de mutatója* annak, mire lehet majd képes egy külföld, egy érték-vigyázó s érték-teremtő világ. Óerte, Fűsiért persze rögtön kinyújtotta kezét az a régi is: tanárnak tette meg a Horthy-idők pesti olasz gimnáziumában, jancsárjának nevelte, korrumpálásával megpróbálkozott. *Nem sikerült.*

Nem hiába volt jó művész Fűsi, becsületes ember is maradt. Az volt a Horthy-világban, az volt — de most már tudatos, teljes fejlődésben — a mi világunkban is. Szívszakasztó e korai búcsú, Jóska (s el ne felejtsem, köszönöm, hogy segítettél filológizálni korai, első Dante-fordításaimban is). A közönségre, a nyilvánosságra, a magyar irodalomra azonban az tartozik, hogy megköszönje, amint dolgoztál érte, s megőrizze, amiről munkaközben jól gondoskodtál, tiszta emlékedet.

Rónai Mihály András

A „Palermói körkérdés”

— Akarja-e isten, hogy munkanélküli légy?
— Ha nincs munkád, hogyan próbálsz fenn tartani magad?

— Mit és hogyan kellene tenniük az olasz pártoknak?

— Titkos-e a szavazás?

Ilyen és ehhez hasonló kérdések sorát szegte ötszáz sziciliainak Danilo Dolci, és a válaszokat könyvben összegezte. A *Palermói körkérdés* (ez a mű címe) megdöbbentő képet fest a nyomorúságban sanyíródó olasz Dél legelesettebbjeiről, a sziciliakról. Dolci könyve már idegennyelvű fordításokban is napvilágot látott. Ezt a könyvet millióknak kellene olvasniuk és Dolcinak segítségére lenniük. A bátor Dolci megérdemli támogatásunkat.

A magyar irodalomban nem idegen jelenleg a műves gonddal és indulatos tollal írott szociográfia és riportázs, az olvasó így talán nem csodálkozik, ha a *Palermói körkérdés*-ről, erről a politikai múrról ehelyütt esik szó. Dolci művét is irodalmi becsűvé avatja szerzőjének emberi szolidaritása, amely a gondosan bemutatott társadalmi részletvonásokat összeforrasztja.

Dolci nem író. Az építészet hódította meg lelkét, a szigorú komolyság és a művészi képzetet játékanak ez az ötvözete. És ez jellemző Dolcira. Amikor visszatért a gyermekkorában már megismert Sziciliába, a legszegényebbek közt telepedett le és aprólékos munkával egy fajta kommunát szervezett számukra, amelyben menedéket találhatnak a nyomor elől, és amelyben az összefogás nemcsak a gazdasági védelem, hanem a nemesebbé válás tényezője is. A szegény gyermekeknek Dolci Bach és Mozart lemezeket játszik, a leghíresebb festmények reprodukcióit mutatja be. Ha a gyermekek felfedezik a művek szépségét és lelkesednek értük, akkor megmenekültek. Amint Dolci vallja, a kitagadottakban lakó energia felszabadul, amikor kapcsolatba jut

a tudatossággal. Ilyen módon a harc hatalmas eszközzé válhat.

Dolci nem kommunista. Katolikus volt, amikor 1952-ben munkához látott Sziciliában és ma is keresztény, aki nézeteit Gandhi békés tanaival egyesíti. Amikor egy gyermeket éhségtől halni látott, elhatározta, bőjtölmi fog és ezzel hívja fel a felelősök figyelmét a helyzet javításának szükségére. Bőjtje nyolcadik napján — miközben a sajtó és a parlament egyes képviselői a figyelmet rá irányították — elérte annak egy részét, amit akart.

Mert Dolci korántsem valami öszövszégyi remete, hanem a technika lehetőségeivel és a szervezett propaganda tapasztalataival bänni jól tudó szervező. Könyveit a gondos, szervezett megfigyelésnek dokumentumai. És az egyéni bőjtnek hamarosan újszerű folytatása is következett: 1955-ben kollektív bőjt (a mi szavunkkal: éhségstrájkra) bírta nyomorsújtotta telepeseit és amikor 1956 februárjában néhány száz munkanélkülivel hozzáfogott egy elhagyott út rendbehozásához (fordított strájk!) csendőröket küldtek ellene és le tartóztatták a közrend megzavarása címen.

Fel kellett menteniük. Dolci 1958-ban Nemzetközi Lenin-békedíjjal kapott. Dolci nem elkendőzi az olaszországi, a szicíliai helyzetet, hanem feltárja. Hogyan él az ember ott, ahol a lakosság 26,9 százalékát hivatalosan a nyomorgókhoz, 20,2 százalékát a szegényekhez kell számítani? Mit jelent az, ha a 4,4 millió fele inséget lát és közel fele analfabéta? A Palermói körkérdés-re feleletet adók vidéken átlag évi 99, városban 121 munkanapot dolgozhatnak.

Dolci rá mer mutatni arra, hogy a nyomorgó munkanélkülekkel szemben ott állnak — kevesen, de hatalmasan — a dúskáló munkanélküliek.

Dolcinak nincsenek illúziói: tudja, amit tesz, csepp az inség tengeréhez képest.

Jó lenne magyarul kiadni Dolci könyvét.

ÍRÓK ÉS KÖNYVKIADÓK

VÖRÖSMARTY

A költő, akinek neve már életében megszentelt név volt, s nem akadt újságíró, aki le merete volna írni a kötelező „koszorús” jelző nélkül, a fáklyászenét, a tiszteletbeli táblabírótságot s a méltánylás minden egyéb jelét, ami nem került pénzbe, megkapta kortársaitól, de megélni nem tudott verseiből.

Első kötete, mint mindenkié abban az időben, csak az előfizettséggyűjtés körülményes és megalázó útján jelenhetett meg. A költő barátainak kellett pártfogóknál kilincselniük, sőt a saját erszényüket is megoldaniuk (Kisfaludy Károly 5, Stettner 5, Perczel Sándor 10 példányban fizetett elő), hogy a *Zalán futását* Petrózai Trattner Mátyás elvállalja kiadásra. Összesen mintegy 90 előfizető gyűlt össze, nevük — a kor szokása szerint — megtalálható az ébresztő nagy mű első kiadásának utolsó lapjain. Vörösmartyt, bár sokan dicsérték eposzát, elkedvetlenül tette a csekély anyagi eredmény, s bosszúságában egy keserű párbeszédés tréfát firkantott:

„Szolgabíró: Isten jó nap öreg bíró uram! Vegyen kend *Zalán Futását*.

Öreg bíró: Mit parancsol, tekintetes Fiskáros Úr?

Szolgabíró: Vegyen kend, mondom, *Zalán Futását*.

Öreg bíró: *Zalán Futását*? (félre) Vegyen ám a fészkes f... aki megeszi.

Szolgabíró: Mit mond kend, bíró uram?

Öreg bíró: Mondok: micsoda az a *Zalán Futása*?

Szolgabíró: Az egy vers, egy könyv, egy magyar könyv.

Öreg bíró: Egy vers, egy könyv, egy magyar könyv?

Szolgabíró: Igen, igen, milliom adtát is! Ide öt forintot *Zalán Futásáért*, vagy neki huzatom kendet, mint a békát. Nos, bot vagy öt forint?

Öreg bíró: Bot uram bot, mind halálíg inkább, mint öt forint.”

Mint már Gyulai Pál megjegyezte, felűnő, hogy Vörösmarty az öreg bíró személyében a népet korholja közönyéért, nem a tehetős nemességet; Gyulai szerint a csattanó kedvéért (mert nemes embert nem lehet bottal fenyegetni); vagy talán éppen az keserítette el a költőt, hogy műve nem jutott el a szegényebb osztályhoz? — ma már bajos volna megállapítani.

Vörösmarty csak 1832-ben szabadult meg az előfizettséggyűjtés gondjától, amikor összes munkáit tíz évre eladta Károlyi István kiadónak, mégpedig a *Zalán Futását* 500 pengő forintért, kisebb hőskölteményeit ugyanennyiért, az „apróbb versezeteiket” (vagyis líráját) 100 forintért. Az átengedett művek 1833-ban meg is jelentek, három kötetben, tizenkét acélmetszettel. Hogy mennyit nyert a bolton a kiadó, nem tudjuk, a könyvek azonban nem igen lehettek kaposák, mert Károlyi nem készítetett második kiadást. Mivel a szerződés értelmében tíz évig a kiadó rendelkezett e kötetek anyagával, a költőnek nem volt joga újra kibocsátani őket, s 1840-ben csak a szerződéskötés óta írt alkotásait rendezhette sajtó alá *Vörösmarty Újabb Munkái* címmel. A négy kötetnyi vers, dráma és elbeszélés az Egyetemi Nyomda betűivel, de a szerző saját kiadásában látott napvilágot, s a költőt szomorú kudarc érte számításaiiban. Kossuth Lajos *Adalék a nemzeti önismerethez* című haragos cikkéből tudjuk, hogy e kiadásból csak mintegy kétszáz példány (az egész kiadásnak a fele!) kelt el, s ezeknek ára a nyomdászámra kifizetésére sem volt elég. „A tény egyszerű meztelenségében ennyiből áll — írja 1842 júniusában Kossuth —, Vörösmarty, miután a közvélemény által már rég a nemzeti költészet elsőrangú képviselői közé soroztaték, lángszellemének szétszórta műveit összeszedé, s önköltsegére kinyomtatá, és — piruljunk, uraim! — ...ő e napokban közel volt ahhoz, hogy nyomtatási költségek miatt bírói foglalás alá kerüljön, mert nem vett be annyit, amennyi csak e költségeket is fődözhetné!” A méltatlan sikertelenség természetesen nagyon fájt Vörösmarty-nak, s nemigen növelte kedvét új írói alkotásokra. Egyik legbizalmasabb barátjához, Teslér Lászlóhoz írt levelében így panaszkodik: „Taval könyvkereskedéssel akartam magamon segíteni, újabb munkáim négy kötetivel kínálván meg a közönséget. S hiszed-e? híres, decantált ember létemre négyszáz példányt nem tudok eladni. Nem szatíra ez? Apródonként adogattam el holmit... Így élek most minden írói kedv, ösztön s lelkesedés nélkül... Két vagy háromszáz pengő forintra volna igen nagy szükségem, melyet azonban csak három év múlva fizethetnék vissza. A tipográfia már kétszer sürgette, s nem szeretnék várakozásával visszaélni. De mit tegyek, ha nincs? Könyvvel csak nem fizethetek?”

Nyomasztó gondjai beszüremkednek menyasszonyához írt soraiba is: „Utolsó ígéretnek csak felét teljesíthetem — írja 1843. márc. 2-án Laurának — könyveim fele eladatlan maradt. De te megnyugszol ebben! Bizonyos vagyok benne, hogy jóakaratomban nem kételkedel.”

Ki tudja, hány remekművel volna irodalmunk gazdagabb, ha Vörösmarty nyugodtan megélhet könyvei jövedelméből, ha nem kénytelen idejének, épp java férfikorában, nagy részét mellékes pénzkereső munkára áldozni? 1829-ben az *Ezeregy éjszaka* regéinek tolmácsolására vállalkozott, a negyvenes évek derekán pedig kényszerűségből elfogadta egy kiadó megbízását egy imádságos könyv lefordítására. Erről így ír Stettner György nevű barátjának: „Gyuri, csak most segíts, soha életemben nem fordítok többé imádságos könyvet, még csak ujjbillentéssel sem. Minekutána majd megbántam, majd óhajtottam a dolgot, utójjára úgy leltem, hogy majd sokat kérek... mert leakarám rázni magamról. Nem lehetett. Nyolcvan forintot kértem, azaz 80 forintot, és megígérték. Nagy tüzzel munkához fogtam, de Gyuri, lehetetlen, Isten Pontius uccse, lehetetlen. Én, akinek egy levélíráshoz nincsen türeimem, hogy írhatnék össze ennyi imádságot. Vedd által, az Isten áldjon meg... ne hagyj nyakamon, mert megöl. Inkább vége felé majd én is segítek, s úgy vedd a jutalmat, amint akarod. Által is olvasom a munkát, hogy pápistás legyen, s a szentírásból kívántató textusokat én írom bele, csak helyet hagyj rá.”

Hasznosabb, bár még inkább időrabló munka volt az iskolai magyar nyelvtankönyv megírása, melyet 1845-ben vállalt Czuczorral együtt. „Éppen a legnagyobb ábécézésben voltunk — írja Wesselényinek —, amikor levele érkezett, mert tudnod kell, hogy a szünnapok dacára dolgoznom kell... Grammatikát csinálunk az Akadémia számára. Délelőtt, délután folyvást összejövünk. Fejem annyira tele van betűkkel és szabályokkal, hogy néha álmomból is feljvedek.”

E sorokat olvasva, megértjük Bajza kifakadását, aki „hámba fogott Pegazus”-nak nevezte bérmunkákkal bajlódó szegény barátját. S megértjük, miért éppen Vörösmarty fejében született meg először — a negyvenes években — egy olyan kiadványterve, amelyet maguk az

e célra szövetkezett írók igazgatnának, s amely a kalmár vállalkozók közbenjötté nélkül juttatná el a szellem termékeit az olvasókhöz. „A könyvárosok — írja Vörösmarty az érdekes tervezetben —, kik csak vidéki könyváros társaik és könyvkötők által vannak érintésben a közönséggel, s akiknek a legmagyarabb néprész elérhetetlen, csak egy-két nagyobb szerencsés író pártolhatnak illőleg, a többi, s néha nem kevésbé figyelemre méltó rész, kinek munkái csak három-négyszáz vevőre számíthatnak, nem adhat annyi hasznot, hogy író vagy könyváros méltónak tarthassák rajta megosztolni. Ezek tehát saját szerencséjükre hagyatvák, jobban mondva kiteve minden alkalmatlan gondnak, mely őket foglalkozásaikban csak megzavarja.”

A szép tervből, sajnos, semmi sem lett, s maga Vörösmarty is még sok keserűséget tapasztalt a kiadók üzleti szűkkeblősége miatt. Egy évvel halála előtt így ír Tóth Lőrincnek: „Heckenast Füredről megtette írásbeli ajánlatát munkáimért... Mindenesetre elismerem az idők mostoha haságát, de munkáimért jelenleg nem fogadhatok el kevesebbet, mint amennyit mondtam, 6000 váltót, azaz hatezer forintot... Kérek, édes Lencim, közöld ezt Heckenasttal.” A szerződés nagynehezen nyélbe is ütődött, a kiadó azonban csak a kéziratot sürgette (Vörösmarty Shakespeare-fordítását), előleget küldeni nem sietett. Erre vonatkozik a költő egy újabb — Bártfay Lászlónak írt — levelének a következő passzusa: „Ha Tóth Lőrincel találkoznál, mondanád meg neki tisztelem mellett, hogy biztassa azokat a köszívű urakat, kik velem újabban szerződtek, ne éreztessék velem újra a literátosság minden kínjait. Én Learrel már annyira készen vagyok, hogy tisztázhatom. Két hét múlva kézbe adom. De ők előre is ígértek. Most igazán volna egy kis pénzre szükségem.”

A literátorság kínjaiból az öregedő Vörösmartynak még az is kijutott, hogy Kilián *leszállított* áron hirdette munkáinak egyik kiadását, mint valami selejtes, mihaszna portékát. De bezeg, amikor a költő meghalt, s a nemzeti gyász évadján a kiadó nagyobb forgalmat remélt ugyanazokból a könyvekből, akkor egyszerre *főlemelte* az árat. Valóban úgy bánt a költő lánglelkének termésével, mint más a gyapjúval, vagy a hízott marhával.

L. K.

A két kovácsműhely

Szemelvény a neves szovjet költőnek „Egyre messzebb” című versciklusából, amelyet az Európa Könyvkiadó novemberben, a Szovjet Könyv Ünnepi Hetére jelentet meg, Váci Mihály fordításában.

Egy távoli tanyán a füsttel
hervasztott nyírfák sűrűjén,
Zagorjében — ott állt a műhely;
hol gyermek, s ifjú voltam én.

A kovácstűzhely sárga fénye
a kormos gerendák alatt,
a földpadló-illat s a mélyre
szívott kátrányfüst, pata-szag,
mennyire ismerősek nékem
azóta, hogy karján Anyám
Apámhoz néha átvitt délben...
...húsz éves volt akkor talán.

Emlékszem az üllő szavára:
— az erdön árván sírdogált —
olyan szomorúan, olyan fájva
az alkonyati csenden át,
mintha zengené: — nehéz az élet,
inséges, nyomorult, sivár,
a tengődő emberek félnek
küszködni itt — kihal a táj;
hol sárba, erdómélybe fülva
elvesztek a vidám utak,
s hónaalatt elvihette volna
kevéské vasát a paraszt;
ahol a megrendelő (áldott
és ritka vendég!) — tízvenként
zaklatta az árva kovácsot,
mint orvost, ha már nincs más mentség.

Itt lüktet most is, ver: szívemben
az az üllő! — A fújtató,
s a tűz zúgását sem feledtem,
hangjuk még most sem halkuló,
Nem halványul a szegénységnek
emléke: — szörnyű forradás!
Szegény Apám! Bocsáss meg érte,
de jó, hogy véled sárba szállt!

Soha ne jöjjön vissza. Rossz volt.
De én onnan indultam el,
s ahogy mondják, — egy néhány jó szót
s emlékezést megérdemel
a gyermekkor a sok élményért,
mitől a férfi gazdagabb:
— idézem hát a műhely fényét
a sárguló nyírfák alatt.

A nagy világ e kicsiny pontja
volt akkor hetedhét határ
lakóinak a hírközpontja
újság, klub, magas tudomány.

Az ács, a fejszével sietve,
vén katona — medáliás! —
halk zarándok; és dicsekedve
rozzant flintával a vadász;
a földmérő, s új fogatára
büszkén falunk lódoktora,
Iccig ócskás — a szegény pára! —
S még ki nem fordult be oda?!
Ott aztán volt is szenvedélyes
vita a múlttól s a jelen
bajáról, nagy kópékről, fényes
ebédekről és hogy milyen
az új bor! — S a külföld! — De itten? —
— Hej mennyi messze Kánaán! —

Szóba jött az ördög; az isten,
és rögtön utána a cár!
S hogy csapás az élet vidéken.
Fogy a Nap! — Világ vége lesz?
— Ez a Tolsztoj! — Hallotta? — Még
nem.
— Na és az adó! — Tönkre tesz!

Ritka volt ott az emberlélek
bús tájain a vigalom;
ritkán feledtük, hogy az élet
szomorú, szomorú nagyon.
Csak ülsz a húsben kucorogva:
megfullaszt a mahorka-füst.
Nem öröme vágysz: — Irgalomra,
hogy együtt maradhass velük.
„Úr voltál!” — volt rá időd bőven!
Hazamenni? — miért? minek!?

Mégis, és e bús esztendőknek
tudom, csak hálás lehetek,
hogy megtanultam gyerekésszel:
mily csodákat alkothat a
tűz szövetsége a vasércel
és a kovács akarata.

Láttam hogy születik — csodás volt —
a kovács kalapács alatt,
amivel feltörik a tarlót,
s faragnak, erdőt irtanak.

Büszke voltam — mert tudtam már jól —
arra is képes a kovács, hogy
kalapácsával kikovácsol
egy ugyanolyan kalapácsot.

S tudtam, — nemcsak mert híre járta, —
munkáját mért tisztelik úgy:
— hiszen ha árat nem csinál, a
nép bocskort foltozni se tud!

Azóta nem feledtem én el
a fújtatót, ha nyög, sziszeg,
s az izzó acél lobos fényvel
az ütés alatt gőzt ereszt;
s a pörölynek — ha hullt zuhogva —
büszke, mégis bús énekét,
mely kis falunkban visszhangozta
távolí gyárok ütemét.

Életemből már elhalkultál
üllőhang — de egyszer a sors
az urali nagy-kalapácshoz
vitt: s hallottam, ott is te szólsz!
A forróság könnyű szép bronz
patakzott rám, — csak messziről
nézhettem, mikor ezer tonna
az összeroskadt földre dől;
Mintha minden ütés egy poklot
nyitna meg sarkaid alatt,
a föld mélye lenn megvonaglott;
mikor egy ütés rászakadt.

S bár hangja eget-földet rázott,
s szédültem tőle süketen:
a kis falusi kalapácsot
hallottam ott is szüntelen.
És lehúnyt szemmel lélegeztem
a salak jólismert szagát:
— „hisz az otthomi műhely ez, nem
az urali vas-kombinát!”

Ural! Múltunkban erős várfal!
Jövőknek fényes magaslata!
Erős szárnnyal ragad magával
neved győzelmes dallama.

A FIATAL KÖLTŐKNEK Franciaországban keserves küzdelmet kell vívni a hírnévért, — nem is szólva a megélhetésről. Az Arts érdekes összeállítást közölt az élő francia költészet „bestseller-eiről. A költői művek között a legnagyobb közönségsikert Paul Géraldy *Tot et Moi* című kötete érte el, amely — igaz, néhány évtized alatt, — 825 000 példányt ért el és állandóan újabb kiadásai jelennek meg. (Lefordították a legtöbb nyelvre. — magyarra is.) Géraldyt Prévert követi, akinek *Paroles* című kötete eddig 340 000 példányban fogyott el. Aragon *Le creve-coeur* verseskötete 28 000 példányban fogyott el, míg *Saint-John Perse Aermis*-je 8500 példányban. Ezzel szemben a legtehetségesebb fiatalok közül Seuil kötete csak 1500, Oswaldé 1000, Dragoné 600, Falaise-é 1100 és Aubier-é mindössze 125 példányban kelt el.

GIUSEPPE LAMPEDUSA posthumus regényének, az *Il Gattopardo*-nak címét A párdúc-nak fordították a *Nagyvilág* nemrégén közölt szemelvényének élén, hibásan. akár az angol és az amerikai kiadásokban, amelyeknek címe *The Leopard*. Csakhogy a „gattopardo” se nem párdúc, se nem leopárd, hanem macskafajta, — kutyamacskának is mondják, — Indiában „cheetah” a neve, — magyarul pedig *gepárd*. A gepárd ragadozó ugyan, de időmítható és különösen Indiában, Perzsiában — a XV–XVI. században Európában is — fúrge vadakra, főképpen zergéire vadásztak vele. Perzsa miniatűrökön, de Benozzo Gozzo-

Ural! Létünk gazdag tárnája.
Óriás üllő! mely fölött
izzó korunkat kalapálva
félelmes erő dübörög.

Mikor a lángban álló frontra
vitték katona vonatok
a fegyvert — s ágyúk, tankok tornya
az égaljon elrobogott:
hosszú frontszakaszokon álltak
hajdonfővel a katonák,
s fiúi gyengédséggel szálltak
a sóhajok: — Ural Apánk!

S a vasutasok beszélgetve,
évődve szolgálat alatt,
ha súlyos érceddel terhelve
elzúg a megrakott vonat:
önkéntelen is abbahagyják
a beszélgetést vagy a dalt,
s szinte megemelik a sapkát,
ahogy susogják: — Az Ural!

Ural! Elhagynuk! Égbe olvadsz.
— De jó is lenne sírni most!
Szülőföld! S hazám tája, hol vagy?
Eltűnsz te is — fényzárposzt!
Hosszú utamon egyre mélyebb
hívással még hányszor nyilall
szívembe mind drágább emléked,
s neved dala: — Ural! Ural!

Ural! Fölém hajol a bánat,
mikor búcsúzva visszanezek.
— De ott az Uralon túl várnak
már az uralontúli tájak,
s a vigasztalóbb messzeségek!

linak a firenzei Medici-palota kápolnájában látható híres falfestményén is felismerhetjük a vadászó gepárdot. A ma már világhírű olasz regény szimbólikus címét nehezen fogja megérteni az az olvasó, aki a vadászó gepárd helyett a vérszomjas párduca gondol.

KEDVES HAZUG! a címe Jerome Kilty angol író új vígjátékának, amelyet most fognak bemutatni Londonban. A darab érdekessége, hogy meséjét az író Bernard Shawnak egy, a századforduló idején ismert színésznővel, Mrs. Patrick Campbelllel folytatott levelezéséből merítette, amely nem régen jelent meg. *A Kedves Hazug!*, akihez a levelek szólna. nem más, mint — Bernard Shaw.

A BERNI Franke Verlag kiadásában megjelenő tizkötetes világtörténet, a *Historia Mundi* most megjelent nyolcadik kötete a tengerentúli világrészek és kapcsolataik történelmét dolgozza fel. A *Historia Mundi* számos ország történelmének közreműködésével adják ki és a szerkesztés törekvése az, hogy a legnagyobb tárgyilagosságot biztosítsa. A most megjelent nyolcadik kötet Amerika, India, Afrika és a Távol-Kelet történelmének a fehér ember megjelenése előtti korszakával foglalkozik, majd a spanyol és portugál felfedező utakkal, végül a francia és az angol gyarmatbirodalmi politika kezdetét ismer-teti. Részletesen foglalkozik a *dinamikus-Európa és a statikus földrészek* viszonyával és az egymásra gyakorolt kölcsönhatásokkal.

A mesétől a valóságig

— GYERMEKEK ENCIKLOPÉDIÁJA —

Voltak-e sárkányok?, mi van a föld alatt?, vannak-e üveghegyek? — ezekre s még sok-sok a gyermeki képzeletet foglalkoztató kérdésre ad választ a Móra Ferenc kiadónál készülő „gyermekenciklopédia”. A négy kötetből álló gyűjtemény — melynek szerzői *A mi világunk* címet adták — voltaképpen egészen újszerű kezdeményezése könyvkiadásunknak. A 10—14 éves gyerekek számára már eddig is készültek népszerű ismeretterjesztő művek, mint pl. a jelenleg is folyamatosan megjelenő, nagy sikerű Búvár-sorozat kötetei. Am az ennél fiatalabb, az általános iskola alsóbb osztályaiba járó gyerekek legtöbbször hiába zaklatták a felnőtteket miérettjeikkel. A szülők nemigen tudtak a gyermeki gondolkodást kielégítő válaszokat adni, a nagymama magyarázatai meg többnyire nélkülözték a tudományos alapot. A Móra Ferenc Kiadó — s a modern pedagógia — véleménye szerint viszont a természettudományos gondolkodásra való nevelést már fiatal korban el kell kezdeni. Ezt a feladatot oldaná meg első ízben a készülő könyv.

Az „enciklopédia” szerkesztője, Somogyi Vilmosné, és szerzői: Dala László, Dékány András, Kulin György, Rónaszegi Miklós, Tasnády-Kubacska András, a gyermek sajátos képzeletvilágához igazítják ismeretközlő módszerüket. Gyakran hivatkoznak a mesére, sőt mintegy a könyv céljának tűzték ki annak bizonyítását, hogy a természet világa még sokkal érdekesebb, mint a meséké. Am ezzel az ötlettel nem a mesének akarnak „konkurrenciát” csinálni s nem is a valóságot próbálják meseszerűvé stilizálni, törekvésük, hogy a gyermeki képzeletet és érdeklődést a valóság izgalmas birodalma felé fordítsák. Számos példával mutatnak rá arra, hogy a mesebeli motívumok a természet dolgai közt ugyancsak, sőt talán még érdekesebb formában található meg. Így részletesen leírják az őskori sárkányok, a sauruszok világát, bemutatják a Déli sark üveghegyekre emlékeztető jéghegyóriásait, s elkalauzolnak a Rézhegyek Királynőjének csodálatos föld alatti országába: a cseppkőbarlangokba vagy az ausztráliai „égitő” segvoia-fák közé.

Ugyancsak a könyv feladatát szolgálja a legfiatalabbak számára is érthetően és

érdekesen megírt szöveg, s a rengeteg — az albumalakú kötetek több mint harmadrészét elfoglaló — színes illusztráció is. Ezeket Köpeczi Boócz István és Würtz Ádám rajzolja nagy szeretettel a fiatal közönség számára

Elsőként — az idei karácsonyra — a növényeket, állatokat és a csillagvilágot ismertető kötet kerül a könyvesboltokba. Közel száz oldalon „enciklopedikus rendszerezéssel” mutatja be az „ezerarcú erdőt”, kertek és mezők virágait, madarakat, vad- és háziállatokat, a darázsvárat és a méhállatot, s még annyi mást. A legérdekesebb fejezetek azonban azok, melyek a földi órák egyenletlen állásával, vagyis a zónaidővel, a „közel és messze”, „óriások és törpék” problémájával, vagyis a méretek relativitásával vagy éppen az azal az izgalmas kérdéssel foglalkoznak, hogy miért színes a világ.

A következő kötetek — melyek kb. karácsonyonként fogják követni egymást — hasonlóképp érdekesnek ígérkeznek. Az enciklopédia 2. kötete a földdel és lakóival, híres felfedezőutakkal és földrajzi érdekességekkel ismerteti meg majd az olvasót. A harmadik kötet a technikai világ csodáiról fog képet adni: az autóról, televízióról, szupnyikokról — sőt, mivel a kötetet 1962-re tervezik, talán már a rakétaúrhajóról is. Végül: a befejező rész az emberi kultúra, irodalom és művészetek kincsei iránt igyekszik majd az érdeklődést felkelteni.

Említettük már, hogy ez az érdekes sorozat merőben új kiadói feladatot valósít meg: a legfiatalabbak számára való ismeretterjesztést. Hadd legyen szó arról is, hogy e — külföldön, a Szovjetunióban és nyugaton egyaránt sikerrel megművelt — területre továbbra is gondja van az ifjúsági könyvkiadásnak. A tervekben szerepel egy, a gyermekbetegségekről és megelőzésükről sok hasznosat elmondó képeskönyv, egy album a csillagos ég titkairól, s egy gazdag képanyaggal készülő kiadvány a barkácsolás szórakoztató munkájáról.

A Móra Kiadó ezekkel a könyvekkel mutatja meg az utat a legfiatalabb nemzedéknek a mesék csodáitól a valóság csodái felé.

p. b.

KÖNYVBARÁTOK KIS LEXIKONA

ÁLNEVEK, ÍRÓI NEVEK

Ha a polgári életben valaki hamis néven jelenti be magát, ha más névvel iratkozik be egy könyvtárba, ha nem a saját nevét mondja a szabálytalan közlekedésért felelősségre vonó rendőrnek, megbüntetik. Az irodalom több szabadságot enged: a könyvek, tanulmányok, újságcikkek alá idegen nevet is lehet írni. Ezt az idegen nevet hívjuk álnevnek, görögös formájában peszudonimnek.

A tulajdonképpeni *álnévtől* meg kell különböztetnünk a rendszeresen, következetesen használt *írói nevet*. Petőfit, Gárdonyit senki sem tartja peszudonimnek; annál kevésbé, mert Petrovics Sándor, Ziegler Géza ezt használta a polgári életben is, jóllehet hatósági engedélyt nem kért a névváltoztatásra.

Először a humanizmus és renaissance idejében vált divatossá az írói név felvétele. A tudósok, tollforgatók ebben az időben igyekeztek nevüknek görögös vagy latinus alakot adni. Ezért ismeri az irodalomtörténet Csezmicsei Jánost Janus Pannoniusnak, Schwarzerdet Melanchtonnak, Erdős Jánost Sylvesternek és Komenskýt Comeniusnak. Az utolsó száz évben ennek éppen az ellenkezőjére akad tömeges példa: írók és nem-írók idegen csengésű nevüket megmagyarosítják, megnémetesítik, megrománosítják.

Néha a név elárulja az író világnézetét. Alexej Maximovics Pjeskov mély keserűséggel nézte, hogy a cári elnyomás milyen nyomorba taszítja az orosz népet, s ennek jelképéül vette fel a Maxim Gorkij (= Keserű) nevet.

Gyakran a rosszul hangzó, semmitmondó vagy túl gyakori családnév helyett kerestek az emberek másikat maguknak. Így lett Fehér Pálból Emil Ludvig Pál és Emil Ludwig Cohnból Emil Ludwig.

Sokszor fordult elő, hogy nőíró — a nők írói tehetségét kétségbevonó közfelfogás miatt — férfinévet vett fel. A leg híresebb példa rá Armandine Dupin, akit az irodalomtörténészek Georg Sandként tartanak számon. Itt is akad azonban példa az ellenkezőre. Egy német író, Jakob Heyner éveken át P. Meta Seemann névvel szerkesztett egy női lapot.

Julien Viaud, a francia flotta magasrangú tisztje szabadidejében regényeket írt. Tartott azonban attól, hogy felettesei az irodalmi működést összeférféhetetlennek tartják a tengerésztiszt „méltósággal”. Ezért könyvei címlapján szerzőként Pierre Loti szerepel.

Ismét más ok vezette Rejtő Jenőt, az az talán inkább kiadóit. Olvasóközönségünk a nyugati eredetű detektívregényeket többre becsülte a hazaiaknál, több izgalmat remélt bennük, jobban vásárolta. Ezért lett Rejtő detektívregény-paródiáinak P. Howard a „szerzője”.

Néhány író csak bizonyos műfajokra használt más nevet, így például Rákosi Viktor humoreszkjeinél a Sipuluszt. Divald Kornél, a neves művészettörténész tudományos munkáit a saját, regényeit pedig Tarczai György névvel jelentette meg.

Ezeket az írói neveket a szerzői jogról szóló törvény is valódi névként kezeli, és másként rendelkezik velük kapcsolatban, mint a szoros értelemben vett, csak alkalmadtán használt álnevekről.

Igen gyakran a cenzúra kényszeríti az írókat álnevek használatára. Itt nagyon kifejező a német Deckname (= fedőnév) kifejezés. A Bach korszakban sem a külföldre menekült Jósika, sem a politikailag kompromittált Jókai nem jelentethetett meg regényeket. Ezért a szabadságharc utáni első Jósika könyv, az *Eszther*, névtelenül került ki a sajtó alól, a többi címlapján pedig az *Eszther szerzője* szerepelt. Jókai pszeudonimja a Sajó volt. Táncsics Mihály 1860-ban Andorlaki Máté névvel adta ki könyveit. Széchenyi István *Ein Blick auf den anonymen Rückblick* (Egy pillantás a névtelen visszapillantásra) című könyvéhez, melyben az önmagát dicsőítő Bachot gyilkos szatírával teszi nevetségessé, az *Ein Ungar* (Egy magyar) álnevet választotta.

Hidas Antal a tanácsköztársaság leverése után a Szovjetunióban élt, s innen küldött a harmincas években verseket a 100% című lapba. Nem írhatott a fehér terrorról és nem írhatott a saját nevén. Ezért költeményeiben azt énekelte meg, hogy a kínaiak, arabok, négerek mennyint szenvednek a *fehér* elnyomóktól. A versek alá megtévesztésül Hianszan, Ali Shad, és más idegenes hangzású álneveket írt. Molnár Erik sem adhatta volna ki *A feudalizmus kialakulása Magyarországon* című könyvét 1942-ben a saját nevén. Így került rá a Szentmiklósi Alajos pszeudonim.

Balzac szégyelte azokat a rémregényeket, amelyek fiatalkorában kiadóit megrendelésre gyártott. Ezért különféle álnevekkel szignálta és később sem vette fel őket művei közé. Ugyanígy gondolkozott Gárdonyi a Göre Gábor aláírással megjelent könyveiről és karcolatairól.

A pszeudonimoknak a legtágabb tere a hírlap- és folyóiratcikkeknek s ezen belül a bírálatoknál, könyvismertetéseknek van. Az ismertebb, híresebb írók nem akarják nevüket mintegy aprópénzre váltani: a kisebb, jelentéktlenebb karcolatokat nem írják alá. Sokan nem írnak jóbarátok könyveiről, színdarabjaikról saját nevükön bírálatot, nehogy eleve elfogultsággal vádolják őket. Mások viszont azt igyekeznek elkerülni, hogy a szigorú, kíméletlen kritikákkal ellenséget szerezzenek maguknak. A megoldás mindegyik esetben az álnév.

A pszeudonimok használatát még a puritán Arany János sem tartotta összeegyeztethetetlennek az írói hivatástudattal. 27 álnevről tudunk (Akakievics Akaki, Szalontai J. M. stb.) Adynak, aki nagy publicisztikai tevékenységet folytatott, 32 pszeudonimját tartják számon a bibliográfusok. Közülük sokat könnyű azonosítani a valódi névvel (A-y, Yda [megfordított név], Diósady), sőt még *adibandi* aláírású tárcájával is találkozhatunk.

Mikszáth Kálmán parlamenti karcolatai alá egy időben Katángthy Menyhértet írt. Ez az álnév annyira megtetszett neki, hogy a kitalált személy köré két remek történetet költött. Ezeket s a Katángthy féle karcolatokat a *Két választás Magyarország* című kötetéből ismerjük mindannyian.

Számszerint a rekordot farádi Vörös Vidor tartja, az aradi *Alföld* című lap szerkesztője. Azt a látszatot akarta kel-

teni, hogy sok munkatárssal dolgozik. Ezért cikkeit 90 különféle névvel szignálta. Olvasói azonban nem lehettek kétségben aziránt, hogy az *Adrianne*, *Caligula*, *Egy megyei gazda*, *Skorpió* stb. csak kitalált nevek.

Az írók leggyakrabban használt pszeudonimja a nevékből alkotott különféle betűjelek, a vezeték és keresztnév első, utolsó betűi, illetve ezek kombinációi. Emellett nem ritkák az egyéb jelek sem, mint például *, ***, †, stb.

Az álnevek olykor játékos kedvből fakadnak. Ilyen Márki Sándoré: Marquis Jean d'Or. Ez, ha a francia fonetika szabályai szerint olvassuk, Márki Zsandonak hangzik. Van, aki rejtvénytyszerűen fejezte ki a nevét, mint Négyessy: ssssy.

Néha nehéz megállapítani, hogy egy-egy álnév mögött melyik író rejtőzik. Az *Argust* különböző folyóiratokban 19 író választotta pszeudonimnak.

Irodalomtörténeti, könyvészeti szempontból fontos annak ismerete, hogy az egyes álnevek kit takarnak. Ezt az álnevélexikonokból tudhatjuk meg. Jóformán minden nyelven jelent meg ilyen mű. "A sokezerényi magyar pszeudonimot Gulyás Pál vaskos, több mint 700 lap terjedelmű könyve leplezi le, a *Magyar írói álnév lexikon*. (En is innen vettem adataim jó részét). De az álnevek száma szinte háttartalan, valamennyit a legkimerítőbb kézikönyv sem tartalmazhatja. Igen sok olyan van, amelyről soha sem fog kitudódni, hogy melyik író használta.

Vértesy Miklós

KÖNYVEK BARANYÁBÓL

Amíg másutt arról cikkeznek, vitákoznak: helyes-e, kell-e helyi, vidéki könyvkiadás, Baranyában egyszerűen megcsinálják — izléssel, hozzáértéssel és eredménnyel. Főként három szerv, a tanács, az idegenforgalmi hivatal és a TIT összefogása és áldozatkészsége teremti meg hozzá az anyagi alapokat. Másfél évvel ezelőtt e helyen már beszámoltunk a baranyai könyvkiadás eredményeiről, most az azóta megjelent könyvekre szeretnénk a figyelmet fűlhívni. A kiadványok többsége természetesen helyismereti, helytörténeti tárgyú, ezek megjelentetésére országos kiadói szerv aligha vállalkozna. Az elmúlt időben több, idegenforgalmi szempontból is jelentős baranyai helységről jelent meg Pécssett monográfia: *Harkányról* Csekey István, *Szigetvárról* Molnár Imre, *Villányról* Kovács András írt ismertetőt. Ezenkívül tájékoztató látott napvilágot az abaligeti barlangról és egy másik: *Mecseki séták és kirándulások* címmel.

Pécs város Tanácsa több évre szóló kiadói programot dolgozott ki, hogy a város szellemi és művelődési életének múltját és jelenét tervszerűen és módszeresen ismertesse meg az olvasókkal. A könyvsorozatnak idén két kötete jelent meg. A *Muzsikáló Pécs* (Várhalmi Oszkár adatai alapján írta Horváth Mihály) a jelentős művészeti hagyományokkal rendelkező város zenetörténetét rajzolja meg. Pécs zenei életének fundamentumát két, egykor külföldön is jól ismert művész, Amtmann Prosper és Weidinger Imre vetette meg. Az ő úttörő tevékenységüktől, Liszt Ferenc pécsi hangversenyzésén át Kodály pécsi tartózkodásáig ível a könyv szemhatára. Az összehordott és feldolgozott adatok roppant tömkelegéből megérteni, hogy a jelen eredmények csak a múlt erőfeszítéseire, a névtelen kórustagok hősi munkájára épülhetnek. — A másik munka, *A Zsolnay gyár művészete* szintén országos érdeklődésre számíthat. Szerzője, az immár 83

esztendő Nikelszky Géza hosszú évtizedeket töltött el a gyárban tervező művészként. A könyvben most emlékeit, emlényeit mondja el, olyan adatokat, melyeket rajta kívül senki sem ismer. Külön értékei a könyvnek a szerző kezétől származó finom, szecessziós ízlésű iniciálék és a Nikelszky tervezte kerámiákról készült fotók.

A munkásmozgalom hősi harcaira emlékező két érdekes könyv is megjelent Pécsen. *Hősökről szólnak* címmel a Baranyában élő veteránok visszaemlékezései jelentek meg középiskolások lejegyzésében, *A Tanácsköztársaság Pécs-Baranyai Emlékkönyvé*-ben viszont a megye történései adták közre forrásértékű tanulmányaikat.

Berze Nagy János, a Pécsen elhunyt jeles magyar folklór- és néprajzkutató — a *Magyar népmesetípusok és az Égigérő*

fa után — az idén új művet adott ki a TIT Baranya megyei szervezete. A *Régi magyar népmesék* részben Berze Nagy saját gyűjtéséből, részben a hozzá került kéziratok lejegyzéseiből közöl mintegy 250 oldalas válogatást. A kiadvány első-sorban tudományos célt szolgál, ugyanakkor felfrissítője lehet új ifjúsági mesekönyveknek is. — Pécsen megjelent néprajzi mű még a Vargha Károly szerkesztette *Rejtett kincsek nyomában*, mely a baranyai nép ajkáról lejegyzett mondákat tartalmaz.

A helyi lapok, folyóiratok és időszaki kiadványok közül kiemelkednek a Pécsi Pedagógiai Főiskola és a Janus Pannónius Múzeum rendszeresen megjelenő évkönyvei.

A helyi kiadványok műszaki gondozása, szép nyomdai kivitelezése a Pécsi Szikra Nyomdát dicséri. T. T.

EGY RÉGI VESZPRÉMI KÖNYV TANULSÁGA

A tudós könyvet Papp Ignác, a „Veszprémi Nemzeti Oskola rendes Tanítója” adta ki 1828-ban, „alapul a verselni Kívánók kedvéért”. József és kegyes család keveréke első verstanunk, a veszprémi *Magyar Poézis*, mely azt akarta elhitetni olvasóival, hogy jeles költővé avatja őket. Jócskán lehetnek ilyenek, mert a könyvhöz csatolt lajstrom, mely az előfizetők nevét közli, több száz nevet tartalmaz, bizonyítva, hogy közel százötven éve is épp annyian szerettek volna költők lenni, mint manapság.

Szerzőnk három szakaszra osztja a poézisbeli tudományt, úgymint prozódia, versnemek és költői készület, s méltó módon tárgyalja, maga is versbe szedi szentenciáit, eképpen:

*Hosszú hangzó mássalhangzónak előtte,
Úgy szintén minden hangzó vont ékezetével.*

Így megy végig „a szóvégen levő Tagokon”, a nyolc összetett mássalhangzón, az egytagúakon, de nem feledkezik meg a „mértékbeli Szükségről”, s a költői szabadságról sem, természetesen mindig patting hexaméterekben, azzal a bölcs tanáccsal zárva szabályait, hogy

Nemzeti nyelvünkötől kell mindég kérni tanácsot.

A versnemeket bősz idézetekkel illusztrálja, Berzsenyi, a két Kisfaludy, Virág, sőt egy helyen Vörösmarty is szerepel, a saját műveiből vett szemelvények között. Az időmértékes formákat tiszteltreméltó szakértelemmel veszi számba, de a rímes verseknél csak a Himfy-dalt és a tizenkettőt tárgyalja, mondván,

hogy a rímes verseknek „ez a kettő a kútfeje”.

A könyv legérdekesebb része a költői készülettel foglalkozik. „A ki a Prosodiát és a Versnemeket tudja, mi kívánatik még arra, hogy verselhesen?” — teszi fel Papp Ignác a kérdést, s rögtön meg is felel rá: „1. Legyen Gondolattya, melyet versbe akar foglalni, 2. A felvett Gondolatrul tökéletes ösmerete legyen, 3. A Gondolat vagy tanító, vagy mulató és gyönyörködtető legyen, 4. A Gondolatlak alkalmas formát adgjon, 5. Elmés Mondásokkal éllyen, 6. Classicus Költőket olvasson.” Örök igazságok, amiket azóta is sokan szem elől tévesztenek, pedig Papp Ignác küllön is felhívja rá a figyelmet: „Nyomorult Csizmadia, a kinek bőre nincs, miből fog ő csizmát készíteni? — hát a Költő miből készít költeményt, ha nincs Gondolattya?”

József szerzőnk, ha nem is volt meggyőződve róla, de valószínűleg remélte, hogy előfizetői, akiknek nevét „köszönete Zálogaul” közölte, valamilyen kiváló poéták lesznek a negyven ezüstkrajcár lefizetése ellenében. Persze nem így lett. De az előfizetők között ott van Eötvös József és Szalay László neve is, akik tekintetes Czinke Ferenc úrnál, a Királyi Universitás rendes tanítójánál, mint második esztendőbeli filozófusok rendelték meg a könyvet. A többi előfizető sorsáról mit sem tudunk, de ha Papp Ignác csak őket sorolhatja is tanítványai közé, érdemes volt kiadnia a *Magyar Poézist*.

Csányi László

POLITIKAI MŰVEK

N. Sz. Hruscov

A BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉSÉRT

Kossuth

A kötet N. Sz. Hruscovnak 1959-ben mondott beszédeit és írásait tartalmazza: részlet az SZKP XXI. kongresszusán tartott beszámolóból, beszéd a moszkvai Kallinyin választókerület választói előtt, beszéd a Macmillan tiszteletére rendezett fogadáson, kelet-németországi beszédek, beszéd az iraki kormányküldöttségnek rendezett fogadáson, sajtóértekezlet a Kremlben, válaszok a *Pravda* szerkesztőségének kérdéseire, beszélgetés a nyugat-németországi szociáldemokrata lapszerkesztőkkel, beszéd a tiranai nagygyűlésen, válaszok a *Népszabadság* szerkesztőségének, beszéd az NDK küldöttségének rigai látogatásakor, beszéd a Kremlben tartott szovjet—német baráti nagygyűlésen, beszéd a szcczini nagygyűlésen, beszéd a moszkvai Sportpalotában, beszéd az Egyesült Államok moszkvai kiállításának megnyitása alkalmából, az augusztusi sajtóértekezlet a Kremlben, üzenet Adenauer kancellárnak, a vesenszkajai beszéd, cikk a *Foreign Affaire* amerikai folyóiratban, az Egyesült Államokban tett látogatás alkalmából mondott beszédek, az ENSZ közgyűlésén tartott beszéd, a moszkvai, vlagyivosztoiki és krasznojarszki nagygyűléseken mondott beszédek, beszéd a Kínai Népköztársaság megalakulásának 10. évfordulóján stb.

E beszédek és írások leleplezik a hidegháborús erők mesterkedéseit és célkitűzéseit, részletesen foglalkoznak a leszerelés, a béke és a békés egymás mellett élés kérdéseivel, tükrözik a Szovjetunió töretlen békepolitikáját és a háborús erők megfékezése érdekében kifejtett erőfeszítéseit. Igen fontosak az általános leszerelésről, a német béke megkötésének módzatairól, a nemzetközi helyzet normalizálásáról, a szocializmus és a kapitalizmus békés versengéséről mondott részletek, amelyek mind a háborút szító kapitalista körök terveinek kudarcát és a szovjet békepolitika elkerülhetetlen győzelmét világítják meg.

Bár e beszédek és írások legnagyobb része megjelent külön könyvek formájában vagy a napisajtóban, összegyűjtésük egyetlen könyvben mégis igen hasznos

volt, mert tanulmányozásuk nélkülözhetetlen segítséget nyújt a nemzetközi helyzet világos megértéséhez, mindennapos gyakorlati munkánkban.

S. M.

A SZOVJETUNIÓ ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK GAZDASÁGI VERSENYE

Kossuth. 312 old. Ara: 20,— Ft.

Napjainknak rendkívül fontos politikai kérdése a szocialista és kapitalista gazdasági rendszer versenye, az e verseny folyásával és kilátásaival összefüggő problémák, az egész kérdéskörrel kapcsolatos viták.

A két gazdasági rendszer versenyével foglalkozó munkáinkban az Egyesült Államok és általában a Nyugat polgári közgazdasági minden eszközzel felmagasztalni igyekeznek az Egyesült Államok és más tőkés országok gazdasági helyzetét, s ugyanakkor semmitől sem riadnak vissza, hogy a Szovjetuniót és a szocialista tábor országait minél kedvezőtlenebb színben tüntethessék fel. Céljuk nyilvánvaló: a történelmi fejlődés ellenére, a tények meghamisításával igyekeznek megnyerni maguknak a földkerekség sok millió emberét.

Érdeklődésük azonban hiábavaló, hiszen a Szovjetunió gazdasági eredményei világosan bizonyítják, hogy az eddigi szovjet ötéves tervek nem homokra épült álmovárak, hanem a reális lehetőségekkel számoló, tudományosan megalapozott népgazdasági tervek voltak, s ezek teljesítése alapján a Szovjetunió nagyon közel került annak a Lenin által kitűzött feladatnak a megoldásához, hogy az egy főre eső termelés terén a Szovjetunió utólerje és túlszárnyalja a legfejlettebb kapitalista államokat, beleértve az Egyesült Államokat is. A szovjet népgazdaság fejlesztésének legutóbbi hétéves terve pedig azt szögezi le, hogy az egy főre eső termelésben a Szovjetunió a tervidőszak végére európai viszonylatban az első helyre fog kerülni, 1970-re pedig az Egyesült Államokat is megelőzi.

A könyvben kiváló szovjet közgazdászok fokról fokra haladva leplezik le a polgári közgazdászok hamisításait, s meggyőző érvekkel bizonyítják be a szovjet gazdasági rendszer fölényét az amerikai termelési formával szemben. Az egyes fejezetekben olyan kérdéseket világítanak meg, mint az anyagi javak termelésének

célja és e javak megszerzésének eszközei a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban; a két ország gazdasági fejlődésének üteme; az ipari és mezőgazdasági termelés arányai; a technikai fejlődés helyzete; az életszínvonal alakulása a két országban; a legfontosabb szovjet gazdasági feladatok megoldásának távlatai stb.

Az érdekes, jól megírt könyvet különösen közgazdászok forgathatják haszonnal, de érdekes olvasmány lesz mindenkinek, akit a világ gazdasági fejlődésének kérdései érdekelnek.

S. M.

SZÉPIRODALOM

Tamási Áron

SZIROM ÉS BOLY

Szépirodalmi. 211 old. Ara: 18,50 Ft.

Tamási Áron minden könyvében s novelláiban is székely néperől mondja el a nehéz igazságot. Éppen ezért szomorú írások ezek, fájdalmutak a mesébe hajló, tréfával, szép, színes szavakkal kanyargó előadás sem tudja enyhíteni. Rossz sors volt a székelyé: nyomorúság, kényszerű kivándorlás, szektázó különtség, elhagyottság súlyával nehezedett rá az ellenséges világ. Tamási alakjai a menekülés hősei. Ábel Amerikában, Jégtörő Mátyás a nazarénus szektában keresi a megváltást — mindhiába. Egyedüli vigaszuk, amelyben az író is évtizedeken át osztozik velük: emberi erő ugyan nem segíthet rajtuk, ám velük a regék, a legendák, a jóízű gobétréfák igazsága és adománya, sohasem zárta be fölöttük az ég.

Az új regény nyitva tartja a székely fantázia égboltját, de az új idők törvénye szerint szakít a régi igazsággal. Megírja, miként változott a felszabadulással a mostoha székely sors, mint fordult s fordul a jólétet és biztonságot ígérő jövő felé a vándorlások gondúzta népe. A *Szirom és boly* új magyar regéjét Szirom Antal öreg székely tollára adja az író. Szirom tató beszél el a kis közösség kálváriáját: Bukovinát, a Bácskát, a háború próbáját. A földreform vetett véget hányattatásuknak, letelepítette és földhöz juttatta a nincstelen székelyeket. Honfoglalásukról, a közösségi élet rendjének kialakulásáról szól a *Szirom és boly*. Az évszázadokig kérlelhetetlen, csaknem végzetes székely balsors jóra fordul. Ez a fordulat táplálja Tamásiban az épülő szocialista rend embersége és jövője iránti bizalmat, amely áthatja új regényét.

Szirom tató megüli a bírói széket, megírja az állami gazdaságot, majd termelőszövetkezetbe gyűjti a boglyádi székelységet. Segíti az új rend kialakulását, mert

szereti, magáénak érzi és a hagyománnyal is összebékíti. István király — mondja jelképesen augusztus 20. jelentéséről — hazát szerzett a nemzetnek, az új Alkotmány földet szerzett a népnek. Szirom tató — s az író — legerősebb érzése a hazafiság, a magyar nép szeretete. A szocializmustól is azt várják, hogy emberséggel munkálkodhassanak, segíthessenek a magyar földet szebbé, gazdagabbá tenni. Törekvésük igaz és tiszteletet, megbecsülést érdemel. Tamási Áron jószándékának égő gyertyája szépen világít, nem mehetünk el vakon mellette.

Tamási Áron a székely népnyelv szókincsével, fordulataival, lelkével és zamatával kiemelkedő helyet vívott ki magának a huszadik század magyar próza-irodalmában. Regényei, novellái a népies stílus remekei. Hiánytalanul és nagy hatással fejezik ki a nehéz sorspróbákon átlábaló székelység életerejét, költőiségét, könnyeit huncutsággal kergető kedélyét, lelki gazdagságát, meséinek játékosan legendázó könnyű szárnyalását. Új könyvében is találunk megkapó eredetiségű képeket, hasonlatokat, általában azonban mesterkéltén stilizáltak érezzük a *Szirom és boly* nyelvét. Az új tartalom és szemléleti mód új stílust kívánna. Tamási viszont nemcsak ismétli régebbi írásainak hangvételét, hanem a korábban csak elvéve kiütököző modorosságokat sűrítve, agyoncifrázott lombik-nyelven szólaltatja meg hősét. Az sem jó, hogy annyi tájszó nehezíti a megértést. Igaz, Szirom tató öreg ember, ősi nyelvtörzsekből merít, de miért keres új fogalmak esetében is körülíró nyelvi különlegességeket. Tapasztalat szerint az új fogalmak kifejezésére a leghagyományőrzőbb paraszt is mai szavakat és kifejezéseket használ. A nyelvi különcködés pedig nem segíti a haladás szolgálatára írt, népnek szánt regény népszerűségét.

Dersi Tamás.

Várnai Zseni

BÉKÉT!

Új versek

Szépirodalmi. 116 old. Ara: 14,70 Ft.

Körülbelül ötven esztendeje annak, hogy a magyar munkásság először ismerkedett meg Várnai Zseni verseivel. Ötven esztendő nagy idő és a költőasszony stílusának és mondanivalójának meg nem szűnő népszerűségét bizonyítja, hogy olvasógárdája, a réginek fia, lánya, unokája, ma ugyanolyan szeretettel és örömmel olvassa költeményeit, mint ahogyan a régiek első versei megjelenésekor fogadták.

Az olvasók e ritka állhatatosságának kettős oka van: az egyik az, hogy egyszerű, de mély érzésektől áthatott verseinek túlnyomó része — talán azt is mondhatnók, hogy egésze — olyan tárgyakat választ, amelyek a munkásosztály gondolatvilágához a legközelebb állanak. Ilyen: a család, az anyaság, a nők sajátos érzései, ilyen a munkásság problémaköre, harca a jobb életért, harca az elnyomás, a háború ellen, öröme győzelmei felett, vigasztalása, ha vereség érte.

Népszerűségének másik — talán az elsővel egyenrangú — magyarázata verselésének könnyedsége, ragaszkodása a kitűnően csengő rimekhez. Ez teszi verseit könnyen megtanulhatóvá, ezért rögződnek jól olyanok emlékezetébe is, akiktől a versírás bonyolultabb formái idegenek. Ha nem volna ennek a kifejezésnek bizonyos — kompromittáló — mellékíze, azt kellene mondani, hogy a költőnő: östehetség, akinek formakészsége és mondanivalóinak köre már első verseiben elérte a jelenlegi szintet.

Új kötete az új világ reményeinek, örömeinek és — az emlékezőeknek — gazdag tárháza. A harmincnégy versből bajzos volna egyet-kettőt kiemelni. Mégis: mint halk és érzeletől áthatott lírájára legjobban jellemzőt, idézzük itt az anyjáról szóló „Csendes éj” című versének néhány sorát:

Ó, emberek, míg él anyánk, nagyon szeressük őt, mert elmegy egy napon, és visszahozni többé nem lehet az elmulasztott jó szót, tetteket, a késő bánat mit sem ér neki, az élőt kell szeretni, érteni.

Minden verse zenésítésre és szavalásra született. Minden verse alkalmas arra, hogy fiatalokat lelkesítsen és nemesítsen, hogy előadásokon, kultúresteken, iskolákban elmondják. Értékek önmagukban és értékek, mert bevezetést is jelentenek a líra birodalmába.

F. L.

Tersánszky J. Jenő

ROSSZ SZOMSZÉDOK — AZ ÉN FIAM

Magvető. 478 old. Ara: 30.— Ft.

Gyors egymásutánban adja ki a Magvető Tersánszky könyveit és ezekben sorra gyűlik össze életműve. Ez a kötet is két regényt tartalmazza. A *Rossz szomszédok* az első világháború végén, a Piave poklában, a lövészárokból írta. Talán azért, hogy lélekben elmeneküljön a szörnyűségektől, amelyek körülvették.

Annak a nagyon régi magyar kisvárosnak a világát mutatja meg ez a regény, amely már a múlté és abban két szom-

szédház, két család történetét. Az egyik fényes volt, előkelő lakói, a Darabonthok, az akkori „jó polgári társadalom” megtestesítői, akiket mindenki becsül, közéleti pályájuk mindig csak fölfelé ívelt, még ha sikkasztás, uzsora, házasságtörés is tapadt ehhez az emelkedéshez. A szomszéd házban egy egészen másfajta család élt. A Tatáreké a szegények, a megvetettek világa volt. Az életük csupa harc, állandó összeütközésbe kerültek a kisváros erkölcsi rendjével, pedig hát „vétkeikkel” is mindig csak maguknak ártottak. A Darabontháznak is csak a férfitagjai kerültek érintkezésbe a szomszédos nőikkel azért, hogy azok életét tönkretessék.

Ennek a két háznak, két családnak a története a *Rossz szomszédok*, de Tersánszky rajtuk keresztül megmutatja az egész akkori kisváros világát, egyes fejezeteiben még az akkori Budapestet is. Nem moralizál, de az olvasó lapról lapra előre haladva mégis belelát annak az életnek minden képmutató szennyébe. Joggal tarthatjuk ezt a regényt egyik legjelentősebb művének.

A másik, *Az én fiam*, könnyed meseszövevével, stílusa színességével, derűs humorával ragad magával. Talán ugyanabban a kisvárosban történik és abban az időben is, mint a *Rossz szomszédok*. Diákokról szól, de nem romantikus diákregegy. Két gimnazista hőse az élet forgatagába sodródik, a mélyébe is; s így az írás társadalmi rajzzá válik. A fékezhetetlen gazdag fiú mellé odaadja a sors őrzőjének a szelíd, de minden bonyodalomban magát feltaláló szegény fiút, aki csetlik-botlik is abban a világban, mégiscsak megküzd vele.

Simándi Béla

KAKASDI NÉPMESÉK

(Dégh Linda bevezető tanulmányával és jegyzeteivel)

Akadémiai. 399 old. Ara: 55.— Ft.

A kiadvány a bukovinai Andrásfalváról a Tolna megyei Kakasra települt székelyek népmeseanyagának javát mutatja be jellegzetes elbeszélő közlése alapján.

„A népművészet mestere” címmel kitérített, írástudatlan Palkó Józsefné tündér- és hősmeséiben a hagyományos anyag egyéni átéléssel színeződik. Egyes részeket költőien átfőrt, másokat párbeszédesen dramatizál. Legmegkapóbbak a sorsüldözött nőkről szóló meséi. Stílusa általában epikus, s aránylag hosszú elbeszéléseiben az események regényes szövése mellett súlyt helyez hősei lelkiállapotának és tetteik belső indítékainak ismertetésére is.

Andrásfalvi György átlagon felül művelt, könyvedvelő paraszt, a halottvirrasztók kedvelt mesélője. Általában a történelemből merített témájú meséit józan-ság, formaérzék; humor és olykor színpadiasság jellemzi. Olvasmányainak, különösen kalandos ponyvahistóriáknak hatása is érzik rajtuk. Hősei a mesék csodái közt is fél lábbal mindig a falusi valóságban maradnak.

A sokoldalú, jóízű Sebestyén Lajosné háborzongató, babonás történetei, gyermekigéző, bájos tündérmeséi is figyelemre méltóak, de igazi eleme a komikum. Az anekdotikus, rövid, csattanós mese, melyben valami ostobaság nyeri el kacagató és tanulságos jutalmát. Főleg női gyarlóságokat szeret csípős nyelvére venni. Szavait játékos, szórakoztató hajlam hatja át.

A tíz éve elhunyt, valamikor híres mesemondó László Márton emlékéért saját kezével írt, elterjedt Halottas Könyvei (néhányik több mint 800 oldal) őrzik. Célja a hagyományos halottvirrasztás áhítatának emelése és a vigasznyújtás volt. Könyvei halotti énekeket és elbeszéléseket tartalmaznak. Vallásos színezetű moralizáló szövegeiben véres martíromságok, kalandos csodatételek, hajmeresztő megpróbáltatások, meghökkentő példázatok követik egymást, melyek mindegyikébe lélegzetelállító módon beleavatkozik az isteni gondviselés. De beléjük sző világi szenzációkat, falusi történeteket, történeti eseményeket, betyártetteket, sőt hogy feloldja a ravatalos szorongást, még jóízű tréfákat is. Jól tudja, hogy legjobb ír a fájdalomra: elterelni róla a figyelmet. Ez a szándékában és technikájában ősi jellegű írás érdekes irodalmi és népi kettősséget tükröz. Gazdag, rímekkel játszó, székely nyelvvel, naiv irodalmi szándékával, vigasztaló humanizmusával a magyar folklór legérdekesebb emlékei közé tartozik.

A könyv kedves üdítő olvasmánya lesz mindazoknak, akik a népmese hangját megértik. Vannak benne csípős, vaskos kis történetek is, melyek nem gyermekeknek valók.

B. G.

Tabák András

SZÓL A SZIRÉNA

Magvető. 148 old. Ára: 8,50 Ft.

Jóformán általános jelenség, hogy fiatal írók bemutatkozó kötete egy-egy, az irodalom térképére még alig felkerült tájat vetít az olvasó elé. Nos, a Tabák András bemutatta vidéket valamikor csak bizonyos óvatossággal közelítette meg a pesti ember. A Mária Valéria-telep ez a vidék, mely a nyomorúságnak sokáig jel-

képe volt, s melynek helyén éppen szemünk előtt s Tabák novellái által is regisztráltak, nőttek ki a földből egy modern lakónegyed sokemeletes épületei. Itt termettek a kötetbe gyűjtött figurák: a kommunista vértanú Gere bácsi, a bikanyakú Kőműves, a bűnbe tévedt Sugár Máté, meg a többiek. S Tabák kötetének egyik erénye éppen az, hogy ebben a legendásan rossz hírű környezetben is elsősorban a jelen pozitív hőseit, az áldozatos, dolgos munkásfigurákat vette észre.

Ezeknek az életből rögzítenek egy-egy pillanatot a novellák. Az író kitűnő témaérzékét dicséri, hogy többnyire jelentős pillanatokot fogott meg: egy ellenforradalmi izgató felsülését, az ellenforradalom után, bár áldozatokkal, de mégis csak újra meginduló munkát, egy álnok karrierista leleplezését, egy megtévedt fiatal jó útra térését. Ezek a pillanatok konfliktussal terhesek, határozott atmoszférájuk van s arról tanúskodnak, hogy Tabák valóságunk iránti felelősséggel és szocialista hivatástudattal nyúl témáihoz.

Az elbeszélések egy másik rétegét az inkább idillikus rajzok jelentik (*Kavicsok és csillagok*, *Szánkózás*, *A kőszőrűs*). Bennük mérhető le Tabák írói alkotának egyik szembevető sajátossága: a líraiság. Ám ez a lírizmus néhol lefészekezi a novella ritmusát, „lírai állóképpé” alakítja az írást.

A szerencsés témaválasztás mellett a kötet másik ígérete Tabák stiláris felkészültsége. A szűkszavú biztonság, mely lefaragva minden felesleges jelzőt és határozót, induló ironián szokatlan művészi önfelegyen hívja fel az olvasó figyelmét.

Pomogáts Béla

Kis Ferenc

AMI MEGŐRIZ

Versek 1931—1958

Magvető. 118 old. Ára: 8,60 Ft.

A kötet Kis Ferenc költői pályájának legszebb darabjait gyűjti csokorba. Tartalma nagyjából azonos az 1951-ben megjelent *Csendes diadallal*, megtoldva 16 azóta készült verssel. Felfokozott igényű, erős önkritikáját mutatja egyrészt az a körülmény, hogy harminc év természetből ilyen kevés művet tart érdemesnek felvételre a válogatásba, másrészt az a gondosság, amellyel régi verseit csiszolgatja, javíttatja. Egyikben csak egy-két szót változtat meg, másikban már néhány sort. *Ars poeticájának* új az utolsó szakasza, a *Munka nélkül* című költeményét pedig egészen átköltötte, csak a gondolatmenete maradt változatlan. (Új címe: *A mun-*

kanélküli nótája.) Érdemes megfigyelni, hogy az új alak mennyivel hatásosabb, menyivel erősebb, vádolóbb minden mondata.

A versek tárgya egy ember élete a Horthy-korszakban, a nyomor, a munkanélküliség, a börtön, majd a felszabadulás után a csendes diadal érzése, az ott-honi esték, a hétköznapok meg-megújuló harcai. Az alaphangulat harminc év alatt nem változott semmit. Kis Ferencnek a munkásosztályba, a jövőbe vetett sziklaszilárd hite, mélyeséges embersége és melegsége egyforma erővel csendül ki régi és új alkotásaiból. Nem változott meg költői stílusa sem, ez a sajátságos zamatú, kifejező képekkel teli stílus, amelyből a frázisok, nagyhangú szavak teljesen hiányoznak, s ahol a tartalom és a forma tökéletes egységet alkot.

Soraiból érződik, hogy nem az érzelem heve, nem a pillanatnyi aktualitás diktálta, hanem egy szigorú belső fegyelem és igényesség parancsai szerinti érlelődés termékei. Halk a hangja, ha örül a munkáseszmények győzelmének, a megváltozott életnek, és halk akkor is, ha az osztályellenségről, sokat nyomorgó anyjáról, a világháborúban megölt apjáról ír. Talán éppen ezzel a halk hanggal párosult töretlen pártosság teszi mondanivalóját annyira meggyőzővé.

A kötetet *Darvas József* írása vezeti be, egyik mondata súlyos és igaz vád, érdemes megszívlelni: „*Nagy adóssága marxista irodalomtörténetünknek a felszabadulás előtti munkás-költőkről szóló elemző tanulmány.*” Kis Ferenc megérdemelné, hogy ne csak egyes kötetei megjelenésekor figyeljenek fel rá, hanem jelöljék ki helyét az irodalomtörténetben.

Vértesy Miklós

Vérszi Endre

LAKOMA HAJNALBAN

Szépirodalmi. 373 old. Ara: 23.50 Ft.

A két részből álló mű 5—5 elbeszélést tartalmaz. A ciklusok két világot állítanak szembe egymással. Ha az elbeszélések nem is adják a korábbi antagonisztikus és a felszabadulást követő szocialista társadalom teljes arculatát — ez nem is lehetett céljuk —, maradandó képeket idéznek.

A munkásmozgalom harcai, a lágerélet borzalmai elevenednek fel az első elbeszélésekben. Valószínű ábrázolás, mély lélekrajz jellemzi Vérszi írásait, jól ismeri a szereplőket, a hitványakat éppúgy, mint a halál mesgyéjén tántorgó, emberi méltóságuktól már régen megfosztott embereket. Az *Ember és árnyék* c. elbeszélés jó példa arra, hogy az író

mennyire azonosult hőisével, hősének iszonyatos szenvedésével. Az *Elveszett arcok* is ezt példázza. Szenvetés, szerelem, halál — s megannyi súlyos, megrázó érzés, gondolat — sűrűsödik eme írásában. A vég és az élet igenlésének, vágyának konfliktusai ezek az elbeszélések. Vérszi Endre magas eszmei igényvel, nagy műgonddal megírt elbeszéléseiben a szenvedő embernek állít marandó emléket. Az íróval, az író hőisével együtt érezzük: az igaz végül is diadalmaskodik.

A *Domboldalon* c. ciklus már mai életünk elbeszéléseit tartalmazza. Kitérült világ ez, az élet igenlése kap rangot ezekben a cselekményekben. Az új társadalom hősei hibákkal, gyarlóságokkal terhesek még, de a közösség erejétől is támogatva, egyre tisztulnak, formálódnak. A felemelkedés, megtisztulás folyamata ez. Az író sokrétien ábrázolja a cselekményeket, árnyalatosan a szereplők érzelmeit. Az új világ hősei ezek, a szocialista humanizmus hatja át őket. Hogyan is mondja a *Domboldalon* egyik alakja? „Ezek az emberek nem érzik tehernek az emberség e folyamatos gyakorlati vállalását.”

Bottyán János

F. Rác Kálmán

ÉJSZAKAI VALLOMÁS

Szépirodalmi. 453 old. Ara: 27,— Ft.

Az *Éjszakai vallomás* jelentős mérföldkő F. Rác Kálmán írói útján.

A regény hőse Kuzmics Nándor, már gyermekkorában eljegyzti magát a szolgálkúséggel s ha ekkor még nem is tudatosan, de arra állítja be életét, hogy a napos oldalon sütkérezők kegyeit keresve érjen el sikereket. Ha az első világháború el nem söpri a Habsburg-monarchiát, bizonyára meg is találta volna számításait. Helén tanti védőszárnyai alatt nyitva állott volna az út a közéleti érvényesülésre az uralkodó osztályok hűségese kiszolgálására örömmel vállalkozó ifjú előtt. A Horthy-korszak azonban — hiába volt eldorádója a szolgálkúeknek — a csupán középiskolai érettségivel rendelkező Kuzmics-fiúnak már nem nyújt lehetőséget, hogy értékes szolgálatokat tegyen a hatalom urainak. Egyetlen kifejlődött képessége a szolgálkúség s így beteljesül rajta szülővárosa egykori kisistenének, Kricsfalvy bárónak jóslata. Pincér lesz, s mert — éppen a báró szavai szerint — „szinte a vérében van, hogy másokat kiszolgáljon”, hamarosan az egyik előkelő fővárosi étterem alkalmazottja.

Az étterem életének ábrázolása, a felső tizezerhez tartozó vendégek megrajzolása

kitűnő alkalmat nyújt a harmincas évek fővárosi életének bemutatására. F. Rácz maradéktalanul kihasználja ezt a lehetőséget. Sartorius úr éttermének fölényes jellembrázoló készséggel megrajzolt vendégein keresztül megismerjük a Horthy-korszak Budapestjének talmi ragyogását; politikai, gazdasági, társadalmi és sajtóviszonyait egyaránt.

Kuzmics Nándort, a kistisztviselő-család érettségizett fiát természetesen nem elégíti ki sorsa. Többrehivatottságának hitében csak az alkalmat lesi, hogy kitörjön kispolgári életéből. Váratlanul felbukkanó nőtől várja a fordulatot. Nőtől, aki eléggé gazdag ahhoz, hogy végérvényesen átlendítse az élet élvezői közé, s akinek kedvéért szemrebbenés nélkül hagyná sorsára feleségét, akinek hűsége csupán terhére van, s akinek öccse, a kommunista könyvkötőseged által fenyegetettnek érzi jelenlegi társadalmi helyzetét is. Amikor azután a várvavárt alkalom megérkezik, éppen az alapvető jellemvonásává fejlődött szolgálkúsége akadályozza meg a milliomosnő és pincér között tátongó társadalmi szakadék fölötti sikeres hídvérésben.

F. Rácz Kálmán rendkívül olvasmányosan megírt regénye nemcsak a harmincas évek Budapestjéről ad hiteles erkölcsrajtot. A szolgálkúség gerincroncsoló, jellempusztító hatásának kipelengérezése külön elismerést érdemel azért, mert jelentős írói segítséget nyújt a kapitalista társadalom ez undorító örökségének gyökeres kiirtásához.

Z s a d á n y i E d e

Zalka Miklós

A K N A M E Z Ő

Kossuth, 495 old. Ara: 44,— Ft.

„1956 nyara. Egy határőr tizedes aknaszedés közben súlyosan megsérült. Teljesen elveszti szemevilágát. Szerelmese, a határszéli falu tanítónője nem hagyja el szerencsétlenségében, hű marad a vak katonához. Október 23-án tartják esküvőjüket egy budapesti katonakórházban...” — olvasható a rövid ismertetőben. Ennek a résznek a meseszövegét mesteri módon végezte el a fiatal író. Megelevenedik az olvasó előtt a határőr katona izgalommal, felelősséggel teli élete, munkája. Mindemellett mértéktartóan írja le a katonaelet búját-baját, örömét, problémáit és eseményeit.

Az egyszerű, kérgestenyerű „kiskatona” alakja mellett a néphez hű tiszt, és az álarcot viselő opportunistá „áltiszt” figurája is élő valóság, az életből vett típus.

S elérkezik 1956. október 23-a is. Előzőleg már képet festett Zalka az egyének

vívódásáról, a szerelem győzelméről. A zaklatottságról, amit a Petőfi-köri viták keltettek. A néphadsereg belső életéről, ahol voltak olyanok, akik tudták mi a kötelességük, esküjük mire kötelezi őket: a nép szolgálatára; de akadtak olyanok is, akik megriadtak a nehézségtől, az ellenség uszályába kerültek. Október vérvizataros napjainak eseményei hátborgongató hűséggel elevenednek meg. Néha azonban egy kis írói túlzást is megenged magának Zalka Miklós, ami nem válik a könyvnek előnyére. Egyesek csak hóbörögnek, mások előre megfontolt szándékkal rombolják a szocializmus vívmányait, de vannak olyanok is, akik ragaszkodnak a népi tulajdonhoz — az eszméhez.

Meghurcoltatás és megpróbáltatás sorozatán megy keresztül az eszméhez hű egyén még akkor is, ha a Honvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot, mert ott is akadtak olyanok, akik a szocializmus megvédését lettek volna hivatvatva végrehajtani és sajnos helyette az ellenség cimborái, zászlóvivői, szószólói lettek.

A lüktető élet a minisztériumban, a föld alatti börtön örültséggel határos keresése a Köztársaság téren, védtelen emberek lincselése, egyéni sorsok tragédiája a könyv második részének főbb mondanivalói és mindez egy izgalmas történetbe ágyazva.

Zalka Miklós fiatal író. Merészen nyúlt a fontos és égető „mai témához”. Ha nem is hibától mentes az alkotása — jó szolgálatot tett abból a szempontból, hogy az ellenforradalom napjait igyekezett saját lelkiismerete és meggyőződése szerint ismertetni.

Fahidy József

Euripidész

I P H I G E N E I A A U L I S Z B A N

Magyar Helikon, 235 old. Ara: 20,— Ft.

A Trója ellen vonuló görög hajók a jóslat szerint csak úgy kapnak kedvező szelet, ha Agamemnón feláldozza leányát Artemisznek. Végülis *kénytelen* feláldozni. Azért, mert az istennő kényszeríti erre? Vagy azért, hogy az Átreusz-sarjak *elrendelt végzete* egy lépéssel közelebb kerüljön a szörnyű beteljesedéshez? Nem. Euripidész Agamemnónja könnyen túltenné magát az istennő akaratán — legfőbb elmaradna a trójai háború és nem szereznek vissza Meneláosz hűtlen feleségét. Meg is kíséri kijátszani a jóslatot. S maga Meneláosz is, meghatódva bátyja kétségbeesettségén, lemondana az asszonyról, sőt maga javasolja: tegyék el láb alól a jóspapot, mielőtt a felizgatott és most már háborút akaró sereg tudo-

mást szerezne tőle a titokról. Hogy ezért bosszút állhat Artemisz? — eszükbe sem jut. Euripidész hősei nem hisznek már az istenekben; se jókban, se rosszakban. Saját felfegyverzett népeiktől tartanak, s Odüsszeusztól, a ravasz vezérségre-törőtől — aki szintén tud a jóslatról — s aki minden bizonnyal elfecsegné a titkot, hogy a háborúra izgatott tömeg letaszítsa a vezérségről Agamemnont, s őt tegye fejévé. Agamemnón nem „örökletes” végzete karmai közt vergődik, hanem a hatalom — saját hatalma harapófogójába szorult, az uralkodóba, aki elég erős volt ahhoz, hogy felkorbácsolja a nép szenvedélyét s megindítsa a pusztító háborút, de ahhoz, hogy megállítsa, éppoly gyenge és tehetetlen, mint Goethe varázsló inasa. — Ez a valódi mondanivalója Euripidész tragédiájának, ez az évezredek óta aktuális és modern benne. Ezért hat ma is eleven erővel.

Persze ahhoz, hogy ez az antik tragédia ilyen döbbenetesen frissen hasson, Devescseri Gábor fordítására is szükség volt: erőteljes és gazdag, forma-, gondolat- és szóhű, s mégis tökéletesen modern. Mégis? Minden bizonnyal éppen ezért.

Z. V.

Mamin-Szibirják

A P R É D A

Európa. 132 old. Ára: 11,80 Ft.

A múlt századi Szibériába pillant Mamin-Szibirják kisregénye. Végtelen fenyevesek, eldugott aranyelőhelyek világa ez a föld, hol az éppen megszületett kapitalizmus öklőjoga diktálja az élet iramát. Ennek a Szibériát meghódító új életformának jellegzetes alakjai vonulnak fel a lapokon: Homutov, a hatalmas erejű, muzsikból tökéssé ravaszodott, egyszerre kegyetlen és lágy szívű férfi, és Sipicin, a régivágású urali kereskedő, akit tönkretesz a patriarchális formákat felemészítő farkastörvény. Mellettük ott fontoskodnak a külföldi tőke dajkáta orosz kapitalizmus importált figurái: az elegáns angol, a cinikus francia és a totyakos német.

Ebbe a rideg világba téved be Iraida Filatyevna, a „felesleges ember” olyannyira orosz típusának női képviselője. A valamikor nagy érzelmi viharokat átél asszony közönyös, életről lemondott idegenként tölti napjait a francia mérnök tolmácsa és szeretőjeként a tajgában. S itt éri életének utolsó és tragikus megrázkódtatása. Sipicin lejtőre került lányának sorsában saját ifjúságának végétét ismeri fel, magához veszi a lányt, taníttatni kezdi s öreg magányát teljesen az íránta érzett anyai szeretet tölti be. Ám a lány megcsalja és elhagyja őt, s Iraida

ezt az utolsó megpróbáltatást már nem viseli el, fegyvert fordít önmaga ellen.

Mamin-Szibirják találó módon elemzi a feleslegessé vált, magányos asszony lelkivilágát s tehetséges, egyszerű és mégis műves írói eszközökkel jelenít meg egy sorsot: a végső magányba fulladását. De ahhoz a képhez, melyet a kapitalista Oroszország „lelkialapotáról”, az orosz ember vergődéséről Csehov vagy Gorkij révén ismerünk, nincs hozzátennivalója.

Mamin-Szibirják elegáns prózáját Rab Zsuzsa kulturáltan, tisztán tolmácsolta magyarul.

A regény a Szovjet Könyv Ünnepi Hetére novemberben jelenik meg.

P. B.

Tyihonov

A B O K H A R A I T E A H Á Z

Európa. 95 old. Ára: 5,20 Ft.

A népszerű szovjet író három elbeszélését adta ki az Európa Kiadó ezen a címen. Tyihonovot eddig nálunk főként költőnek ismerték, de ezek a művei azt bizonyítják, hogy mint prózaíró is jelentős.

A forradalom előtt kezdett elbeszéléseket írni, majd a huszas évek közepén jelentetett meg néhány finoman kimunkált novellát és utána egész sor elbeszélést írt.

Novelláiban a rendkívüli témák ragadták magával: a hősokeket, az új élet megteremtőt kereste. A huszas években sokat utazott a Kaukázusban és Közép-Ázsiában. Hajtotta a kíváncsiság és a tudás-szomj, hogy megismerje az ott élő népek életét az átalakulás korszakában. Ezekben az években született *A bokharai teaház* három elbeszélése. Az elsőnek Vámbéry a hőse, a híres magyarszármazású turkológus, aki tehetségével és vasszorgalmával küzdötte fel magát a dunántúli falu nyomorúságából. Vámbéry behatol Közép-Ázsia szívébe, Bokharába, és az ő szemén keresztül ismerkedünk a koldus dervisek és dúsgazdag emírek, a végtelen homokpusztán át vándorló karavánok és a bokharai sikátorok életével.

A második elbeszélés hőse Szun Jatszén, a nagy kínai forradalmár. Életének egyik epizódján át világít rá az író arra a széttéphetetlen kapcsolatra, amely a hőst a néphez fűzte.

A kötetet záró elbeszélés, *A bokharai teaház*, a városba került orosz hős egyik éjszakai kalandját eleveníti fel, amikor csak nagy bátorsággal akadályozhat meg egy gyilkos bosszút. Ez az elbeszélés jól tükrözi az akkori Közép-Ázsia erkölcsi arculatát.

Tyihonov elbeszélései lendületes, izgalmas olvasmányok, amelyeknek színességét jól érzékelteti *Lányi Sarolta* és *Gelért György* fordítása.

B. S.

Li Hszing-tao

A KRÉTA KÖR

Magyar Helikon. 254 old. Ára: 19,— Ft.

A zenés-énekes betétekkel tarkított kínai opera-dráma a XIII. században virágzott. E népi eredetű, commedia dell'arte-modorú színművek epikus és lírai elemekkel vegyítettek drámai feszültségű jeleneteket, melyekben a kínai középkor nagy társadalmi kérdései fogalmazódtak meg. A műfaj két remekét (Kuan Hancsing: *Tou O ártatlan halála* és *Csao Pan-er, a mentőangyal*) már korábban lefordították magyarra, s most a harmadik klasszikus opera-drámát kapja kézbe az olvasó.

Li Hszing-tao egyetlen fennmaradt műve a salomoni ítélet ősi hagyományú témáját dolgozza fel. Két asszony pereskedik itt is egy gyermekért, anyaságának jogáért, s az igazságos és bölcs bíró lélektani fogással él itt is; azé legyen a gyermek, aki karjánál fogva ki tudja rántani a krétával földre írt körből. Az igazi anya persze nem akarja veszélyeztetni gyermeke épségét, inkább lemond róla — s éppen ezzel tesz bizonyosságot szülőanyai mivoltáról.

A Biblia népmesei egyszerűséggel adja elő ezt az antik témát, a kínai dráma széles és bonyolult társadalmi képet rajzol köréje. Li Hszing-tao színművében az anyaság elismertetéséhez anyagi érdek kapcsolódik: az apai örökség a fiúgyermek anyját illeti meg. Ezt akarja kezébe kaparintani a bűnös első feleség, aki szeretőjével megmérgezte férjét, s a bíró előtt a gyilkosság vádját a második feleségre hátrítani s a gyermeket tőle elvitatni törekszik. A második feleség — a szenvedések megható elviselésében Iphigeneia méltó keleti párja/—, akit a férj prostituált-sorból váltott magához, mármár áldozatául esik az ármányoknak, végül azonban Pao Cseng bíró, akinek alakjához valóságos történelmi személy volt a modell, bölcsességével igazságot szolgáltat neki.

A dráma bűnügyi fordulatai, a kínai családélet realista rajza, a hivatali bürokrácia korrupt basáskodásának kritikája s a befejezés legendai kibontakozásának szépsége: mindez lebilincseli az európai olvasót. Nem csoda, hogy éppen ennek a kínai drámának támadt a legnagyobb visszhangja a nyugati irodalomban.

A színművet *Tőkei Ferenc* fordította; hogy pontosan, arról ismert szakértelme kezkesedik, de nem mindenütt elegendő költőiséggel.

— k —

Joseph Conrad

A NARCISSUS NÉGERE

Európa. 358 old. Ára: 28,50 Ft.

Kevés olyan író tart számon az irodalomtörténet, mint Joseph Conrad, aki egy idegen nyelv művészevé vált, s a maga műfajában egy idegen ország irodalmának legjobbjai közé tartozik. A lengyel származású Joseph Conrad (1857—1924) — teljes nevén Teodor Joseph Conrad Korzeniowski — Ukrainában született, egy ideig a francia tengerészetben szolgált, majd (1878—1894) az angol kereskedelmi flotta tisztje volt. Ezek alatt az évek alatt gyűlt össze az a hatalmas élményanyag, amelyből hajóstörténetei, kalandos útleírásai születtek.

Nem szabad azonban Conradban pusztán a „tenger íróját” és a „nagy kalandort” látni, ahogy őt olvasóközönsége nevezte. Conrad nem elsősorban a tengerről ír, hanem a tenger embereiről. Ebből ered regényeinek sajátos érzelmi telítettsége, drámái jellege. Kalandjait pedig sohasem a felcsigázott fantázia teremtette. Conrad minden agyafurtságtól mentes, egyszerű, ösztönös mesélő, és mélyen realista. Nála a „kaland” egy természetnél fogva kalandos életmód és valójában egzotikus vidék realista ábrázolásából fakad.

A *Narcissus négere* c. kötet három kisregényt tartalmaz. A címadó regény egy trópusi hajóút története. A „Narcissus” hajó legénységének tagjai álmódzó skandinávok, érzékeny írek, tengeren öszült és bölcsészé lett kemény angolok, de együtt: egyszerű, befolyásolható lelki, a hajóhoz mindvégig hű, a tengerrel keményen harcoló tengerészek. A történet tulajdonképeni témája annak a már-már megbabonázottsággal határos lelki hatásnak az ábrázolása, amelyet a hajó haldokló, néger tengerésze betegségével erre a sokszínű társaságra gyakorol.

Az *Ifjúság* inkább hosszabb lírai novella, egy Bangkook-i, szerencsétlen kimenetelű hajóút leírása; egy fiatal tengerésztiszt törhetetlen nagyotakarásán keresztül az ifjúság örök hitét, küzdőképességét példázza.

A harmadik kisregény, *A sötétség mélyén* az egyenlítő környéki gyarmatosítás kegyetlen világába vezet. A „kigyó folyó”, a sötét dzsungel, a dobot pergető vademberek és kannibálok itt is csak háttérül szolgálnak a világukba hatoló ambíciózus, fanatikus, vagy tudnivágyó emberek rajzához.

Joseph Conrad mindmáig rendkívül népszerű író. A kötet igen szerencsés válogatás, az író legjavát, s a rá legjellemzőbbet adja. A *Narcissus négerében* fiata-

lok és felnőttek egyaránt, egyszerre kapnak szórakoztató olvasmányt és tiszta irodalmat. A könyv élvezhetőségéhez hozzájárul *Vámosi Pál* fordítása, aki Conrad egyszerű, de helyenként furcsán egyéni nyelvét hűen adta vissza.

Harsányi Zsuzsánna

Mihail Sadoveanu

MEDVESZEM

Magyar Helikon. 294 old. Ara: 26,— Ft.

A nyolcvan éves Sadoveanu kétségkívül a legnagyobb román prózaíró. Talán a mi Móríc Zsigmondunkhoz hasonlítható leginkább; nemcsak tárgyválasztásában — a paraszti és kisvárosi témákhoz vonzódásában —, de az élet balladás aspektusának megragadásában és az élet szeretetében is.

E kettő — a tragikumhoz vonzódás és az életnek, mindenfajta életnek, növénynek, állatnak és embernek forró igénye — úgy látszik — szorosan összefügg. Nehéz megérteni ugyan, miért szereti jobban, igazabban és teljesebben a fegyveres vadász az élő természetet, mint egy légy agyoncsapásától is irtózó szobaember, de így van; és — többek között — ezt az ellentmondó igazságot értetik-éreztetik meg Sadoveanu elbeszélései.

Kivált e novellás kötetnek legerőteljesebb, legszebb darabja, a *Medveszem*. Ez egy egyszeri, minden bizonnyal megésett történetnek, egy önmagában is érdekes eseménynek biztos-szavú — nem fecsegő, de alapos, emberről, tájról minden lényegeset elmondó — minden írói észrevételt, filozófálgatást; szerencsésen nélkülöző elbeszéléseinek tűnik — az első pillanatban! Elolvasásra így is méltó lenne. Írói mondanivalója — amiért megírni is érdemes volt — akkor tűnik ki, ha elgondolkozunk rajta. Úgy vélem erről beszélni: a halálnak és életnek szoros összefüggéséről, arról, hogy a kettő egyazon dolognak két színe csupán, egyik sincs, nem lehet a másik nélkül. S milyen erővel, milyen sokrétűen mondja ezt! Igazán érdemes volna felboncolni e novellát: kitűnne, hogy nincs mondata, egyetlenegy tájleírása, mellékesnek tűnő eseményekkéje, de még jelzője se, mely ne ezt szolgálná — tudatosan és szándékosan? — alig hihető, inkább egy kiforrott művész alvajárái biztonságával.

Domokos János, a kötet fordítója a többi elbeszélést is szerencsés kézzel válogatta ki, s utószava jó áttekintést ad Sadoveanu munkásságáról, írói módszereiről és alkotásáról is. *Drahos István* fafatszetei azonban éppenhogy csak illusztrálnak, a művek hangulatából és erőteljességükből szinte semmit sem tükröznek.

Zolnay Vilmos

Eugène Le Roy

A REBELLIS

Európa. 272 old. Ara: 23,30 Ft.

Felületes szemlélőnek a francia irodalom csak a párizsi arculatát mutatja; a valóságban gazdagsága nem nélkülözi a rusztikus, vidéki színeket.

Eugène Le Roy (1836—1907) az erdőshegyes Périgordnak, a mostoha életkörülményekkel küszködő, szegénysorsú périgordi parasztságnak az írója. Szülei urasági cselédek voltak, ő maga mint szerény adótisztviselő gyűjtötte szűkebb pátriája történelmi emlékeit, népszokásait, radikális politikai felfogásához híven különös buzgalommal a forradalmi hagyományokat. Szépirodalommal csak ötvenedik életévén túl kezdett foglalkozni. Hamarosan fölfedezték, s megismerte a párizsi siker ízét, halála után azonban a modern írói törekvések zajos izgalma elfeledtetni féltucat regényét, és csak újabban fordult vissza hozzá a francia irodalmi közvélemény figyelme.

Főművében, mely immár magyarul is olvasható, balzac-i témát dolgozott fel: a Bourbon-restaurációval kastélyaiba visszatelepedett földbirtokos arisztokrácia és a parasztság olthatatlan osztálygyűlöletét. A balzac-i széles társadalmi freskó helyett Le Roy-tól romantikus szövésű történetet kapunk: egy lázadó paraszt életsorsát, akinek apját börtönben pusztította el az uraság, anyját halálba gyötörte a nyomor, kedvesét öngyilkosságba kergette, őt magát pedig a várpincében akarta elveszejteni a földesúri önkény, amit a sanyargatott parasztság élén a kastély megostromlásával és a basáskodó grófi család elűzésével torol meg a hős.

Vonzó a történet forradalmi konklúziója (ritkaság a századvég francia irodalmában!), Le Roy írói eszközei azonban kissé régiesek. Nemcsak az olyan romantikus kellékek, mint a titkos pincebörtön vagy a bosszúálló parasztleány és a grófkisasszony lappangó vonzalma, hanem még inkább a főhős szerelmének és házasságának idilli naivsága, mely a *Pál és Virginia* című XVIII. századi regény szentimentalizmusára emlékeztet. Zavar-talanul szépek viszont a népelet ábrázolásának színfoltjai és különösen remekek a természetleírások.

A regényt *Örvös Lajos* fordította. Nagyon nehéz dolga volt: Le Roy stílusának, tájszavainak titkát feltörni, gazdag természeti képeit magyarul szavakba színeznii megerőltető próba. Ezért több is a szokványos dicséretnél, ha azt mondjuk, hogy a fordító a próbát jól állotta meg.

— y —

Hegedüs Géza

AZ ÍRNOK ÉS A FÁRAÓ

Móra. 254 old. Ára: 18,— Ft.

Hegedüs Géza új írása, akarva vagy akaratlanul, két korábbi művéhez (*Miletoszi hajós*; *Előszó a hőskölteleményhez*) kapcsolva valamiféle összefüggő képet ad az egyiptomi—görög—latin kultúráról, az európai műveltség alapjairól.

Az *írnok és a fáraó* Egyiptom történetének egyik legizgalmasabb korszakába viszi el az olvasót, az Ekhnaton néven ismert IV. Amenhotep reformer fáraó idejébe. A fáraó, szembeszállva a múlttal és a papi renddel, az egyistenhitet, Aton, a napisten kultuszát vezeti be s ez a lépés szükségképpen mélyreható társadalmi reformokat is von maga után.

Hegedüs ebből a magból izzig-vérig történelmi kalandregényt teremt. Rámosz mester írnok-iskolájában három kitűnő fiatalember tanul, a történet három hőse, akiknek sorsa később összefonódik az uralkodó életével. Thotmóze, aki a fáraó írnoka lesz, Amonenhat, a papfiú és Atot, a szobrászművész. A mese kalandos, izgalmas elemei akkor válnak uralkodóvá, amikor a papi reakció és az új fáraó rendje nyíltan megütköznek. A fáraó meggyilkolásának kísérlete, üldözés a tempolmi kincstár rejtek-alagútjain, merénylet, lázadás, lélegzetállító vágatások egészen egy mai detektívregény sémája szerint. Kissé mai jellegű az illegális népfőnt ízü szervezkedés és a „munkásosztályt” képviselő, demokratikus karriert befutó Teta alakja is.

Igen érdekesen teremt meg Hegedüs a szereplő személyeket — például Thotmóze és Teta figuráját egy-egy egyiptomi szobor, az írnok és a falusi bíró alakjának képzőművészeti ihletésére, s Nofrétete ismert arcmása adja Atot, a szobrász alakjának és szerelmének felépítéséhez az alapot. Pedagógiaillag is jó elgondolás ez, mert érzékeltet valamit a különféle művészetek kapcsolataiból.

Szórakoztató, fordulataival magávalragadó regény *Az írnok és a fáraó*, s a szerző közben megtalálja a módot arra, hogy igen sok kulturális adatot, történelmi helyzetet, a haladás akkori egyik legnagyobb kísérletét megismertesse a fiatalokkal. Történetének erkölcsi tanulságai minden magyarázatás nélkül szívódnak fel olvasói tudatába. Ezek az értékek felmentést adnak a talán kissé túlzottan *korszzerű* szituációnak és regényíróilag megengedhető időrendi eltéréseknek is.

A könyv igen stílusos, vonzó külalakja elsősorban *Csillag Vera* szép grafikáinak köszönhető.

Cs. O.

Arkady Fiedler

ROBINSON SZIGETE

Móra. 280 old. Ára: 17,50 Ft.

A robinzonádok népes családjának egyik jól sikerült tagja Fiedler könyve. A kitűnő lengyel szerző maga is bejárta regényének színhelyét s ez nagymértékben segíti az események hiteles környezetének megalkotásában. Az alkotó tudatosan vállalja a Defoe Robinsonjával való rokonságot, hőse — a történet az 1700-as évek elején, pár évtizeddel Robinson megjelenése után játszódik — hivatkozik is olvasmányára és hajótörése után, szigeten, Robinson példája nyomán igyekszik megteremteni életfeltételeit.

Előljáróban a főhős, Jan Bober, lengyel származású hajós, amerikai telepes életével ismerkedünk meg. Bober a szerencsétlenség után egy ideig egyedül él, az erdei vadászéletben edzett ügyességével és tapasztalataival lakóhelyet készít magának, élelmet gyűjt, védekezik a természet erői ellen.

Rövidesen kiderül, hogy rajta kívül megmenekült a kegyetlen, durva kapitány két indián rabszolgája is. Bober — bár emberséges gondolkodású — mégis előítélettel viseltetik az alacsonyabbrendű indiánok iránt, akikben szintén gyanakvás él a fehérrel szemben.

A kényszerű együttélés alatt Bober megismeri a bennszülöttek becsületességét, büszke, hajthatatlan egyéniségét, hősiességét. Amikor az üldöző spanyolok rájuk támadnak, akkor a bennszülöttek az ő vezetésével győzik le azokat. Bober nagy kincset fedez fel szigeten: az embert! S a fajoktól független emberi együvértartozás érzését viszi magával közel hároméves robinsonéletéből.

Fiedler könyve érdekes, kalandos olvasmány és egyben a szórakozva tanítás jó példája is. Földrajzi, állattani, növénytani ismeretei hitelesek, és természetesen simulnak a cselekménybe. Jelentősebb ennél a mű mély humanizmusából táplálkozó morális haszna. A hős mélyen átélt belső fejlődése, melyet meggyőző művészi erővel ábrázol az író, s melynek során a faji felsőbbrendűségről és gyűlöletről, a gyarmatosító gőgről mond ítéletet, szép példát ad az emberi tisztességről és összefogásról.

A *Mészáros István* élvezetes fordításában megjelent regényt Réber László ki-fejező grafikái díszítik.

Csertői Oszkár

Konsztyantyin Fegyin

AZ ÍRÓ ÉS A KOR

Gondolat. 378 old. Ara: 22,— Ft.

Néhány éve jelent meg Moszkvában Fegyin tanulmánygyűjteménye azokról az írókról, akikhez különös irodalmi élmények, érdekes találkozások vagy kapcsolatok fűzték pályája során. Kétféle módszer lelhető fel Fegyin tanulmányaiban, a szépíró és a marxista szemléletű irodalmár módszere. Ennek következtében tanulmányai és cikkei nemcsak élvezetes olvasmányok, hanem tudományos igényű értékelések is. Talán csak ilyen kiváló író tud ennyire behatolni a nagy elődök, kortársak és barátok alkotóműhelyébe, gondolatvilágába, mint Fegyin.

A kötetben szereplő írásai három nagy téma körül csoportosulnak. Az „Örök útitársak”-ban az orosz irodalom klasszikusainak finommívű portréit rajzolta meg. A legmegdöbbentőbb közülük a már novellisztikus Puskin-arckép, amely a költő halálát idézi elének. Szinte magunk előtt látjuk a havas orosz tájon át vágató trojkát, amely a költő holttestét szállítja titokban a távoli temetőbe, nehogy forrongás törjön ki miatta Pétervárott.

Fegyin rátapint az általa idézett írók legjellemzőbb vonására, akár stílusukról, akár irodalomtörténeti helyükről van szó. Puskinról azt írja, hogy ő „vetette meg az orosz irodalom világhírének alapját”. Tolsztojt az jellemzi, hogy „az élet és halál döntő mezsgyéjén megvizsgálja, próbára teszi hősének erkölcsét értéket”. Csehovban nemcsak a felülmúlhatatlan novellistát látta meg, akinek az „életművében bemutatott társadalom méreteit illetően Balzac-kal hasonlítható össze”, hanem azt a nagy író is, aki „a nyárspolgárságtól, az izetlen banalitástól megszabadult jövőről álmódzott, olyan emberekéről, akiknek szép lelke és szép gondolatai szabadon szárnyalhatnak”.

Hosszantartó és mély barátság fűzte Fegyint Gorkijhoz. A róla írott emlékezeiből szinte kilép és megelevenedik a nagy proletár író, a szovjet irodalom első nagy klasszikusa.

A második témakör a „Kortársak”. Fegyin könyvének nagy érdeme, hogy olyan írókat is bemutat az olvasóközönségnek, akiket méltatlanul mellőztek, mint pl. Mihail Zsocsenko-t, Jurij Tinyanov-ot, Mihail Kozakov-ot.

A „Nyugat” ciklusban Goethe-től és Balzac-tól Brecht-ig és Leonhard Frank-ig terjed Fegyin érdeklődési köre. A nyugat-

európai szellemi élet sok képviselőjéhez tartós, személyes barátság kapcsolta. Főleg Romain Rolland-nal találkozott többször és levelezett hosszú ideig, de barátai közé tartozott Stefan Zweig, Leonhard Frank és Johannes R. Becher is.

Huszonhat orosz és külföldi író mutat be Fegyin a tőle megszokott igényes és választékos stílusban. Ezek a portrék, éppen mivel egy jelentős író szellemi jegyét viselik magukon, minden irodalmat kedvelő ember számára hasznos és szórakoztató olvasmányt jelentenek.

Bottlik Sándor

Christopher Caudwell

ILLÚZIÓ ÉS VALÓSÁG

Gondolat. 346 old. Ara: 38,60 Ft.

„Korunk egyik nagy műve ez a könyv” — mondja az angol kiadás előszava, mi azonban ezzel a megállapítással nem tudunk teljesen egyetérteni. Caudwell fejtegetései kétségtelenül érdekesek és sok tekintetben újszerűek, de ami újszerű bennük, az erősen vitatható értékű és igazságú. Elsősorban azért, mert a szerző többre tartja a nyomatékos állítást, mint a tárgyilagosságot, erőteljes hangsúllyal igyekszik pótolni a logikus építmenyt, a meggyőző érvelést.

Nyers gyémánt Caudwell esztétikája, így foglalhatnók össze véleményünket. A spanyol polgárháborúban fiatalon elpusztult szerző nem önthette végső formába művét, jelenlegi alakjában pedig még inkább csak tapogatózás mint érett tudomány.

Caudwell marxista alapról indul ki, a költészetet fejlődésében és társadalmi összefüggéseiben vizsgálja. Leírja a törzsi költészet keletkezését, az osztálytársadalmak művészetének jellegzetességeit és az angol lírán bemutatja a polgári líra hanyatlásának útját. Ám a helyes szemléleti pontról túlságosan messzi rugaszkodik: művének legérdekesebb, de egyben legvitathatóbb fejezeteiben a pszichológia területére „téved”, a művészet és tudomány, az álom és elmebaj egymáshoz fűződő kapcsolatait vizsgálja. Freuddal és Junggal száll vitába.

Fejtegetéseinek középpontjában az a gondolat áll, hogy a művész, tudós, álmódó és örült a reális világot, illetve önmagát más és más képzeletbeli elemekből állítja össze. Ez a képzelt világ: az illúzió, mindegyik kategóriában a természettel vívott harcból születik, tudatos és ösztönös, gondolati és érzelmi összetevők eredménye. Caudwell egy olyan „koordináta-rendszere” törekszik, amelyben az említett komponensek segítségével a mű-

vész és tudós viszonya a realitáshoz, a külvilághoz és önmagához pontosan kijelölhető. Ez a rendszer nem áll meg az általános fogalmaknál: különbséget tesz költő és regényíró, zenész és szobrász, matematikus és természettudós, idő- és térbeli művészetek, illetve tudományok között. Ilyenformán az olvasó egy valóban érdekes és vonzó eszmei építménnyel ismerkedik meg, csak az a sajnálatos, hogy a szerző ez építmény elemeit nem tudta hézagmentesen összeilleszteni.

„Nem könnyű olvasmány” — állapítja meg az előző. Ezzel sem értünk egyet. Nem a mondanivaló, hanem az ide-oda cikázó gondolat, a hiányos fölépítés, a bizonytalan tartalmú fogalmi-rendszer teszi Caudwell művét nehézkessé. Ráadásul az olvasónak a magyar fordítás buktatóival is meg kell még birkóznia.

— i —

Hugo Glaser

A GYÓGYÍTÁS DIADALÚTJA

Gondolat. 316 old. Ára: 44,— Ft.

Régi és természetes kíváncsiság az, mellyel az ember, még az egészséges ember is az orvostudomány felé fordul. A szerzőt, aki a nagyközönséget orvosi kérdésekről jól tájékoztatja, hálás érdeklődés kíséri. Példaként elég utalni Paul de Kruif műveinek világsikerére.

Dr. Hugo Glaser nehéz feladatot vállalt, amikor egyetlen, nem is túl nagy terjedelmű kötetben igyekezett felvázolni annak történetét, ami az orvostudományban az elmúlt száz évben lejátszott. A nehezen áttekinthető anyag feldolgozását a sebészet arányban és jelentőségben talán túl is méretezett ismertetésével kezdi. Majd szól a röntgenről, a vércsoportok, és különböző vizsgálati módszerek jelentőségéről, a bakteriológiáról. Ismerteti az elvont, elméleti jellegű kutatások szerepét, s vázlatosan sorra veszi az orvostudomány különféle ágait. Szól a vitamínokról és a hormonokról, külön fejezetet szentel a gyógyágyereknek, végül röviden a jövő feladatairól ír, kiemelve közülük a rák leküzdésének fontosságát.

Kissé önkényes, ötletszerű szerkezetben igen sok érdekes adat és ismeret kap helyett Glaser könyvében. Kifogásolhatnánk, hogy a fejezetenként újrakezdett időrend miatt ismétli magát, hogy néhány, éppen a gyakorisága miatt sokakat érdeklő betegség (gyomorbadj, influenza, idegbetegségek) kevés helyet kapott. A könyv erényei azonban túlsúlyban vannak. Glaser művét nem afféle „orvos a családban” szerepre szánta. Egy sokágú tudomány hatalmas fejlődését tekinti át, dialektikusan mutatva meg, hogy a hala-

dás, a civilizáció fejlődése hogyan befolyásolja a betegségek gyógyítását, legyőzését, de újak jelentkezését is. Alaphangja a humanizmus, és a fejlődésbe vetett hit. Stílusa érdekes, élvezetes. Így hát a Gondolat Kiadó helyesen választott, amikor megjelentette magyarul ezt a könyvet.

L. I.

Genthon István

A POSZTIMPRESSZIONIZMUS

Gondolat és Képzőművészeti Alap. 52 old.

Ára: 7,50 Ft.

Az impresszionizmus utáni stíluskorszakot, mely annak nem annyira időrendbeli követője, mint inkább ellenlábasa, posztimpresszionizmusnak hívják. Genthon István rendkívül finom stílusművésszel és beleéléssel megírt könyvében megállapítja, hogy a XX. század művészete közvetlenül belőle származik, az is, amely a tárgyias képzelet alapján áll, de az is, mely az absztrakt kísérletek karjai közé vetette magát. A posztimpresszionizmus élesen szemben áll az impresszionizmussal, de mégis átmentette annak értékeit, megtartotta azokat és átadta a jövődönnek.

A művészettörténet egyik legkülönösebb jelensége, hogy az impresszionizmus indulásának pillanatában és helyén az a festő is megjelent, aki végül a mozgalmon felülkerekedett, elpusztította azt, s óriási erjedést indított meg: Cézanne.

Cézanne mellett ketten állnak, az egyik Van Gogh, a másik a triászoknak ma is igen megbecsült, de az előző kettőhöz nem fogható tagja, Gauguin.

Szervesen kapcsolódik a három nagy mesterhez, főként Gauguinhez, a Nabis, azaz a varázslók csoportja, amelynek tagjai közé tartozott az új francia művészet három olyan büszkesége, mint Bonnard, Vuillard és Denis, de tagja volt a mi Rippl-Rónaink is és szorosan e csoporthoz kapcsolódott az új szobrászat legnagyobb hatású kezdeményezője, Maillol is. Ezek a nagy triász és a Fauves (vadak) közt foglaltak helyet, magasrendű és választékos stílusukkal. A nagy triász elementáris ereje mellett fáradtnak látszanak.

Az utókor is e nagy triászhoz nyúlt vissza, a kubizmus Cézanne-ra hivatkozott, az expresszionistákra Van Gogh hatott, a neoprimitívek pedig Gauguin nevét írták zászlójukra.

Genthon István kis könyvét irodalom és 39 kép egészíti ki.

—o—

BEETHOVEN ÉLETE LEVELEIBEN

Válogatta, bevezetéssel és jegyzetekkel
ellátta Jemnitz Sándor

Zeneműkiadó. 480 old. Ara: 46,— Ft.

A Beethoven-kultusznak messzire nyúló hagyományai vannak Magyarországon. Nem meglepő tehát, ha a magyar zenetudomány is előkelő helyet kér a nemzetközi Beethoven irodalomban. Különösen Szabolcsi Bence és Bartha Dénes összefoglaló monográfiái biztosították eddig a magyar Beethoven irodalom rangját, a közönség igényes érdeklődését azonban a nemzetközi Beethoven irodalom számos művének — különösen Romain Rolland nagyszerű tanulmányainak — hamar szétkapkodott fordítása is igazolja. Annál meglepőbb, hogy a sok magyarító írás között maga a zeneszerző alig szólalt meg magyarul: Cserna Andornak negyven évvel ezelőtti Beethoven breviáriumán kívül Jemnitz levélválogatása az első magyar nyelvű Beethoven szövegkiadás.

Jemnitz kiadványa alapos, lelkiismeretes, pontos munka, mely mind anyagának összeállításában, mind a szövegek fordításában hiteles képet kíván adni a nagy zeneszerzőről. Magánélet és művészet, magyar vonatkozások, a kiadókkal való veszekedések, apró-cseprő bosszúságok — s köztük a közismert dokumentumok: a heiligenstadti végrendelet, a halhatatlan kedveshez írott levél — mindez változatossá, érdekessé és hitelessé teszi a kötet anyagát. A szövegeket részletekbe világító jegyzetek kísérik (végre egyszer a lap aljára tördelve, s nem a kötet végén egybegyűjtve, az olvasó állandó lapozására és bosszankodására), s a levelek végén a Függelékben a Brunszvik Josephine-nez írott s csak legújában előkerült levelek közlésével és kommentálásával a Beethoven-kutatásokhoz is fontos adalékokkal szolgál a szerkesztő.

Szép előszó, a fordítás kérdéseivel foglalkozó utószó, jól válogatott képanyag, időrendi tájékoztató és névmutató egészítik ki a kötetet. Egyet hiányolunk benne: a Beethoven-levelek legjobb kiadásait felsoroló bibliográfiát.

Szöllösy András

Bordácsné Haulisch Lenke

V A S Z A R Y

Képzőművészeti Alap. 32 old. Ara: 16,— Ft.

Bordácsné Haulich Lenke Vaszary Jánosról írt kis könyvében megállapítja, hogy Vaszary festői felfogása éppen úgy, mint Rippl-Rónaié és Csók Istváné, úgy látszik, már kezdettől fogva alkati hajlandóságokat rejtett magában Párizs szellemének befogadására. Lírai hangulatok-

tól, drámai kitorésektől mentes, a világot önmarcangoló problémák nélkül mint színes jelenséget felfogó és kivetítő alkata mind a három Dunántúlon született művészt már alapjában fogékonyra tette arra, hogy a francia impresszionizmust figyelemmel kísérhesse.

Vaszary festői előadásmódjának állhatatlansága, még a többi XX. századi stíluskeresőéhez viszonyítva is, közismert. Éppen élénk véralkatánál fogva sokszor ragadta meg hirtelen, rövid időre más-más irányzat. Jónéhány nevet lehetne említeni festészetével kapcsolatban, de felesleges, mert a külső formajegyek alatt művészetének lényeges tartalma mindig magán viselte egyéniségének bélyegét.

Vaszary számára lételem volt a harc, a küzdelem, éppen nyugtalan egyéniségéből kifolyólag. Nemcsak ecsettel a kezében, hanem napilapok hasábjain keresztül írótoáll is állandóan harcban állt, ha kellett, a kultuszminiszterrel magával is, a közlés intézményes javításáért, a tömegek neveléséért és harsány szóval tiltakozott az izlésrontó, elvénhedt műcsarnoki piktúra hivatalos erkölcsi és anyagi támogatása ellen.

Bordácsné Haulich Lenke írása, ha vázlatosan is, olyannak mutatja Vaszary János egyéniségét, amilyen valóban volt: színesnek és változatosnak, örökké mozgásban levőnek, mint az általa annyira szeretett élő természet. A második világháború előtti Vaszary-méltatók legnagyobb része abba a hibába esett, hogy az öregkori képek tobzódó színességétől elkápráztatva, nem vette észre népi korszakának forradalmiságát, háborús műveinek megrázó drámaiságát. Nemcsak a XX. századi magyar művészet története lenne szegényebb e művek nélkül, de hiányosabb lenne haladó hagyományunk is, melyből jelenlegi szocialista művésztünk meríthet. Vaszary egy fél századdal ezelőtt olyan forradalmisággal keltette életre festményein a magyar parasztot, ahogyan az ma is keveseknek sikerül. Művészetéből életigenlést, harcra munkakedvet és a népbe, az emberi munka erejébe vetett hitet meríthetünk.

Bordácsné Haulich Lenke áhítattal és hozzáértéssel megírt kis művét irodalom és 44 kép egészíti ki.

—n—

Sz. Obrazcöv

A K Í N A I S Z Í N H Á Z

Gondolat. 322 old. —ra: 50,— Ft.

Egy érdekes, nagytehetségű művész találkozik egy űsrégi, de számára új művészettel. Lenyűgöző hatást tesz reá; a futó benyomásokat kiegészíti, kimélyíti, hazahozza a mindössze hatvannapos tanul-

mányútról, hosszabb kutatómunkát végez — így jött létre az a könyv, amely az olvasót pompás látáttal készséggel vezeti be a kínai színház rejtelmeibe.

Az ősi nép színjátszása éppúgy szimbolikus, mint az írása. Nem a mondott szövegen van a hangsúly, hanem a mozdulatokon, a jelmezeken, a maszkokon, szemek és kezek kifejező játékán, amelyek minden árnyalata utal valamire az értők számára. Nem tudom, lehet-e kínai drámát rádióközvetítéssel át élvezni (mint ahogy az európai lehet), de Obrazcov nyomán kételkedünk ebben, mert a pantomimikus kifejezési módot a rádió nem, legfeljebb a televízió közvetítheti.

(A díszleteknek szinte teljes hiánya, a kellékek minimális száma is a kínai színház teljes stilizáltságára utal. Minél távolabb esik a realizmustól egy művészeti ág, annál több gyakorlatot, beleélést, a művészeivel párhuzamosan éledő fantáziát követel a műélvezőtől.)

Obrazcov maga is kínai barátainak állandó segítségével férközött közel színjátszásukhoz. Azt, amit megtudott, könyvnyelven, érthetően, áttekinthetően továbbítja. Itt már azzal a rutinjával találkozunk, aki sokat áll szemben a közönséggel s tudja, mik a tömegek meggyőzésének eszközei.

Obrazcov végig a legmélyebb tisztelet és a legőszintébb lelkesedés hangján ír a kínai színházról. Hangja akkor válik különösen szubjektívvé, amikor szűkebb kollégáiról, a bábosokról ír, akiknek nagyon sok fajtája működik az óriás birodalom különböző vidékein.

Meg kell még említenünk a kötet érdekes illusztrációs anyagát is.

Obrazcov kitűnő könyve jelentősen hozzájárul színházi embereink (és az értő közönség) szaktudásának bővítéséhez és felkelti bennünk a vágyat, bár mielőbb ismét láthatnánk kínai színművészeket hazánkban.

Szánthó Dénes

BATSÁNYI JÁNOS ÖSSZES MŰVEI II. kötet

Akadémiai. 653 old. Ára: 90,— Ft.

E kiadás első köteteként jelentek meg 1953-ban Bacsfányi költői művei, most a szerző korábbi prózai munkáit tartalmazó kötetet mutatjuk be. Az élete második feléből származó prózai szövegek kiadására később fog sor kerülni. Kötetünket *A magyaroknak vitésége* c. ifjabbkori írás vezeti be, melyet tanulmányok, írótka, kortársakat méltató megemlékezések, közérdekű felterjesztések, egy Wielandfordítás és Bacsfányi politikai elveit megkapóan tükröző két „mentőirat” követnek.

A szövegek nyelve részben magyar, részben idegen.

Bacsfányi azok közé az írói egyéniségek közé tartozik, kikben a látónoki erő kivételes szervező képességgel párosul. Ha félre nem szorítják megkezdett útjáról, idővel bizonyára meglehető irodalmi életünk vezére lett volna. Ezért irodalom-szervező szándékait, európai horizontú megfontolásait és a jó ügy szolgálatában kibontakozó erélyét tükröző prózai munkái költői alkotásaival egyenlő jelentőségűek.

Bacsfányi a közéletben a főnemesi reformerek bizalmasaként jelent meg, és az élen járt azok közt, akik a kuruc hagyományba beleójtva a francia forradalom eszméit, összhangozni törekedtek a függetlenségünk kivívására és az elnyomott osztályok felszabadítására irányuló szándékokat. Osztályhelyzetének megfelelően első feladatnak a szellemi erők megpezsztítését, nemzeti öntudatunk elmélyítését és életformánk színvonalának emelését tekintette. Ezért tevékenységének sommája a magyar nyelv, a sajtó, a színjátás s a szellemi elit megszervezésének ügyére irányult. A *Magyar Museum* létrehozásával és szerkesztésével mélyenszántó munkát végzett, de sokszor nem jutott túl a kezdeményezésen.

Képességei közéleti szerepre hívták. Írásai alapos politikai műveltségre, különösen a francia felvilágosodás irodalmának beható ismeretére vallanak. Egyéniségét és kezdeti szándékait mérlegelve feltehető, hogy idővel a reformerek balszárnyának vezéralakja lett volna, ha a Martinovics-ügyben rásütött bélyeg, a börtön és a száműzetés elszigetelődésre nem kárhoztatják.

Írásait *Keresztury Dezső* és *Tarnai Andor* rendezték sajtó alá. A könyv bő jegyzetanyaga beszédesen világítja meg a kort, bizonyos írások személyi indítékait és Bacsfányinak kortársaihoz, különösen Kazinczyhoz való viszonyát. A jegyzetek közt találjuk Bacsfányi idegen nyelven írt munkáinak magyar fordítását is.

A hézagpótló mű értékes olvasmánya lesz a szakemberek és a mélyebb irodalmi tájékozódást kereső olvasóknak.

—s —a

Németh Lajos

KÉPZŐMŰVÉSZET 1919-TŐL NAPJAINKIG

Gondolat és Képzőművészeti Alap. 54 old.
Ára: 7,50 Ft.

Az 1919-től napjainkig tartó képzőművészetben a naturalizmustól kezdve a posztimpresszionizmuson át a tökéletes absztrakcióig minden megtalálható. A szerteágazó és összegubancolódott írá-

nyokban közös azonban a kor zaklatottsága, a magánéletbe szüntelenül betörő társadalmi probléma, amelyre mindenkinek válaszolnia kell, mert hiszen a menekülés is a válaszadás módja.

Az expresszionizmus már korszakunk előtt is a társadalmi, a morális problémák felé fordult, nem zárkozott el a tematikától, sőt gyakran az illusztratív ábrázolástól sem. E jellemvonások a háborúban, a forradalmakban és az utánuk következő antagonisztikus harcoktól feldúlt társadalmi életben természetesen még jobban megerősödtek, ezért az expresszionizmus átmenetileg a kor legjellemzőbb kifejező formájává vált.

A későbbi fejlődés során a szürrealizmus, másrészt az újtárgyilagosság naturalista mozgalma sok expresszionista művészt meghódított ugyan, de állandóságát mégis biztosította az, hogy a művészek egy része és éppen az a rész, amely a munkásmozgalmat és általában a társadalmi haladást a képzőművészet eszközével akarta szolgálni, továbbra is az expresszionizmusban találta meg formanyelvét.

Az újtárgyilagosság művészetének mágikus realizmusa és az expresszionizmus vizionárius jellege rokon korszakunk egyik legnagyobb hatású irányával, a szürrealizmussal. A szürrealizmusnak volt az előfutára a háború éveiben szerveződő dadaizmus, a teljes tagadásnak, az abszolút nihilnek, magának a művészet tagadásának mozgalma. A dadaizmust az imperialista öldöklést elítélő, a kapitalista életből kiábrándult, a kulturális bomlást, az erkölcsi normák széthullását átélő művészek alakították.

A szürrealizmus, hasonlóan a dadaizmushoz, szintén nem elsősorban képzőművészeti mozgalom, hanem inkább filozófiai s irodalmi. A szürrealizmus teoretikusai szerint tiszta pszichikai atomatizmus, elvet mindenfajta, az éssen alapuló kontrollt. E minden tudatkontroll nélküli közlés eszköze a gátlástalan önkifejezés, melyet a hallucinációs, álomszerű állapot, a tudatellenőrzés megszűnt és az ötletek szabad asszociációja idéz elő. A művészek, szerintük, azt a pszichofizikai teljeséget kell elérnie, melynek a tudat csak az egyik része. A szürrealizmus kétségkívül sokat tett az emberi lélek rejtett rétegeinek megismertetésére.

Az absztrakt művészet elnevezés esztétikailag nem is szabatos és gyakran nonfiguratív, nem ábrázoló művészetnek is nevezik. Általában két nagyobb irányt sorolnak e gyűjtőfogalom körébe, az úgynevezett tiszta, „abszolút” festészetet és a különféle konstruktivista irányokat. 1917-től kezdve minden modern nyugati produkció ellentétéként izmosodik a szocia-

lista realista célkitűzésű szovjet művészet.

Németh Lajos rendkívül tömör, hatalmas anyagot világosan egybefoglaló könyvét irodalom és 32 kép egészíti ki.

—b—

Dercsényi Dezső—Granasztói Pál

V Á C

Műszaki. 222 old. Ara: 44,30 Ft.

A Városképek Műemlékek sorozatban most jelent meg a Vácról szóló monográfia Dercsényi Dezső és Granasztói Pál tollából. A sorozat most először mutat be olyan várost, amely az ország legnagyobb folyója, a Duna mellett fekszik. A Börzsöny és a Pilis kiemelkedő vonulata a festői szépségű visegrádi kanyarban jellegzetes irányváltásra kényszeríti a Dunát, mely a Cserhát déli lejtőinél már északdéli irányban folyva, határolja a Nagy Alföldet. Ennek a gazdag és sajátos szépségű síkságnak északnyugati kapujánál, a Duna és a Cserhát lejtője között terül el Vác. A város történelme folyamán a kialakuló magyar állam három történelmi helyéhez: Esztergomhoz, Visegrádhoz és Budához volt közel. Ez magában is hangsúlyozza a település egykori fontosságát, hiszen a Duna az év legnagyobb részében biztos s az akkori időkben leggyorsabb közlekedést biztosította. A központi hatalom szempontjából a főnti három hely Vác érintésével került egymással kapcsolatba.

Vác sajátos helyzetének mindig megvolt a város építészeti vetülete, amelyről ma már, sajnos, csak metszetek, leírások s töredékek tanúskodnak. A XVIII. századtól azonban nyomon követhető a város fejlődése mindazon építészeti emlékeken át, amelyek a mai városnak történelmi hangulatát megadják. Nagy és szép terei, helyenként feltáruló igen hatásos utcaképei egyik legszebb városunkká teszik Vácot.

Budapest közelsége a múlt század óta erőteljesen meghatározta a város fejlődését. Ipari és oktatási intézmények tekintetében a város fejlődésképesnek bizonyult. Különösen jelentős szerepet kapott, mint ipari város, a felszabadulás után ide telepített üzemek révén.

Az előtünk fekvő könyv végigvezet bennünket a város sokszor küzdelmes életén, részletesen megismerjük kialakulásának fázisait és a településformáló erőket. A város kialakulását s a műemlékeket tárgyaló fejezet a könyvben Dercsényi Dezső munkája. A városképek című fejezetet Granasztói Pál írta.

Az élvétet jegyzetek, rendkívül értékes és alapos irodalmi áttekintés, mutatók és 211 kép egészíti ki.

—o—

Czobor Ágnes:

CARAVAGGIO

Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 91 lap +

95 képes tábla. Ara: 55,— Ft.

A Realizmus Nagy Mesterei sorozat legújabb kötetét, Czobor Ágnes Caravaggioról írt monográfiáját nem tekinthetjük csupán népszerűsítő munkának. A szerző önálló tudományos megállapításai már korábban feltűnést keltettek a nemzetközi Caravaggio-kutatás terén. Ebben a könyvben régebbi eredményeit: a Caravaggio-önarcképeknek tekinthető ábrázolásokat illetően, igen fontos és mindenképpen meggyőző stíluskritikai érvekkel egészíti ki, ezek új időrendet szabnak a művész sokat vitatott életművében, és minden eddigi monografusánál hitelesebbként ható fejlődésrendben ismertetik képeit. Caravaggio műveinek és az életéről szóló dokumentumoknak igen alapos ismerete csak az alapját adja Czobor Ágnes munkájának. Szemléletének gazdagsága és színes, eredeti írói alkata a tudományos monográfiák műfajában éppen olyan kivételes helyet biztosítanak művének, mint amelyen sokat adott hozzá tudományos értékben a népszerűsítő munkák szokásos színvonalához.

A művészek és korának összefüggését, a festő gondolatvilágának a nagy kortársakéval való rokonságát, festői szemléletének és emberi megnyilatkozásaiban rejlő indítékainak egységét soha ilyen magátólértetődőnek, ilyen igaznak nem éreztük hasonló jellegű írásokban. A szerző szerényen, műveltségével sosem hivalkodva, ritkán vagy sosem idézett adatokból a korrallal együtt a Várost is életrekelte, művészi és szellemi irányzatok alakulásának, harcának történelméhez hozzáadja Róma történelmét is. És így teljes a kép. A lázas építkezések színterén kavargó életnek, az építetteknek és építőknak, a palotáknak és sikátoroknak, az emelkedett hangulatú szertartásoknak és a nép hétköznapijainak, kocsmázásokban kitörő bánatának és jókedvének sok ellentétéből szövi Czobor Ágnes Caravaggio Rómáját. Részei vagyunk a festő élményének, Természetes és közeli mindaz, ami a naiv hitből, plebejus érzésekből, kegyetlenül őszinte ítéletekből és tiszta emberségből a festő fogalmazásában művészi forradalommal válik.

A *hogyan* kérdésében Czobor Ágnes gyönyörű elemzése stíluskritikai értékük mellett a művek megértésében, tudatos élvezésében is segítenek. Tudományos eredményei, embert és kort idéző ereje, művészi látása együttesen formálta kimagasló értékű Caravaggioról írott könyvét. Fontosnak és szükségesnek tartanók,

hogy a könyv hamarosan idegen nyelven is megjelenjen. A magyar művészettörténet-írást is népszerűsítőnek vele.

Szöllösy Andrásné

Dömötör Sándor

ŐRSÉG

Gondolat. 268 old. Ara: 28,— Ft.

A mű tárgya Vas megye Őrség néven ismert déli vidékének néprajzi leírása.

A bevezetés a történelmi és etnográfiai határok ismertetése s a terület földrajzi leírása mellett áttekintést ad Őrség történelmi múltjáról. A honfoglalás utáni első települők határőrök voltak és korábban nemesi kiváltságokat élveztek. A területnek 1524-ben a Batthyány-család részére történt adományozása után az őrségek hosszú ideig tartó harcot folytattak kiváltságaik fennmaradása érdekében, az 1681-i soproni országgyűlés azonban ebben a kérdésben akként döntött, hogy a Batthyány-család földesúri joghatósága az Őrségre is kiterjed.

A mű kimerítően tárgyalja az őrségi tájegység gazdasági kultúrájának jellegzetességeit meghatározó tényezőket: a föld eredetileg erdőterület, ma is minden szántó irtás, a termőtalaj nagyon gyenge minőségű és nehezen művelhető. Ezért a lakosság főfoglalkozása a legújabb időkig az erdőkitermelés volt és súlyt helyeztek erdőben folytatható mellékfoglalkozásokra is, mint például a madarászás. Ismerteti a szerves település lényegét: összetartozó házcsoport — a szer — házai dombhátra futnak fel, és több ilyen szer alkotja a községet. Tüzetes ismertetését adja a házépítés fejlődésének a faházról és füstös konyháról a modern lakóházig, az étkezési szokások fejlődésének, a díszítőművészetnek, főleg az egyik községben még ma is virágzó gerencserségnek — fazekasságnak —, valamint díszítő eljárásainak és eszközeinek, a régi magyar nyelv több sajátosságát megőrzött őrségi nyelvjárásnak, a népszokásoknak, dal- és tánc kultúrájának. Közül néhány őrségi dalt és népmesét is.

A tárgyalt kérdések minden részletét felölelő, alapos forrástanulmányok és a szerző által folytatott kutató tevékenység eredményein alapuló mű nagyon jó forrásmunkául, illetve tájékoztatóul szolgálhat a tudományos irodalom művelőinek és pedagógusoknak.

A könyv szövegét bibliográfia, nagyszámú, többségében művészi fényképfelvétel és jó térképek egészítik ki.

A borítót *Richter Ilona* rajzolta.

Magyar Sándor

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKAI, ISMERETTERJESZTŐ, TUDOMÁNYOS- ES SZAKIRODALOM:

- Bacher Béla: Orosz szobrászat. Népszabadság, aug. 13. (Artner Tivadar)
- Bacsó János: Ami a külsszák mögött történt... Népszava, aug. 10. (R. A.)
- Botond-Bolics György: Korunk csodái. Népszabadság, aug. 27. (R. S.)
- Fenyő Béla: Kolumbustól Castróig. Népszava, aug. 23. (Cs. I.) — Magyar Nemzet, aug. 2.
- Forgács László: Ünnepek után. (Tan. Petőfi Apostol-árol.) Élet és Irodalom, aug. 19. (Lukácsy András.)
- Gerszi Teréz: A magyar kőrajzolás története a XIX. században. Népszabadság, aug. 6. (L. E.)
- Horváth Mihály: Muzsikáló Pécs. Művelődési Tájékoztató, jún.
- László Anna: Hevesi Sándor. Népszava, aug. 4. (G. T.)
- Mihályi Gábor: Martin du Gard. (Tan.) Élet és Irodalom, aug. 26. (Horváth György)
- Timmermans: Pieter Bruegel. Népszava, aug. 23. (Sz. E.)
- Tókei Ferenc — Miklós Pál: A kínai irodalom rövid története. Magyar Nemzet, aug. 2.
- Trencsényi-Waldapfel Imre: Vallástörténeti tanulmányok. Magyar Tudomány. 7. sz. (Harmatta János)

SZEPIRODALOM:

- Aragon, Louis: A nagyhat. (Ford. Kolozsvári Grandpierre Emil.) Nagyvilág. 8. sz. (Lengyel Balázs)
- Barabás Tibor: Egy címíró emlékiratai. Élet és Irodalom, aug. 26. (Z. Szalkai Sándor)
- Csanády János: Attörtégek. Kortárs. 8. sz. (Horváth Zsigmond)
- Görög költők antológiája. (Szerk. Falus Róbert.) Élet és Irodalom, aug. 5. (Hegedűs Géza)
- Ignác Rózsa: Torockói gyász. Kortárs. 8. sz. (B. Nagy László) — Vigilia, aug. (R. S.)
- Iwaszkiewicz: Visszahulló kő. (Ford. Kerényi Grácia.) Magyar Nemzet, aug. 2.
- Jankovich Ferenc: Hídegetés. Élet és Irodalom, aug. 12. (Tóth Dezső)
- Keszthelyi Zoltán: Visszatért évek. Kortárs. 8. sz. (Fenyő István)
- Lem, Stanislaw: A világűr csavargója. Népszabadság, aug. 6. (D. E.) — Népszava, aug. 23. (G. T.)
- Mai arab elbeszélők. Élet és Irodalom, aug. 26. (Sz. Gy.)
- Majakovszkij válogatott versei. Köznevelés, aug. 17. (R. I.)
- Michelangelo versei. Vigilia, aug. (Tótfalusy István)
- Petőfi összes prózai művei. (Pándi Pál gondozásában.) Élet és Irodalom, aug. 12. (k. j.)
- Pluhar, Zdenek: Ha elhagysz... (Ford. Nagy Vilmosné.) Népszava, aug. 23. (H. G.) — Népszabadság, aug. 27. (P. L.)
- Quasimodo, Salvatore: Hazatérések. (Ford. Képes Géza.) Nagyvilág. 8. sz. (Rónay György)
- Régi magyar népmesék. Berze Nagy János hagyatékából. (Szerk. Banó István és Dömötör Sándor.) Művelődési Tájékoztató, jún.
- Rejtett kincsek nyomában. (Baranyai népmondagyűjt.) Művelődési Tájékoztató, jún.
- Remenyik Zsigmond: Oserdó. Népszava, aug. 4. (H. G.) — Népszabadság, aug. 9. (Kemény György) — Magyar Nemzet, aug. 19. (Üngvári Tamás)
- Le Roy: A rebellis. (Ford. Örvös Lajos.) Magyar Nemzet, aug. 2. — Élet és Irodalom, aug. 5. (K. P.)
- Simon Lajos: Te út... Kortárs. 8. sz. (E. Fehér Pál.) — Élet és Irodalom, aug. 19. (Szabolcsi Miklós) — Magyar Nemzet, aug. 3. (T. Gy.)

- Szentkuthy Miklós: Hitvita és nászinduló. Élet és Irodalom, aug. 12.
- Szövérdy Gyula: Pogánytűzek. Élet és Irodalom, aug. 5. (—szala—)
- Thomas, Dylan: A mi erdők alján. (Ford. Bányay Geza.) Élet és Irodalom, aug. 26. (Géher István)
- Verhovszkaja, Nyina: Ifjú Volga. (Ford. Radó György.) Élet és Irodalom, aug. 19. (K. E.)
- Vszevolod, Ivanov: Színes szelek. Népszava, aug. 10. (B. F.)

IFJÚSÁGI IRODALOM:

- Gerő János: Kék sirályok. Népszava, aug. 4. (Sz. E.)
- Kästner: A repülő osztály. (Ford. Radó Lili.) Népszava, aug. 10. (G. T.)
- Melentyev: Mi volt — holnap? Népszabadság, aug. 27. (L. E.)
- MEGEMLEKEZÉSEK — ÉVFORDULÓK:
- FÜSI József halálára. Magyar Nemzet, aug. 12. — Népszabadság, aug. 12. — Élet és Irodalom, aug. 19. (Képes Géza., S. Cs.)
- MIKES Lajos halála 30. évf. -ra. Élet és Irodalom, aug. 19. (Fodor József)

IRODALMI CIKKEK:

- Ablaknyitás szomszédainkra II. Oltványi Ambros, Csuka Zoltán és Vajda György Mihály cikkei. Nagyvilág. 8. sz.
- William Cooper: Gondolatok a kísérletli regény néhány sajátosságáról. (Ford. Kéry László.) Nagyvilág. 8. sz.
- Csák Gyula: A fiatal írók helyzete. Élet és Irodalom, aug. 5., aug. 12.
- A. L. Grigorjev: Dosztojevskij és a külföldi irodalom. (Ford. Csala Károly.) Világirodalmi Figyelő. 2. sz.
- Hong Chuong: A vietnámi irodalom a nép szolgálatában. Kortárs. 8. sz.
- Katona Tamás: Petőfi arabul. Világirodalmi Figyelő. 2. sz.
- Kelen Jolán: Magyar irodalom — világirodalom (a középiskolákban). Élet és Irodalom, aug. 26.
- Kéry László: Hátranézés egy kritikára. (Hermann István: A hátranézés irodalma c. cikkéhez.) Élet és Irodalom, aug. 12.
- Kiss Lajos: Irodalom és technika. Élet és Irodalom, aug. 12.
- Kiss Lajos: Modernizmus, formakultúra, korszerűség. Kortárs. 8. sz.
- Komlós Aladár: A természetszemlélet az irodalomban. Világirodalmi Figyelő. 2. sz.
- Margócsy József: Kell a régi, de még szükségesebb a mai irodalom tanítása! Élet és Irodalom, aug. 12.
- Mihályi Gábor: Nézzünk még egyszer hátra. (Hermann I. cikkéhez.) Élet és Irodalom, aug. 5.
- ifj. Mikszáth Kálmánné — Mikszáth Kálmánról. Magyar Nemzet, aug. 14. (Ruffy Péter), Magyar Nemzet, aug. 20.
- Nagy Péter: Hová néz az irodalmár? (Hermann I. cikkéhez.) Élet és Irodalom, aug. 5.
- Németh László: A két Bolyai. Népszabadság, aug. 20.
- Rejtő István: Dosztojevskij Magyarországon. Világirodalmi Figyelő. 2. sz.
- Sándor Pál: A dunántúli írók találkozásának ürügyén. Élet és Irodalom, aug. 5.
- Sós Endre: Két kritikus. (Schöpflin A. és Mikes Lajosról.) Magyar Nemzet, aug. 14.
- Sós Endre: A „válogatott” Kazinczy és a „teljes” Kölcsey. Magyar Nemzet, aug. 7. sz.
- Szauder József: A Risorgimento hőse és nagy regényírója: Ippolito Nievo. Nagyvilág. 8.
- Vargha Kálmán: Shakespeare—Tolsztoj—Móricz Zsigmond. Világirodalmi Figyelő. 2. sz.
- Veres Péter: Olvasónaplómból. Élet és Irodalom, aug. 12.

Összeállította: Nagydiósi Gézáné

A könyv a nagyvilágban

A POZNANI Wydawnictwo Poznan gondozásában megjelent Jerzy Pertek és Witold Supinski *Tengeri háború 1939—1945* című kötete. A könyv szerzői megismertetik az olvasót a midwayi, okinawai és izlandi harcokkal, valamint részletesen írnak a Balti-tengeren lefolyt tengeri csatákról.

ADOLF EICHMAN pályafutásáról és elfogatásáról szól a *Minister of Death* c. könyv, amely szeptemberben jelent meg a new-yorki Viking kiadónál. Szerzője Quentin Reynolds és Ephraim Katz, két izraeli újságíró, valamint Zwy Aldouby, az izraeli titkosszolgálat volt tagja.

THOMAS MANN a *Sketch of My Life* c. önéletrajzi elbeszélését (amelyet rövidített formában már 1936-ban kiadtak az Egyesült Államokban), most teljes kiadásban jeleníti meg a new-yorki Knopf kiadó. Thomas Mann ebben a művében életének öt évizédét eleveztette fel. Németből H. T. Lowe-Porter fordította.

FRANKFURT AM MAIN-ban a S. Fischer Könyvkiadóvállalat és Kelet-Berlinben a Tudományos Akadémia Thomas Mann Archivuma együttesen készítik elő a nagy író műveinek kritikai gyűjteményes kiadását. A Német Szövetségi Köztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, valamint a külföld számos kiváló irodalomtörténészéből áll a bizottság, mely a gyűjtemény kiadásának alapelveit megállapítja. A kiadvány az NSZK-ban és az NDK-ban egyidejűleg jelenik meg. Minden kötethez egy függelék tartozik, mely az egyes művek megírásának előzményeit ismerteti és szövegmagyarázatokat foglal magában. A Thomas Mann Archivum, melynek irányadó szerepe van a kiadásban, 1955-ben alakult meg. Az író még életében közvetlenül az Akadémiának fejezte ki azt a kívánságát, hogy összes műveinek kritikai kiadása megjelenjen.

FEKETE ZÁSZLÓ címen megírtó irás jelent meg Lengyelországban Zofia Krzyzanowska tollából. A Ravensbrück-i táborról szól az emlékirat, mely újabb dokumentuma a fasiszta gyilkosok tetteinek. Krzyzanowska könyvét az Állami Könyvkiadó jelentette meg.

LATIN-AMERIKA függetlenségi harcának 150. évfordulója alkalmából a moszkvai „Ifjú Gárda” Kiadó megjelentette Simon Bolívar, Dél-Amerika nagy hősnéinek életrajzát *Bolívar* címmel. A könyv szerzője J. Lavreckij.

L. N. TOLSZTOJ halálának 50. évfordulója alkalmából az író több művét új kiadásban jelenteti meg a szovjet Szépírodalmi Könyvkiadó. A *Háború és béke* V. A. Szerov gyönyörű illusztrációival jelenik meg. A *Feltámadás*-t 150 ezer példányban adják ki. A különböző szovjet könyvkiadóknál ez évben megjelenő Tolsztoj-művek és a nagy íróval kapcsolatos kiadványok példányszáma meghaladja a négy milliót.

A SZOVJETUNIÓBAN igen elterjedtek Jorge Amado, a világhírű braziliai író művei, melyek orosz, litván, eszt és lett nyelven jelentek meg eddig összesen több mint félmillió példányban.

MÜNCHENBEN, a Kindler kiadóvállalat gondozásában megjelent Fernand Gigon *Ich habe Hiroschima gesehen* (Láttam Hirosimát) c. könyve. A francia újságíró-szerző megírázó képét tárja elénk mindannak, ami az 1945. aug. 7-i atombombátáadás következménye volt.

A CSEHSZLOVÁK Tudományos Akadémia könyvkiadójának gondozásában megjelent Karel Macha teoretikus *A burzsoá individualizmus kritikájához* című műve — az első olyan alkotás, amely monográfikusan dolgozza fel az individualizmus problémáját marxista szemzőgből nézve.

STEFAN HEYM *The Grusaders* című világháborús regénye eddig több mint 35 nyelven jelent meg. A magyar közönség *Kereszteslovagok* címmel ismerte meg.

A VIETNAMEI Demokratikus Köztársaságban az év első hat hónapjában 1 700 000 könyv került eladásra. Ez a mennyiség megközelíti az egész tavalyi év forgalmát.

VERA INBER írónő a szovjet irodalom fejlesztése terén kifejtett érdemeiért 70. születésnapja alkalmából a Szovjetuniónak Legfelsőbb Tanácsának elnöksége a Munka Vörös Zászlórendjével tüntette ki.

A LIPCESEI Brockhaus-Verlag kiadásában megjelent A. O. Schwede előszavával a *Finnország* című képes album. Schwede az előszóban rövid, de jól tájékoztató áttekintést ad az ország történelméről, kultúrájáról, és gazdasági életéről. Beszél az emberről, és életéről, a finn nyelvről, amely a svéd mellett csak 1902-ben lett az előbbivel egyenjögű államnyelv.

A FRANKFURTI Suhrkamp Verlag kiadásában jelent meg Bernhard Zeller *Hermann Hesse — eine Kronik in Bildern* című bibliográfiai képeskönyve Hermann Hesse német íróról. A 16 oldalas bevezetés értékeli a költő egész életművét, majd a 34 képből álló anyag magyarázó szövegével együtt kitűnő életrajzt adja az immár 84 éves költőnek.

FRANCIAORSZÁGBAN új könyv jelent meg Talleyrand-ról (Tallandier-kiadás). Szerzője, Jean Savant éles szemmel vizsgálja a híres államférfi tetteit, tárgyilagosan ismerteti azok indító okait és következményeit, de nem bírálja őket, hanem az olvasóra bízta, hogy levonja a következtetéseket. Savant még csak nem is csoportosítja a „kaméleon”-ember sokrétű cselekedeteit: Talleyrand-t mint politikust, mint diplomatát, mint magánembert nem vetíti külön külön az olvasó elé, hanem kronológikus sorrendben ismerteti élete folyamát.

A WEIMARI Volksverlag kiadásában még ebben az évben megjelenik az *Irók lexikona*. A kiadó ezzel a kötettel már egy régóta égető szükségletet elégít ki. A lexikon több mint 700 címszava minden jelentősebb németnyelvű — beleértve a nyugatnémet, svájci és osztrák — írókról tájékoztatót ad a középkortól egészen napjainkig.

A PRÁGAI Artia könyvkiadó a külföld számára kiadja a modern cseh és szlovák irodalom antológiáját. A kötet magában foglalja a legjelentősebb szerzők portréit a kilencvenes évektől egészen napjainkig. A könyv angol, francia és németnyelvű kiadásban jelenik meg. Az antológia előkészítésén a Cseh Irodalmi Intézet, a Szlovák Irodalomtörténeti Intézet, a Csehszlovák Írók Szövetsége és a Színházi Irodalmi Egyesülés munkálkodik.